

Уладзімір Арлоў

РЭКВІЕМ ДЛЯ БЕНЗАПЛЫ

**Аповесці
Апавяданні**

**Мінск
Мастацкая літаратура
1998**

**УДК 882.6-3
ББК 84 (4Беи)б**

Арлоў Уладзімір
Рэквіем для бензапілы: Аповесці, апавяданні. – Мінск:
Мастацкая літаратура, 1998. – 240 с.

ISBN 985-02-0398-6

Уладзімір Арлоў добра знаёмы чытачу як аўтар папулярных твораў, прысвечаных беларускай гісторыі. Новую кнігу яго прозы склалі аповесці і апавяданні на тэму сучаснасці, алк далёкае і блізкае мінулае, ствараючы своеасаблівую аўру, прысутнічае і тут. Творы маюць дынамічную, часам дэтэктыўную інтыгі, прымушаючы чытача напружана сачыць за паваротамі сюжета.

ББК 84 (4Беи)б

© У. А. Арлоў, 1998
© Афармленне. М. Р. Казлоў, 1998

ISBN 985-02-0398-6

Полацкія апавяданні

КАМІУКАТ.ОГРН 1011700000001

Малекула

Магчыма, вы таксама памятаеце навелу Сомерсэта Маэма пра рудога жабрака з выпаленых сонцам вулачак і пляцаў Веракруса. Сюжэты маюць уласцівасць паўтарацца, але ў маёй пісторыі не будзе ні цяжкіх чорных грыфаў, ні тутога партманета, ні ветлівай кастьельскай формулы адмаўлення «Dispense Usted por Dios»*, а Маэм узгадаеца толькі таму, што працягнутая рука жабрачки з полацкага Спасаўскага манастыра будзе дакладнай копіяй намаляванай ангельскім калегам кіпцястай птушынай лапы, у якую ператварылася рука няздзейненага пісьменніка.

Бываючы ў Полацку, я звычайна наведваюся сюды, каб пераканаць сябе, што хоць нешта ў гэтым свеце мяняецца на лепшае, бо цяпер у манастырскім Крыжаўздрэвіжанскім саборы пахне ладанам, а ў часы майго дзяцінства навакольныя жыхары, парабіўшы перабойкі, трымалі ў занядбаным храме свінняў. Праўда, аргумент гэты не бездакорны, таму што тады на ўтравелых прыступках не дзяжурылі дзесяткі два жабракоў з пакладзенымі ля ног падранымі шапкамі і расплюшчанымі скрынкамі з-пад абутку.

Кіпцястая лапа належала жабрачцы гадоў на шэсцьдзесят, апранутай, нягледзячы на ліпеньскую спякоту, у страшэнна брудны восеньскі палітон, які даўно ўжо забыўся, што такое гузікі. У яе былі нямытыя, напэўна, ужо колькі месяцаў валасы загадковага колеру і гэтага ж колеру вочы, якія таксама хацелася назваць нямытымі.

Мне цяжка падаваць жабракам каля храмаў. У падземных пераходах — зусім іншае: можа, з тae прычыны, што вулічныя жабракі спадзяюцца адно на тваю шчодрасць, не шантажуючы цябе абавязкам перад Усявышнім. З такімі не надта дабрачыннымі думкамі я падняўся па ўсходах у пустэльную свежасць сабора, але каля шапіка са свечкамі нешта змусіла мяне азірнуцца на жабракоў.

Калісьці я ўжо бачыў дзве такія малінавыя плямы на шыі...

Калісьці я ведаў, да чаго яны падобныя...

Падлога гайданулася ў мяне пад нагамі.
Калісъці я... цалаваў іх...

Некалькі імгненняў памяць дзейнічала як відэамагнітафон, што перакручвае назад патрэбную касету, а потым я ўбачыў Дзвіну, у якую разам з Сафійкай глядзелася яшчэ незруйнаванае барока сабора святога Стэфана.

У тыя гады Дзвіну нельга было ўявіць без задзвінскай вар'яткі Юлькі, што ўлетку, «каб наша рэчачка не высахла», вёдрамі цягала на бераг ваду з калонкі. Знямогшыся, яна сядала на траву і, баязліва паглядаючы на рыбакоў, зацягвала сваю ўлюблённую песню пра Лілю.

На бірагу сідзела Ліля,
А радам с нею капитан...—

выводзіла Юлька тонкім дзяціным галаском, які, відаць, толькі і мог існаваць у яе выпетраным целе. Далей песня рабілася журботнай:

Уж год прашол, марак ні едзіт,
А Ліля к берагу ўсё йдзёт...

Ніхто з нас тады не ведаў, што Юлька звар'яцела яшчэ перад вайною — пасля допытаў у колішнім кляштары бернардзінаў, дзе, не вытрываўшы, падпісала штосыці страшнае пра кахранага хлопца, якога «варанок» павёз у невараць у ту ю самую ноч, калі Юльку адпусцілі дадому. У нашым дзяцінстве дарослыя былі не надта ахвочыя да такіх успамінаў, хоць Юльку шкадавалі і не давалі ёй памерці з голаду.

Фінал у песні быў трагічны:

Красотка Ліля утанула,
Яе уж большэ ні відно.

Юльцы выпаў лёс яе герайні. Аднойчы вудалі наліі спявачцы чарку гарэлкі, і яна, канчаткова ўвасобіўшыся ў вобраз сваей Лілі, кінулася каля чыгуначнага моста ў Дзвіну.

Пустая, зарослая вышэй вокнаў крапівою і здзічэлыі парэчкамі Юльчына хаціна палохала вока на пачатку той вуліцы, дзе жыла Аня Шадурка, найпрыгажэйшая дзячына майго класа.

Вядома, Аня адно здавалася мне такой, бо калі я гляджу на выпускное фота нашага 8-га «А», дык заходжу тварыкі значна прыгажэйшыя. Напрыклад — выдатніцы Светкі Цімафеевай, той самай Светкі, якую праз гадоў дваццаць я сустрэў каля менскага гатэля «Планета» і ўзрадавана прапанаваў дзе-небудзь пасядзець, на што аднакласніца адказала, што можа са мной і пасядзець, і паляжаць, але гэта будзе каштаваць са скідкаю трывіцаць баксаў.

Рэч у тым, што Аня першая ператварылася ў жанчыну — з налітымі грудкамі-яблыкамі, з тонкай таліяй, стройнымі і заўсёды загарэлымі нагамі і вачыма зялёнага колеру, у глыбіні якіх плавала нешта такое, што зноў і зноў прыводзіла іх уладарку ў мае сны.

Аня была гімнастка, кандыдатка ў майстры спорту, і ўвесь час працадала то на спартовых зборах, то на спаборніцтвах, пасля якіх на школьніх лінейках яе называлі нашым гонарам, а настаўнікі спраўна выстаўлялі ёй за чвэрць тройкі, бо часу на падручнікі Ані не хапала. Неяк яна, не паспейшы з'ехаць на чарговае першынство, трапіла на контрольную па гісторыі і спісала з разгорнутага на каленях падручніка ў свой сшытак, што значэнне паўстання на браняносцы «Пацёмкін» у тым, што маракі здаліся румынскім уладам.

У восьмым класе пяцёркі Аня мела выключна за фізкультуру і маляванне. Чаму — за маляванне, мы даведаліся, калі ўбачылі, як яна сядзе за школай на матацыкл нашага настаўніка. Аднак неўзабаве мастацкія здольнасці пакінулі Аню, ператварыўшы пяцёркі ў звыклыя траякі. У студэнта кааператыўнага тэхнікума Мішкі Яжэвіча з майго двара не было матацыкла «Ява», затое былі магнітафон з добрымі запісамі «бітлоў» і «ролінгаў» і дубальтовы польскі намёт памаранчавага колеру, што, як звысаку казаў нам гаспадар гэтага багацця, адразу здымаў проблему хаты.

Пасля тых летніх вакацыяў я вярнуўся ў школу, ужо маючы першы мужчынскі досвед. Пазбягаючы лішніх дэталяў, скажу, што маёй настаўніцай была сяброўка стрыечнай сястры, кірпатая жыхарка горада Ленінграда Зінка, якую штогод прывозілі ў бабуліну вёску і з якой мы з маленства разам мыліся ў цётчынай лазні, пакуль аднаго разу не зауважылі, што мыцца такім манерам далей нам нешта замінае. Дарэчы, Зінчыны ўрокі распачаліся на сухім, з прыліпальным бярозавым лісцікам палку ў той самай лазні і паўтараліся штодня, пакуль цётка ледзьве не

заспела нас на гарачым, сабраўшыся гнаць у лазні самагонку.

Цяпер я глядзеў на Аню ўжо зусім іншымі вачыма. Начамі мне сніліся пакутлівыя сны, як я кранаю яе грудзі і праводжу рукой па залацістых валасках загарэлых ног, як мы ўзасос цалуемся, а потым, задыхаючыся, любімся — то на лазенным палку, то ў замацаваным за нашым класам кабінече біялогіі, дзе з шафаў за намі ўважліва назіраюць два шкілеты. Мяне (не ў сне, а наяве) заўсёды займала праблема: штучныя гэта шкілеты ці яны калісьці належалі жывым людзям, якія вось гэтymі косткамі елі, пілі і абдымаліся ў ложку. Яшчэ, як памятаю, мы спрабавалі высветліць, ці адрозніваеца чым-небудзь істотным жаночы шкілет ад мужчынскага.

Прачынаючыся пасля тых сноў, я даваў сабе слова, што не пазней за сёння прапаную Ані ўвечары сходзіць у парк на новы атракцыён «Пятля Несцерава», але па дарозе ў школу падступна выплыўала якая-небудзь нявыпраўленая тройка па алгебры або чацвёрка па гісторыі, і дата пачатку рашучых дзеянняў зноў пераносілася.

Аня была па-жаночаму назіральная, і ўсё скончылася тым, што аднойчы на перапынку яна сама папрасіла мяне затрымацца пасля заняткаў у кабінече. На апошнім уроку геаграфіі я ўжо амаль не чую настаўніка, а думаў, як запрашу яе ў парк, спытаюся, ці чытала яна Эміля Залія, і паведамлю, што яе радзімыя плямкі падобныя да Новай Зеландыі.

Калі ў кабінече біялогіі апрача нас засталіся толькі шкілеты, мой сцэнарый быў безнадзейна перакрэслены. Аня — у кароткай жоўтай сукеначцы з тонкім зялёным паяском — узяла мяне за руку і сказала, што я свой хлопец, а таму заўтра павінен прыйсці да яе дадому, дзе маці не будзе, бо яна з'ехала ў Стайрапаль, а бацька ніколі не хадзіў на бацькоўскія сходы і мяне не ведае, а таму паверышь, калі я скажу, што мой старэйшы брат ідзе ў войска і што ў суботу мы запрашаем яе, Аню, на праводзіны, і мая мама прасіла перадаць, што пакідае яе пад сваю адказнасць начаваць у нас, бо мы жывём ажно ў ФРГ (з нашага тагачаснага слэнгу ФРГ перакладалася як Фэдэратыўная Рэспубліка Грамы і азначала самую далёкую полацкую ўскраіну).

У мяне ніколі не было ні старэйшых, ні малодшых братоў, але назаўтра я падыходзіў да Анінага дома дакладна ў прызначаны час, бо нарэшце пачалася дыфузія

сноў і рэальнасці: на вуснах у мяне гарэў яе ўчараашні, пакінуты пад наглядам шкілетаў і неверагодна смачны ад памады пацалунак з прыкусам, а каламутнае адчуванне таго, што мяне выкарыстоўвалі як хлопчыка на пабягушках, не здольнае было перамагчы грахоўна-салодкага пачуцця дарослай мужчынскай разбэшчанасці, народжанага Аніным абязценнем разлічыцца са мною адразу пасля выхадных. Я жадаў яе, і пляваць мне было на гэтыя міфічныя праводзіны ў войска і на міфічнага брата, якога звалі Мішкам Яжэвічам, і на вульгарнасць яе абязцанкі, і на папярэджанне, што на двары ў іх злы сабака, які аказаўся ўкормленым ваўкарэзам, ад якога я ледзьве ўратаваўся, кінуўшыся назад у весніцы.

Анін бацька быў макароннік. Тады італьянцы трапляліся ў нас так рэдка, што макароннікамі называлі выключна прапаршчыкаў савецкай арміі. Па-змоўніцку міргаючы мне, Аня ўтаймавала ваўкарэза і паклікала бацьку. У вялізным калідоры пахла мышамі і нечым ядомым. Пры сцяне стаяў штабель скрынак, на адной з якіх было сапраўды напісаны: макароны. Тамсама, у калідоры, прапаршчык Шадурка, з-за плячэй якога Аня ўсяляк дапамагала мне вачыма, і выслушаў маю старанна адэрпетаваную хлусню, пасля чаго моўчкі пасунуўся ў глыб дома. Зачыніўшы дзвёры, Аня захікала і прыщіснулася да мяне. Я пацягнуўся да яе вуснаў, але ў доме пачуліся крокі, жаласнае мяўканне, і прапаршчык са словамі: «Лаві мышэй, блядущка» выкінуў у калідор котную рыску.

Разлік адбыўся ў панядзелак у кватэры Анінай сяброўкі з гімнастычнай секцыі.

Аня сустрэла мяне ў прывезенай з замежных спаборніцтваў смарагдавай сукенцы з залацістымі маланкамі на рукавах і кішэнях. Магнітафон заядаў і рваў стужку. Ціха вылайўшыся, Аня апошні раз пstryкнула пераключальнікам і павярнулася да мяне. «Ты хоць умееш?» — запыталася яна, страсянуўшы светлымі валасамі стрыжанай русалкі. «Што?» — бязглазда адказаў я. «Джыгі-джы-гі», — засмяялася яна, сцягваючы цераз галаву сукенку.

Пад сукенкай на ёй не было анічога, апрача двух трохкунтнікаў: большага — сляпуча белай незагарэлае скуры і меншага — густых жарых кудзерак.

Думаю, што, нягледзячы на бесцырымонную Аніну падмогу, мяне напаткаў бы поўны правал, але, ужо згараючы ад сораму і няневісці да свайго бездапаможна

выцягнутага на канапе цела, я інтуітыўна заплюшчыўся і ўявіў сябе на лазенным палку з ленінградскай бессаромніцай Зінкай. Там, на палку, усё атрымалася аўтаматычна, і я нават адчуў пах бярозавых венікаў і мулкасць дошак пад каленямі. «Толькі не адразу, цярпі, цярпі...» — усцешана зашаптала Аня, калі я ўжо не баяўся расплюшчыць вочы, і выгнулася так, што радзімыя плямкі апынуліся якраз насупраць маіх вуснаў. Я з лёгкім страхам дакрануўся да іх і яшчэ паспей здзвіцца, што плямкі халодныя, як ваконнае шкло.

Калі мы апрануліся, я па-мужчынску ўпэўнена правёў па іх пальцамі і нарэшце падзяліўся сваім геаграфічным адкрыццём: «Ты ведаеш, яны падобныя на Новую Зеландью». «Ну насмяшыў,— адказала Аня і кіунула на вывадак парцалянавых слонікаў, за якім на серванце стаяў будзільнік.— Зматваемся, а то Ленчына маманя можа раней прыцягнуцца». Выправоджваючы мяне з кватэры, мая другая жанчына папярэдзіла: «Мішка даведаецца — з-пад зямлі дастане».

У аўторак на заняткі я не пайшоў. Я хацеў, каб здарылася адно з двух: або няхай Аня кожны дзень сцягвае перада мной сукенку, альбо няхай яе назаўсёды забяруць куды-небудзь у гімнастычную зборную СССР у Москву.

У сераду маці пагнала мяне ў школу, дзе высветлілася, што Шадурка і праўда паехала на нейкія спаборніцтвы і ў цэлым горадзе нашу таямніцу цяпер ведалі толькі два шкілеты, якія з гэтае прычыны выклікалі ў мяне ледзьве не замілаванне.

Вярнулася Аня за пару дзён да зімовых вакацыяў. Яе з'яўленне ў класе ўразіла нават ціхага дэбіла Дзіму Чыкіна, якога не адпраўлялі ў спецшколу дзеля того, што ягоны бацька быў дырэктарам аўтарэмзавода. Аня, чаго раней з ёю ніколі не здаралася, па чарзе абыходзіла ўсе сталы і, цалкам ігнаруючы дзяўчынак, з кожным з хлопцаў віталася па імені. «Прывет, Вова,— прамовіла яна такім абыякава-бескалёрным голасам, што мне зрабілася ніякавата.— Прывет, Дзіма, я табе жвачку прывезла...» Гэтую дзіўную працэдуру перапыніў прыход нашага фізіка Юліяна Людвігавіча, што меў мянушку Кулон.

Далей падзеі разгортваліся надзвычай імкліва. Не паспей Кулон кагосьці выклікаць, як Шадурка падняла руку. «Што ты хочаш, Аня?» — запытаўся фізік, абсолютна, як і мы, упэўнены, што Аня можа хацець чаго заўгодна, але толькі

не ісці да дошкі. «Юліян Людвігавіч, я малекулы бачу»,— усхалявана абвясціла Аня. Па кабінцы прашамацеў смех, які змяніўся насцярожаным маўчаннем. «Сядай, Шадурка, гэта не смешна»,— сказаў Кулон, і ягоная рука з асадкай папаўзла па журнальным спісе.

Аня села, але адразу зноў падняла руку, прычым, быццам першакласніца, якой карціць атрымаць пяцёрку за вывучаны вершык, цягнула яе ўсё вышэй і вышэй. Кулон падняў вочы. «Што яшчэ, Шадурка?» «Юліян Людвігавіч, я ўжо атамы бачу,— захлынаючыся ад радасці, загаварыла Аня.— Чэснае камсамольскае. Вось, вось, лётаюць...» Яна выбегла з-за стала ў праход і паказвала пальцам у паветра.

«Нармалёва»,— прысвіснуў нехта з «камчаткі». Кулон асцярожна ўзяў Аню пад руку і вывеў з класа.

Аню лекавалі ўсю зіму і вясну: спачатку ў быльм бернардзінскім кляштары, дзе перад вайною выбівалі прызнанне ў Юлькі, а ў пяцідзесятыя гады адчынілі абласную вар'ятнью, потым — дзесьцы ў Падмаскоўі.

У дзесятым класе наша парачка шкілетаў зноў убачыла Аню. Яна ніколі ні з кім не загаворвала. Яе не выклікалі адказваць і вызвалілі ад выпускных экзаменаў. Яна не езділа на зборы і чэмпіянаты і прыкметна пакруглела. Паміж сабой мы са шкадобаю называлі яе Малекулай. Мы даўно ведалі, што на апошніх у Аніным жыщі спаборніцтвах пасля п'янкі яе згвалцілі трэнеры. Трох ці чатырох пасля гэтага пасадзілі.

Калі Аня па-ранейшаму бачыла малекулы і атамы, дык вырашыла пра гэта маўчаць. Адзіны чалавек, каму яна магла даверыць сваю таямніцу, быў Мішка Яжэвіч, бо ён, як ні дзіўна, не кінуў з ёю сустракацца і часам чакаў яе пасля ўрокаў на лавачцы каля школьнага саду. Іх разам з памаранчавым намётам бачылі то на дзвінскім беразе за Сафійскім саборам, то ў чыгуначнай лесапасадцы, дзе за год да гэтага знайшлі выкінуты з маскоўскага цягніка поліэтыленавы меж з трупам нетутэйшай жанчыны. Старэйшыя хлопцы з нашага двара з зайздрасцю казалі, што Мішка ўладкаваўся як кароль: трахает дурніцу і галава ні пра што не баліць.

Прыехаўшы праз год з Менска дадому, я ўбачыў Мішку Яжэвіча з маладой жонкаю і дзіцячай каляскай. Малекулы ў горадзе не было. Яе бацьку-макаронніка хацелі пасадзіць за крадзяжы, і ён прадаў дом і з'ехаў у Стайрапаль. Разам з ім паехала і Аня, якая перад тым працавала

прыбіральшчыцай у цырульні «Ландыш», што насупраць цяперашняга помніка Францішку Скарyne.

Гадоў праз дзесяць пасля тых падзеяў Мішка Яжэвіч заснаваў кааператыву, што вырабляў жаночыя паясы, і збудаваў сабе на ціхай заможнай вуліцы двухпавярховы катэдж. Яшчэ гадоў праз дзесяць мне рассказалі, што аднойчы Мішка не вярнуўся ў вечары дахаты і раніцою міліцыя павезла ягоную жонку ў лес пад Лепель. Апазнаць Мішку ў выцягнутым са спаленага «фольксвагена» абарэльм трупе ўдалося па верхній сківіцы з залатымі зубамі.

І без таго цяжкія хаўтуры былі азмрочаныя двумя вусцішнымі здарэннямі. Па-першае, у фатографаў ніяк не атрымліваліся здымкі на жалобны партрэт: пасля павелічэння добрых, здавалася б, фатаграфіяў твар нязменна выходзіў чорны. Нехта падрадзіўся зрабіць партрэт са здымка ў замежным пашпарце, але атрымалася яшчэ горш: на месцы вачэй выступілі чорныя кругі, а на шыі — белы пасак накшталт вяроўкі. Другое здарэнне было яшчэ жудлівейшае: калі рыхтаваліся апускаць труну, у магілу спрабавала кінуцца нікому не вядомая п'янай жабрачка, што збрала на кладах пустыя пляшкі.

У фінале маёй гісторыі Маэм зноў будзе прадстаўлены толькі кіпцястай птушынаю лапай.

Я не спытаюся ў гэтай старэйшай ад мяне гадоў на дваццаць істоты, ці памятае яна Мішку. У мяне не знайдзеца буйной купюры, каб пакласці ў яе зашмальцаваную мужчынскую кепурку з абразком святой Еўфрасінні. А калі б смуглым ад бруду пальцам і заманулася скамечышць мой даляр у маленькі шарык, каб яго праглынула птушка, дык грыфы ўсё роўна засталіся ў Веракрусе, а тут скакалі па непадмеценых прыступках адно сытая манастырскія вераб'і.

Я марыў стаць шпіёнам

Сёння не будзем гаварыць ні пра паэта, якога амаль год трymаюць у турме за легкадумны вершык, ні пра чыесьці спаленых партрэты, ні пра новыя арышты.

Давай уявім, што там, за вакном, звычайная для Еўропы прыпозненая вясна, і я расскажу табе якую-небудзь займальну гісторыю, штосьці такое, аб чым мужчына і жанчына, якія адчуле прыхільнасць адно да аднаго і ўжо не першы год адчуваюць яе да добра гыронага віна, могуць гутарыць зараз за столікам кавярні недзе там, дзе разлічваюцца кронамі альбо крэдытнымі карткамі.

Напрыклад?.. Напрыклад, калі пачынаць *ab ovo**, паслухай, кім я марыў стаць у дзяцінстве.

Зрэшты, я выказаўся не зусім дакладна. Мары вырастаюць на падмурку хоць нейкага жыщёвага досведу, а я збіраюся казаць пра свае першыя гады, калі толькі пачынаў адасабляць сябе ад навакольнага свету, калі дарослыя ўжо бралі мяне з сабою ў кіно (тэлевізараў на нашай вуліцы ды, пэўна, і ва ўсім горадзе тады не было), але кніга яшчэ доўга заставалася таямніцаю за сямю пячаткамі. Тут, згадзіся, трэба весці гаворку не пра асэнсаваныя мары, а пра своеасаблівыя сны наяве...

Калі ласка, бутэлечку ламбрускі. Што яшчэ? Два келіхі і попелку.

Так, менавіта пра сны наяве, тлумачыць якія мы павінны, зыходзячы не з іх літаральнага сэнсу, а паводле той самай методыкі, што і сны звычайнія, у якіх злоўленая рыба абыцае не рыбалку, а цяжарнасць, а пажар — грошы.

Калі ў такім узросце ў дзіцяці пыталацца, кім яно хоча стаць, то вядуць дыялог з падсвядомасцю, а таму трохі дзіўна, што дзіцячым адказам на гэтае сакраментальнае пытанне не надавалі належнае ўвагі адэпты псіхааналізу.

Афіцыянт не спяшаецца, і з твайго дазволу я пачну з того, што выдатна памятаю не толькі тое, кім хацеў быць, але і тое, кім ні ў якім разе не хацеў. Прычым гэты антывыбар, у адрозненне ад выбару са знакам плюс, нярэдка, як гэта здараецца і ў свеце дарослых, быў аргументаваны значна лепей. Вытлумачыць, чым той ці іншы чалавек табе не даспадобы, заўседы, на мой погляд, прасцей, чым знайсці прычыны сваей прыхільнасці.

Дык вось, гадоў з двух з паловай я быў перакананы, што ніякая сіла не змусіць мяне, як вырасту, зрабіцца следчым.

Следчым працаваў дзядзька Чаглей, які жыў у нашым драўляным доме праз сценку.

Дзядзька Чаглей прыехаў у Полацк з Сібіры, але ў той дзень, калі ён падхапіў мяне сваімі дужымі валасатымі рукамі пад пашкі і падкінуў над галавой, а я з гэтае верхатуры абсікаў яму бліскучы плех; у той дзень пра паходжанне нашага суседа, як і пра існаванне ягонай далёкае радзімы, я і не здагадваўся, а мой пругкі і трапны струменьчык нарадзіўся не ад нейкага перададзенага па генах асаблівага пачуцця да сібіракоў або да міліцэйскіх следчых, а ўсяго толькі ад лішку радасных пачуццяў, што перапаўнялі маю юную істоту.

Тым не меней пасля гэтага бяскрыўднага здарэння дзядзька Чаглей да скону дзён знелюбіў мяне. Ён ніколі — дарма што сваіх дзяцей яны з цёткай Клавай, якую ўсе звалі Чаглеіхай, не дачакаліся — не пачаставаў мяне ні цукеркаю, ні марозівам, наогул нічым, апрача нязменна насупленага калючага позірку, якім апошні раз адарьў з труны пасля сваёй ранняе смерці ад хваробы са смешнаю называю «рак».

Малюючы гэтую псіхалагічную ситуацыю, можна знайсці безліч іншых дэталяў, аднак галоўную ролю ў майм рашучым нежаданні рабіцца следчым адыгралі не Чаглеевы п'янкі і не абванітаваныя жоўтыя вяргіні пад нашымі вокнамі, а — грыбы лісічкі, якія мама смажыла з цыбуляй і якія наш сусед прынцыпова не еў, заяўляючы, што ў іх у Сібіры такую смакату ўважаюць за паганкі і ўвогуле збіраюць адны баравікі. Помсцячыся сібірскім дзікунам за лісічкі, я і паставіў на прафесіі следчага вечны крыж.

Наступнай непрымальнаю ні пры якіх умовах была прафесія цырульніка. Тут мая непахісная наважлівасць вынікала з бацькавых аповедаў пра франтавога сябра, які ў нейкім венгерскім гарадку, пакуль мой тата-лейтэнант пазіраваў перад фотаапаратам, зайшоў у цырульню пагаліцца і прapaў. Потым тата разам з «нашым» патрулём знайшоў мёртвага сябра ў спіжарні — над тазам крыві і з перарэзаным ад вуха да вуха горлам.

Да пятага класа я наадрэз адмаўляўся хадзіць у нашую цырульню «Ландыш», і бацькі мусілі купіць ручную машынку і карнаць мае шорсткія кудзеры каля кухоннае пліты. Напоўнены цёмнай крывёю таз, відаць, адклаўся ў самой геннай памяці, бо ў мяне ніколі не паўставала

дылемы: насіць бараду альбо не, і ніводнага разу ў жыщі я так і не зведаў, што значыць пагаліца ў цырульні.

Але найбольш зацята я не хацеў — не здзіўляйся — стаць кампазітарам. Я праста панічна баяўся гэтага, бо ў размовах бацькоў і іхніх знаёмых кампазітар быў нязменным пасмешышчам. На лавачцы каля дома ці ў нейкай застоліцы, паміж свежымі гарадскімі плёткамі і сакрэтамі марынавання гуркоў і памідораў, хтосьці абавязкова згадваў «нашага кампазітара», і хутка прысутныя клаліся ад рогату, зноў і зноў пераказваючы тую гісторыю і аздабляючы яе ўсё новымі маляўнічымі драбніцамі. Жанчыны паказвалі на дзяцей і трэслі на мужоў пальцамі, але засцярогі былі перастрахоўкаю: хоць малеча кшталту мяне і заходзілася ад смеху заадно з дарослымі, звязаць звесткі пра нейкую палюбоўніцу, пра паставленую ёй на адным месцы пячатку музычнай школы і пра мужаў пісталет, ад кулі якога кампазітар мог загінуць, аднак яму хапіла спрыту ўцячы і скавацца дзесьці ў Менску, звязаць усё гэта ў адзін ланцужок мы былі яшчэ не здольныя.

Ну вось нарэшце і віно. Такое? Тады — за тваё ўменне слухаць.

Развіццё тых падзеяў ва ўсім іх ужо міфалагізаваным трагікамізме я ўявіў класе ў восьмым, калі ў музычнай радыёперадачы назвалі прозвішча даволі вядомага і цяпер кампазітара і праз незачыненыя дзвёры я міжволі падслушай, як пракаментаваў паведамленне мой бацька, чалавек наогул суровы і не надта гаваркі, але з несумнеўным талентам апавядальніка.

Той, каго называлі кампазітарам, у гады майго маленства працаваў дырэкторам гарадской музычнай школы, пісаў песні на вершы мясцовых паэтаў і круціў раман з афіцэрскаю жонкай. Як я зразумеў, звычайнім месцам іх спатканняў быў дырэктарскі кабінет, у якім дзеля такіх выпадкаў стаяла, як выказаўся мой бацька, дзяжурная канапа. Аднойчы на гэтай канапе кампазітар і паставіў сваёй пасіі там, дзе спіна пераходзіць у больш спакуслівую частку цела, казённую пячатку.

Цяжка сказаць, якая логіка штурхнула яго на гэты неардынарны крок: ці то раптам разгуляліся ўласніцкія інстынкты, ці то пячатка, як тая знакамітая чэхаўская стрэльба, мусіла «стрэліць» ужо з прычыны адной сваёй прысутнасці на месцы дзеяння. Але што б там ні было, на tym самым адмысловым месцы ў кампазітараўай

абрannіцы з'явіўся фіялетавы адбітак з надпісам: «Полацкая дзіцячая музычная школа». Надпіс, бяспрэчна, атрымаўся добра чытэльны, іначай муж-афіцэр не схапіў бы ўначы пісталет, і праштампаванай прыгажуні не трэба было б па тэлефоне папярэджваць каханка аб небяспечы, а таму — ратавацца ўцёкамі, каб урэшце пераехаць у Менск, скончыць кансерваторыю, сапраўды зрабіцца кампозітарам і доўгі час не выступаць перад публікаю, пабойваючыся, што ў зале можа апынуцца афіцэр з пісталетам.

Карацей, кампозітарам у маленстве я не згадзіўся б стаць ні за якія гроши, нават за тыя, што бацькам ніколі не хапала, каб купіць мне ровар, на якім я, на свой сорам, так і не навучыўся ездіць.

Затое мяне не трэба было ўгаворваць на вадалаза.

Згодны, давай вып'ем за маю першую мару.

Вадалазаў я ўпершыню ўбачыў, калі ў Дзвіне ўтапілася дзяўчына з суседніяй вуліцы.

Яны прыязджалі ўранні на машыне-«казле» і марудліва, як на запаволеных кінакадрах, выгружалі на бераг сваё мудрагелістасе прычындалле. Найбольшае захапленне ў маёй душы выклікалі боты з таўшчэзнымі алавянымі падэшвамі, якія мы не маглі нават зрушыць з месца, і круглы шалом з вялізнымі вачыма-ілюмінатарамі.

На трэці дзень дзяўчыну выщыгнулі з дна і, закруціўшы ў брызент, некуды павезлі.

Вартаўнік лодачнай станцыі дзядзька Мойша сцвярджаў, што за кожнага знайдзенага тапельца даюць вялікую прэмію. Прашамацела чутка, што дзеля гэтага вадалазы самі топяць людзей, чапляюць ім да ног камяні, а потым «знаходзяць» у прыкметаным месцы.

Я не верыў. Я быў пэўны, што тапельцаў у Дзвіне не будзе бракаваць і без гэтага, і ўяўляў, як вырасту і буду гэтаксама абуваць цяжэзныя боты і шалом з ілюмінатарамі, да якіх пад вадой будуць падплываць і — вочы ў вочы — глядзець на мяне дзвінскія шчупакі. Я буду добра шукаць тапельцаў і часта атрымліваць прэміі, а пасля — самавіта рассцілаць на траве газецыну, няспешна кроіць на ёй сала, не моршчаць піць з пляшкі з малінавай галоўкаю гарэлку і мачаць зялёны цыбульны хвост у горбачку солі. Кульнуўшы апошнюю чарку і са смакам дажаваўшы цыбуліну, я буду закурваць і, як старэйшы вадалаз дзядзя Коля, напяваць загадковую фразу: «Пара-па-бабам, пара-па-бабам...»

Апрача тапельцаў, я павінен быў знайсці на дне ракі яшчэ і жалезную скрынку грошай. Цікава, што тапельцы мне ўпарта не сніліся, а вось скрынку я бачыў у сне шмат разоў і дакладна ведаў, як яна будзе выглядаць: аброслая перлавіцамі і спавітая багавіннем, з пудовым іржавым замком і белым чэррапам са скрыжаванымі косткамі, акурат такім, які быў на трансфарматарных будках і які ў нас чамусыці называлі іванам іванавічам,

Тапельцы прысніцца мне так і не паспелі, бо пасля таго, як дзядзьку Чаглея завезлі на мопілкі, у нас з'явіўся новы сусед, а з ім і мая новая мроя.

Суседа, які пасяліўся на кватэры ў жонкі следчага Чаглея, звалі дзядзькам Жэнем, і ён працеваў патолагаанатамам. Вымавіць гэткае складанае слова, як і не менш складаную першую літару ягонага імя, я, вядома, не мог і таму казаў, што, калі вырасту вялікі, буду як «дзядзя Зеня».

У дзядзьку Жэню мне не падабалася толькі адно: абсалютна неспасцігальнае нежаданне хоць раз узяць мяне з сабою на працу.

Усе астатнія страшэнна падабалася.

Падабалася, што ад суседа заўсёды струменіў пах адэкалону, які наводзіў на думку, што там, дзе дзядзька працуе, якраз адэкалон і робяць.

Падабалася ягоная жонка, цётка Таня, якая ўлетку кожны дзень купляла мне марозіва.

Падабаліся нават і не надта прыхільныя размовы, што круціліся вакол іхняе сям'і.

Дарослыя немаведама чаму абыходзіла, што дзядзька Жэня і цётка Таня нейкія «нераспісаныя».

На маю думку, не было нічога кепскага і ўтым, што яны «нераспісаныя», і ўтым, што, каб ехаць на адпачынак у купэ ўдваіх, дзядзька Жэня купіў у купэйны вагон не два, а чатыры білеты.

Яшчэ падабалася, што, калі на святы цётка Таня клікала маіх бацькоў да сябе пасядзець, на стале ў нашых суседзяў стаяла не гарэлка, а віно.

Ты ведаеш, я не забыў, як яны паміж сабою чокаліся. Кожны раз тройчы: спачатку звычайна, потым вось так, яе келіх зверху, а потым — зверху ягоны.

Яны абое былі высокія, станістыя і чарнявыя. Дзядзька Жэня насіў прыгожыя чорныя вусы, у цёткі Тані над верхній вуснінай таксама прабіваўся цёмны пушок, які па часе абяцаў ператварыцца ў акуратныя вусікі. Я думаў,

што, можа, з гэтае прычыны Чаглеіха і казала пра кватарантаў за вочы — «мае жыды».

Аднаго разу бацькі, кудысыці з'ехаўшы, даручылі клопаты пра мяне дзядзіжэневай жонцы, і калі мы пайшлі палуднаваць у сталоўку гарадскога Дома афіцэраў і цэтка Таня замовіла несусветна смачную, як мне здавалася, страву з экзатычнаю назваю «шніцэль», а потым сустрэла сяброў і тыя запыталіся, ці не ейны я сын, а яна адказала, што так, ейны, і пацікавілася, ці падобны я да яе, тады, памятаю, мне было ніякавата зусім не таму, што такім чынам я сам таксама трапляў у лік «жыдоў». Я чуў лёгкі сорам, што гатовы адмовіцца ад родных бацькоў, але зрабіць з сабою нічога не мог: калі ў патолагаанатамы бяруць толькі «жыдоў», я згодны быў запісацца ў «жыды».

Усё на свеце канчаецца, прычым у дзяцінстве гэта адбываецца хутчэй.

Ці то паўплывала празмерная сакрэтнасць прапахлай адэкалонам дзядзіжэневай прафесіі, ці то пра расло пасяяне фільмамі пра «нашых» разведчыкаў зерне савецкага патрыятызму, але аднойчы я прачнуўся з цвёрдым намерам пайсці ў шпіёны.

П'ем за нашых шпіёнаў!

Мяне вабіла не столькі рамантыка, як канкрэтнасць гэтага занятку.

У адрозненне ад духмяна-таямнічых сфераў дзеянасці патолагаанатамаў, тут усё выглядала ясна і проста, як яблык-антонаўка з нашага саду.

Мяне і маю радыстку павінны былі скінуць з самалёта над Амерыкай, каб мы прабраліся ў галоўны амерыканскі штаб і ўкралі галоўны план атамнай бамбёжкі Савецкага Саюза. Ваганняў наконт кандыдатуры напарніцы не існавала: радысткай будзе маё першае мужчынскае захапленне — дачка дырэктара мамінай школы Людачка, з якой я ўпершыню сустрэўся чатыры гады таму на навагодній ёлцы. Наша ўзаемная сімпатыя аказалася такой моцнаю, што мы дружна намачылі штонікі і потым цэлы год я вымагаў ад мамы завязваць мне хустачку і абвяшчаў, што хачу быць Людачкай. (Гэты момант варта адцеміць: перш чым зрабіцца вадалазам, я імкнуўся пабыць жанчынай.)

Апусціўшыся на парашутах, мы з Людачкай пасялялемся ў маленькім брудным пакой халоднага і змрочнага амерыканскага хмарачоса. Мы, як дарослыя, абняўшыся, спім у адным ложку і дзеля маскіроўкі гаворым выключна

па-амерыканску, а таксама не купляем ананасаў, каб амерыканцы не падумалі, што іх у нас няма. З дапамогаю аднаго галоднага беспрацоўнага мурына я пракрадаюся ў штаб і, перастраляўшы з кулямёта чалавек васемнаццаць амерыканскіх палкоўнікаў, выкрадаю план бамбёжкі Масквы і ўсёй нашай вялікай і магутнай Радзімы, пасля чаго вяртаюся ў халодны пакойчык хмарачоса. Мая радыстка Людачка ляжыць у ложку з незнаёмым мурынам; я не ведаю, навошта яны ўдзень накрыліся коўдраю, але адчуваю, што, хоць амерыканскія мурыны і за нас, тут нешта нячыстае, і таму з асалодаю ўсаджваю ў незнаёмага мурына кулямётную чаргу. З ложка ляцяць чырвоныя пырскі, але Людачка не плача, а перавязвае мне раны і складвае рацыю, бо пасланы па нас самалёт ужо знаходзіцца ў паветры.

Медалі і ордэны нам уручаў сам галоўны «наш» Хрушчоў, якога дарослыя фамільярна называлі Мікітам і лаялі за нейкую кукурузу і за тое, што ў крамах няма хлеба. Я ж, наадварот, быў удзячны Хрушчову, бо дастаткова было выйсці з весніц на вуліцу, як ад чаргі, што вілася вакол хлебнае крамы, у момант кідалася некалькі цётак, якія ўзахапы ўгаворвалі пастаяць у чарзе разам з імі. У выніку гэтага нескладанага манеўра крамніца давала цётцы лішні боксан хлеба, а я атрымліваў дзвесце грамаў злепленых у камяк ірысак альбо падушачак.

Ты, вядома, разумееш, што мне праглася быць шпіёнам выключна і безварыянтна савецкім.

Пэўныя сумнёвы на гэты контварухнуцца ў душы толькі праз шмат гадоў у зацішным кутку берлінскага прадмесця, на мастку цераз ручай на мяжы ўсходняга і заходняга сектараў, дзе дзве сістэмы мянялі сваіх выкрытых агентаў.

Вось, бадай, і ўсё. Тое лета, калі я марыў стаць савецкім шпіёнам, было апошнім перад школаю, у якой насы летуценыя цнатлівія душы мусілі канчатковая заблытацца ў шырокі раскінутым нераце ўжо зацверджаных без нас ідэяў і мараў.

Але тут пачынаеца зусім іншая гісторыя.

Ты кажаш, у цябе хлопчык. У такім разе можаш лічыць, што, калі цяпер ён хоча быць вадалазам, патолагаанатамам альбо шпіёнам, у яго ёсць значныя шанцы зрабіцца беларускім пісьменнікам.

Урэшце, апошнім часам мне зноў заманулася падацца ў шпіёны. Як ты думаеш, да чаго б гэта?

Рыба і іншыя

Ёсць мільён спосабаў пачаць гэты аповед.
Я пачынаю яго так.

Уявіце гарадскую травенскую раніцу з рэдзенькім туманам, што пахне чаромхаю і хімічнымі злучэннямі. У белай квецені на беразе ракі астатні раз усхліпвае ачмурэлы ад гэтых водараў салавей. Паблізу ягонага схову над аднапавярховымі мяшчанскаімі мураванкамі канца мінулага стагоддзя падымаецца абшарпаны белы сабор з іржавымі купаламі, а трохі далей — былая кірха з чырвонае цэглы. Яшчэ вельмі рана, і на прыбярэжной вуліцы можна ўбачыць хіба што ацеслівую постаць нявыспанага вудаля.

Калісьці па гэтай вуліцы прабягаў з вудаю малы Францішак Скарэна. Умасціўшыся на ўёлым, як чарэнь бацькавай печы, камені, ён пляваў на чарвяка або проста пляваў у ваду, задуменна гледзячы праз Дзвіну на кляштар бернардзінаў, дзе манахі вучылі яго лаціне. Калісьці недзе тут, перад выпраўлю ў вялікі свет па навуку, прыціскаў да плota дзяўчат безбароды хлапец, якога потым будуць з паshanотаю называць Сімяонам Полацкім.

Зрэшты, падлетак у зашмальцаваных штанах-дудачках і ў светлым курціку з невыразным партрэтам Джона Ленана, што брыдзе ў ранішній смузе па пустэльнай вуліцы з зашчэпленымі нанач аканіцамі, не шукае сустрэчы з ценямі продкаў. Сёння ўначы ён не заснуў ні на волас з іншае прычыны. Ягоная рука, што сціскае сцізорык, ужо дрыжыць ад знямогі, а павекі ліпнуць на вочы, як мухі на жоўтую ліпучку ў школьнай сталоўцы, дзе ён аднойчы з'еў у заклад трывіаць пончыкаў, запіўшы іх васемнаццю шклянкамі брыдкага шэррага кісялю.

Малюочы гэты ранішні абрэзок, я прапусціў адну істотную дэталь. Увесь горад абклееены аўтамаці з паведамленнем, што заўтра тут адкрываецца чэмпіянат СССР. Хлапчук са сцізорыкам пачаў свой мудрагелісты маршрут апоўначы і, крадучыся ад аўтамаці да аўтамаці, абышоў ужо амаль усе вуліцы. У кожнай аўвестцы пра чэмпіянат ён акуратна выразае дзве літары.

Нястомнай начнай праца прытуліла пільнасць, і хлапчук не заўважае, што яго ўжо даўно засеклі. Ён трапіў на вока міліцыі яшчэ каля помніка Леніну, які тады і ў страшным

сне не мог прысніць, што здарыща гадоў праз дваццаць з ягоным носам.

Прачытаўшы першую адрэдагаваную хлапчуком абвестку, двое міліцыянтаў шматзначна пераглянуліся і дазволілі юнаму правапарушальніку дзейнічаць далей. Яны былі ў гуморы: у краіне разгортвалася змаганне з п'янствам, і ўчора ўвечары начальнік гарадской міліцыі даверыў ім ганаровае заданне — завесці на «расстрэл» у задзвінскі лес два дзесяткі тутэйшых жлукталёў. Міліцыянты вырашылі браць злачынцу на гарачым тады, як «расстраляных» дабрыдуць да горада. Да таго часу, па іхніх разліках, ён павінен быў ухадзіцца з усімі аб'явамі.

Калі рыбакі выцягнулі першага соннага курмеля, а з таго боку, дзе за ракой, над лесам, тырчэлі трубы мясцовага гіганта нафтахіміі, з'явіўся на месце бязладны збой «расстраляных» п'янюгаў, у гэтую самую хвілю хлапчук са сцізорыкам бездапаможна таргануўся і павіс на руках у міліцыянтаў каля апошняй апрацаванай афішы. «Укусіш, сука,— урэжу па нырках,— на ўсякі выпадак незласліва сказаў сяржант.— Усё жыццё юшкай сцаць будзеш».

Праз колькі гадзін у адной з гарадскіх школаў быў скліканы агульны сход.

Герой мінулае ночы сядзеў на першым радзе побач з маладжавай кабетаю ў форме. Гэта была добра вядомая ў наваколлі інспектарка дзіцячага пакоя міліцыі Луіза Сцяпанаўна. Днямі яна выступала перад старшакласнікамі з лекцыяй аб прафілактыцы правапарушэнняў, і вучань дзеевятага класа Валодзя Паповіч падняў руку і запытаўся, ці передаецца трывер праз пацалунак, за што быў неадкладна паставлены на міліцэйскі ўлік.

Цёплыя сонечныя промні падаюць на наглядную агітацыю з посымі тварамі будаўнікоў камунізму. Па шэрагах піянераў і школьнікаў лётае туды-сюды навіна: «Рыбу павязлі». За што — ніхто яшчэ дакладна не ведае. Адны кажуць, што Рыба — а менавіта з такой мянушкаю ходзіць па зямлі начны ліхадзей — напісаў на помніку Леніну кароткае мацернае слова, другія гатовыя прысягнуць, што гэта ён на мінульм тыдні павесіў на таполі пад вокнамі дырэктарскага кабінета ката з прымацаванай да хваста абвесткаю: «Он помогал партизанам». Сам Рыба важыць носам табаку. Яго вялікая, стрыжаная пад канадку галава падае на грудзі. З курціка пазірае на залу пераведзены праз трафарэтку пеўневы профіль Дж. Ленана. «Хто гэта такі?» — злавіўшы Рыбу на

лесвіцы за вуха, запытаяўся неяк дырэктар. «Ленан»,— лаканічна адказаў Рыба. «Нешта ён на Уладзіміра Ілыча не падобны»,— засумняваўся дырэктар, але чалавек з пэўнай фантазіяй мог убачыць на выцвілым партрэце не тое што Леніна, а нават Мао Цзэдуна, і дырэктар адпусціў Рыбава вуха на волю.

Тым часам педагогам удаецца ўгамаваць залю, і ў дзвярах з'яўляеца дырэктар школы Івановіч.

У ягоных бацькоў было іншае прозвішча. Іншае прозвішча меў да нядаўняга часу і сам дырэктар, але пасля апошняе вайны на Блізкім Усходзе ён напісаў куды трэба заяву, што не хоча мець з агрэсіўнымі адзінакроўцамі анічога агульнага, нават імя.

Той, хто разглядаў заяву, літасціва дазволіў Кіпервасару зрабіцца Івановічам, а вось з імем атрымалася замінка. Магчыма, магутныя людзі, што накладалі на такія заявы рэзалюцыі, проста ўсёй сваёй асмяглай душою паважалі старога Ізю, які яшчэ летась наліваў каля рынку піва ў шчарбатыя кухлі і які ў далёкія дваццатыя назваў сына Абрамам. А магчыма, яны, гэтая магутныя людзі, мудра разважылі, што ўчараашняга Кіпервасара небяспечна выпускаць у агульную сажалку з астатнімі Івановічамі, Івановымі ды Іваноўскімі, а таму трэба яго, так бы мовіць, акальцеваць, каб у патрэбны момант доўга не вождацца з сачком. Вось вам, маўляў, Івановіч, але — Абрам.

Абрам Ізрайлевіч ідзе па праходзе, трymаючыся за сэрца, і на хаду кідае завучу загадковыя фразы: «Ну хоць бы чэмпіянат вобласці, ну рэспублікі... Але СССР...»

Напіўшыся нейкіх пігулак, дырэктар выходзіць на сцэну. Ягоны заусёдны інстытуцкі ромбік на мышыным гарнітуры ад хвалявання перакасіўся. У руках у Абрама Ізрайлевіча скрученая ў трубку вялікая паперына. На высокім дырэктаравым ілбе, які неўпрыкмет пераходзіць у шыкоўны плех, застылі тры глыбокія зморшчыны, падобныя да трох чаек, што ўзлятаюць дакладна адна над адною.

— У мяне няма слоў,— пасля трагічна цяглай пярэрвы пачынае дырэктар.

Луіза Сцяпанаўна папраўляе фрызуру, торгае Рыбу за рукаў, і той няўцямна лыпае вачыма, як выцягнуты з дупла на сонца пугач.

— Слухай, зараза! — гучна шэпча інспектарка.

— У мяне няма слоў,— паўтарае Абрам Ізрайлевіч.

Але слова ў яго ўсё ж знаходзяцца.

— Сёння ноччу міліцыя арыштавала вучня нашай школы Рыбчынскага,— грасуючы, гаворыць дырэктар.— Яго ўзялі на месцы злачынства. Справа набывае палітычную афарбоўку.

Абрам Ізрайлевіч падымае таямнічую папяровую трубку да сіняга выгаленага падбароддзя і паволі разгортвае яе. Заля замірае. Чайкі на дырэктаравым ілбе журботна апускаюць крылы.

— Ну і што тут такога? — чуецца ў вусцішы здзіўлены галасок прымадонны школьнага драматычнага гуртка Нінкі Мароз.

Колькі наступных хвілінаў заля калоціца ад дзікага рогату. Настаўнік фізкультуры Міхаіл Карпавіч Эпштэйн за вуха цягне да выхаду Валодзю Паповіча. У дзвярах вырастает школьнік вартайнік Харытонавіч, што за сталінскім часам працаваў кіроўцам на «варанку» і, кажуць, аднойчы назаўсёды завёз у НКВД уласнага бацьку.

На сцэне ўзвышаецца дырэктар. Цяпер ён нечым нагадвае бачаных па тэлевізоры мурынаў-пікетчыкаў, якія за нешта змагаюцца каля Белага дома. У руках у Абрама Ізрайлевіча аб'ява:

ЧЕМПИОНАТ СССР ПО АКАДЕМИЧЕСКОЙ ГРЕБЛЕ

На месцы літар «Г» і «Р» у апошнім слове — вакенца, адкуль выглядае дырэктораў інстытуціі ромбік.

Прымадонну Нінку, што выконвала на школьнай сцэне ролю Улі Громавай, доўга даводзілі пытаннем, ці ўдзельнічала яна ў чэмпіянаце СССР па гэтым самым акадэмічным відзе спорту. Можна толькі здагадвацца, наколькі пакутліва было чуць такое маціцова-ружовым вушкам са смарагдавымі кропелькамі завушніцаў.

Гэта яна, Нінка, была аўтаркаю славутага выслоўя: «Я буду належаць толькі свайму мужу».

Магчыма, на Нінчына маральнае аблічча наклада адбітак тое, што яна даводзілася дачкою начальніку гарадскога аддзела міліцыі. Таму самаму, што вынайшаў задзвінскія «расстрэлы» п'яніцаў.

Вынаходка была да геніяльнага простая. Падабраных на вуліцах і ў парку жлуктаў адразу сартавалі. Ляжачых везлі ў выцвярэнік, а хадзячых збіralі на ўнутраным

міліцэйскім падворку побач з клеткамі службовых сабак. Да п'яніцаў выходзіў Нінчын бацька.

— Што будзем рабіць, таварыш палкоўнік? — ківаючы на п'яны кантынгент, сурова пытаўся дзяжурны па аддзеле.— Можа, сабак спусцім?

Службовыя сабакі заходзіліся пры гэтых словах жудасным брэхам, а п'янюгі прыкметна цверазелі.

— Адставіць сабак!

На двары западала маўчанне, і ў ім ціхія стамлёныя слова начальніка міліцыі гучалі быццам пісталетныя стрэлы.

— Расстраляць усіх на х..., каб не псовалі наш сацыялістычны горад.

Пасля гэтага небаракаў запіхвалі ў машыны, адвозілі на дзесятак кіламетраў ад горада і «расстрэльвалі» на лясной галявіне з пісталетаў халастымі патронамі. Міліцыя ад'язджала, а «расстраляныя», некаторыя з мокрымі штанамі, усю ноч валакліся па шашы дамоў. Скардзіцца на Мароза баяліся, але гісторыя неяк выплыла на свет, і Нінчынага бацьку адправілі вучыцца ў Москву ў міліцэйскую акадэмію.

«Я буду належаць толькі свайму мужу»,— чую ад Нінкі кожны, хто асмельваўся нават на самыя бяскрыгудныя прапановы. Аднойчы ў дзесятым класе я, натхніўшыся яе даўгімі смуглывымі ножкамі, што раслі, здаецца, ад самых вушэй, і дзівоснай аксамітава-брунатнай радзімкаю памерам з капеечную манету на левай шчацэ, адолеў сваю прыродную сарамяжлівасць, падышоў да Нінкі на перапынку і з усмешкаю закаханага, блазна выціснуў з сябе некалькі пакутлівых слоў, каб таксама пачуць пазбаўлене нават намёку на ўзаемнасць «Я буду належаць...». Можна падумаць, быццам я прапаноўваў ёй аддацца мне праста на школьнай парце ці ў гардэробе пасля заняткаў, а не схадзіць на вечаровы сеанс у кінатэатр «Космас», дзе я, паводле свайго адчайнага плана, меўся ўсяго толькі пакласці руку на яе няспечрана круглае калена.

Памятаю, маё юначае пачуццё настолькі пахіснулася, што я паабяцаў гаспадыні цудоўных ножак напісаць на сцяне ейнага дома «Тут жыве Нінка, якая будзе належаць толькі свайму будучаму мужу», а ўнізе дадаць: «Але гэта мы яшчэ паглядзім».

Такі самы мемарыяльны надпіс можна было зрабіць і на нашым менскім студэнцкім інтэрнаце, бо там жыла Вера

Кропелька. Апрача акуратных канспектаў, раскошнай касы, што спускалася да таго месца, дзе Верына спіна губляла свае гордае найменне, і процымы іншых станоўчых якасцяў у Веры таксама быў пункцік наконт таго, каму яна будзе належаць, прычым фармулёўка слова ў слова паўтарала Нінчыну, што давала падставы падазраваць абедзвюх у плагіяце.

Што сталася з жаночым credo Ніны Мароз, я скажу трохі пазней. А Вера Кропелька дзякуючы яшчэ аднаму насельніку нашага інтэрната трапіла ў неафіцыйную гісторыю роднага факультэта.

Гэтага насельніка звалі Юлік Канапацкі, і да чацвёртага курса ён пад дабратворным уплывам суседзяў па пакоі са стараннага студэнта, што глядзеў на выкладчыкаў, ловячы ротам мух, ператварыўся ў сваю процілегласць і почасту, уладкаваўшыся на самым версе аўдыторнага амфітэатра, проста на лекцыі высмоктваў праз саломінку пляшку, а то і дзве некалекцыйнага віна.

У тым слынным пакоі, дзе я прайграў у карты левы чаравік, які потым выкупляў за палову стыпендыі, вёў рэй Віця Кішко. Вельмі нават магчыма, што ён быў нашчадкам магутнага роду беларускіх магнатаў Кішкаў, якія выславіліся як каралеўскія кухміstry, гетманы, дыпламаты і мецэнаты.

Віця быў шчодра надзелены іншымі здольнасцямі. Прапанаваная кімсыці мянушка — Магнат — ад яго адразу ж адляпілася. І прычына, мабыць, хавалася не толькі ў тым, што Віця перакруціў фамільнае прозвішча на французскі капыл.

У той час у нас на гістарычным факультэце пачаў выходзіць самвыдавецкі літаратурны альманах «Мілавіца». Адзін з будучых светачаў айчыннай археалогіі змясціў у першым нумары верш:

З сівых часін мінуўшчыны былой,
З мясцін егіпецкіх, з даліны Ніла,
Дайшлі да нас паданні пра «чарніла»,
Што пілі яшчэ чаркаю малой.

Гэта было сказана не пра Кішко.

Да капейкі прагайдамачыўшы за пару дзён тагачасную трываліцца рублёвую стыпендыю, Віця яшчэ з дзень ляжаў на ложку, глядзеў у пыльную стол з павутою па кутах і стоена прыслухоўваўся да сваёй 90-кілаграмовай істоты. Тая ўсё больш прагна патрабавала есці. Віця спускаў з

ложка ногі, надзяваў белую нейлонавую кашулю, абуваў чорныя лакіркі, завязваў выйграны ў карты гальштук і з галодным бляскам у вачах блукаў па інтэрнаце, просячы сала. «Пойдзе і жоўтае»,— сціпла казаў атожылак магнацкага роду.

У нашым пакоі Віцю неяк пачаставалі пластачкаю сала са зробленым з газетнага фотаздымка выразным адбіткам Брэжнева. Нашчадак каралеўскіх кухмістраў паклаў сала з партрэтам на хлебную лусту і, не сашкрабаючы генсека, з годнасцю зжаваў, але замест дзякуя паабяцаў, што наступнага разу ўсіх закладзе і нам прышыюць палітыку.

Узяўшы шэфства над Канапацкім, Віця Кішко выхаваў вучня, што перасягнуў настаўніка — калі не ў «чарнільных» подзвігах, дзе існаваў парытэт, дык, прынамсі, у картах, бо Юліку ўдалося выйграць у Кішко абое ягоных штаноў. Адыграўшы адны штаны, Віця затаіўся і чакаў дня помсты.

Гэты дзень надышоў разам з днём стыпендыі, калі Юлік вярнуўся каля паўночы ў інтэрнат, відавочна не дабраўшы нормы.

— Ёсьць гбра? — запытаяўся ён у Віці Кішко.

— Трымаем,— наструніўшыся, адказаў той.

Юлік выцягнуў з кішэні скамечаныя грошы.

— Схавай смецце,— з годнасцю, вартай сярэднявежных продкаў, прамовіў Віця і выставіў свае ўмовы: — Прабяжыш галяком да жаночага душа і назад — стаўлю трыв «фугасы».

— Не п....?

— Гадам буду! — Кішко абражана выцягнуў сябе кулаком у грудзі.

Юлік не вагаўся, адно папрасіў дазволу прыкрыцца ручніком. Інтэрнатаўскі ручнік быў не нашмат большы за фігавы лісток, прыкрыцца ім можна было толькі з аднаго боку, і Віця літасціва згадзіўся. Канапацкі, відавочна, разлічваў на тое, што ўжо позна і па калідоры другога паверха да жаночага душа можна прамчаць, нікога не сустрэўшы. Ён скінуў кашулю з порткамі і, застаўшыся ў плаўках, загадаў Віцю паказаць віно. Той паставіў на стол трыв цёмна-зялёныя «фугасы» «Агдаму».

Юлік сцягнуў плаўкі і прымерыў ручнік, які, каб абкруціць вакол магутных Юлікаўых клубоў, трэба было падоўжыць разы ў трыв.

— Чакай,— зычліва спыніў Кішко, калі Канапацкі ўзяўся за дзвярную ручку.— Глыні для натхнення.— Ён пасунуў да Юліка адзін з «фугасаў».

Пакуль Юлік здзіраў поліэтыленавы корак і каўтаў віно, падступны Віця віхурай праляцеў па калідоры, стукаючы ў дзверы і паведамляючы, што Канапацкі целяшом пабяжыць у жаночы душ.

Калі Юлік, трymаючы перад сабою ручнік ступіў у калідор, той быў поўны. Падыходзілі людзі з іншых паверхаў. Да гонару Канапацкага, ён не разгубіўся. Набраўшы поўныя грудзі паветра, ён набычыўся і з дзікім крыкам: «Ну, кенты, бля, трымайце мяне!» рынуў наперад.

А сталася так, што ў душавым пакоі, куды пад улюлюканне гледачоў з тарпеднай хуткасцю імчаў Юлік, мылася якраз згаданая раней Вера Кропелька. Дакладней, не мылася, а ўжо надзвяала на свае распараныя вабноты махровы халацік, каб адчыніць дзверы якраз у той момант, калі да іх на поўным разгоне, згубіўшы па дарозе выратавальны ручнік, падлятаў аматар «Агдаму».

У наступнае імненне інтэрнат пачуў роспачнае Верчына верашчанне. Сказаць Юліку, што яна будзе належаць толькі мужу, Кропелька ўжо не паспела: закаціўшы пажаўцелыя ад жаху вочы, яна щіха аб'ехала па сцяне на брудны лінолеум.

Дзіўна, але пасля паўночнага забегу Канапацкага з інтэрната не выселілі. Яго ўратавала здабытая праз каханку-медсястру даведка, што падчас сесіі ён ператаміўся і часова з'ехаў з глузду.

Наогул забег пайшоў Юліку на карысць. На апошнім курсе ён здолеў зменшыць дозы і ажаніўся з дачкою прарэктара політэхнічнага інстытута. У выніку зрабіўся аспірантам, нешта абараніў і неўзабаве паўстаў перад намі ў іпастасі рэспектабельнага выкладчыка навуковага камунізму ў цесцевай ВНУ. Аднаго разу, калі сэнтыментальнасць у чарговы раз занесла мяне ў сцены alma mater, у калідоры я сустрэў Юліка ў сінім з іскрынкаю гарнітуры-тройцы. Паглядзеўшы на ягоны скуранны дыпламат на замках з шыфрам, я міжволі адзначыў, што туды можна лёгка схаваць «фугасаў» шэсць «Агдаму». Маё бяскрыўднае пытанне наконт таго, калі, паводле ягонае навукі, мы пабудуем светлую будучыню чалавецтва, Юліку настолькі не спадабалася, што я сформуляваў наступнае: ці прабегся б ён у чым маці

нарадзіла па нашым пятым гістфакаўскім паверсе ад жаночай да мужчынскай прыбіральні за скрынку канъяку.

— Пайшоў ты на х... — прыцішана адрэзаў выкладчык навуковага камунізму...

Цяпер мне здаецца, што забег галяком да жаночага душа — неабходны этап у кар'еры любога выкладчыка навуковага камунізму. Такія подзвігі не мінаюцца марна.

Трэба сказаць, што жыццё ў Канапацкага пасля яго сустрэчы з распаранай Верай Кропелькай склалася значна больш удала, чым лёс Юлікавага суседа па пакоі Артура Завалішына пасля рандэву з выкладчыцай гісторыі сярэднявечча Русаковай.

Неяк у зімовую сесію Арцік здаваў ёй залік адным з апошніх. Маладая дацэнтка паглядзела на рослага бландзіна са значком першаразрадніка на штыфлі, потым задуменна зірнула ў вакно, за якім гусцела бэзавае сутонне, і, распісаўшыся ў залікоўцы, папрасіла студэнта правесці яе дахаты, бо жыла ў слабаасветленым мікранаёне.

У слабаасветленым мікранаёне нядаўна разведзеная дацэнтка ўзяла Арціка пад руку і не адпусціла ўжо да самых дзвярэй кватэры, за якімі перад студэнтам узник спачатку канъяк, а затым і выкладчыца — ужо ў нечым эфірна-празрыстым.

Другі акт здачы заліку прайшоў настолькі паспяхова, што Завалішын пачаў днімі не з'яўляцца ў інтэрнаце, насіць мадняцкія кашулі і курыць «Marlboro». На ўсе распіты ён, як і было загадана, адказваў, што знаходзіцца на спартовых зборах.

Аднак шчаслівы ўдзельнік збораў, у якога ўжо ніколі не павінна было ўзнікнуць проблемаў з вывучэннем гісторыі сярэдніх вякоў, на жаль, не збярог свайго шчасця. Ён распіўся, пахваліўся сябрам спартовымі поспехамі і пачаў дазваляць сабе выказванні накшталт: «Пайду я сваю старушку трахну».

Зайдроснікі і зласліўцы зрабілі сваю справу. На экзамене ў дацэнта Русаковай Арцік адхапіў такі непахісны дваяк, што так і не здолеў перадаць курс ні сваёй «старушке», ні камісіі, а таму апынуўся спярша на завочным аддзяленні, а потым і ўвогуле кудысьці запаветрыў.

Нядаўна адзін наш былы аднакурснік нібыта апазнаў Завалішына ў верхаводзе рэкеціраў, што адбіralі даляры ў суайчыннікаў на польскім баку мяжы. Калі гэта сапраўды быў колішні спецыяліст па гісторыі сярэднявечча, дык на сваёй слізкой сцежцы ён мае выдатную магчымасць раней ці пазней сустрэцца з падпалкоўнікам беларускай міліцыі Віктарам Кішко, які, па чутках, сваю другую зорку атрымаў за паспяховую барацьбу з тымі, хто напрыканцы восьмідзесятых размахваў на пляцах бел-чырвона-белымі сцягамі і змагаўся з навукаю, якую выкладаў Юлік Канапацкі.

Вера Кропелька, паводле адных звестак, выйшла пасля універсітэта замуж за мадагаскарскага князя, а паводле іншых — за лепельскага сельгастэхніка. Будзьма спадзявацца, што ў кожным разе — ці то ў мадагаскарскім гамаку з матрацам са стравусавага пуху, гледзячы ў цёмнае, як дёгаць, паўднёвае неба з чужымі сузор'ямі, ці то на мулкім лепельскім ложку вытворчасці сумеснай беларуска-габрэйскай фірмы з адраджэнскай называю «Пагоня», з якога відаць толькі нізкая столь стандартнай блочнай кватэры,— Вера належыць выключна свайму мужу. Магчыма, пры гэтым яна настальгічна прыгадвае будучага (і ўжо былога) выкладчыка навуковага камунізму Юліка Канапацкага, што аднойчы як геній чыстага харства ўзнік перад ёю на парозе ўбогага, аздобленага арабескамі цвілі інтэрнатаўскага душа. Магчыма, менавіта гэты ўспамін у цемры задушлівай мадагаскарскай ночы наймацней лучыць Веру з далёкай халоднай радзімаю.

Звесткі пра Ніну Мароз больш пэўныя. Яна стала жонкаю афіцэра-танкіста, якога закінулі выконваць інтэрнацыянальны абязязак у Афганістан.

Пра мужа мне рассказала сама Ніна, калі мы сустрэліся ў горадзе нашага дзяцінства і зайшлі ў кавярню «Буслы». Я даведаўся, што муж два разы прыязджаў у адпачынок і прывёз цэлы склад афганскіх кажушкоў і японскай апаратуры, што ёй здаецца, быццам ён колеца наркотыкамі, спіць з афганкамі марксісцкай арыентацыі і хоча яе, Ніну, кінуць, а можа, проста хоча загінуць — падарвацца пасля карнай акцыі на міне або нырцануць у туманную горную цясніну на збітym верталёце.

Пасля кавярні мы слухалі прывезены з Афгана магнітафон, і неяк само сабой здарылася тое, што калісьці не ўдалося мне ў кінатэатры «Космас». Мая рука апынулася

на цёплым і яшчэ не пастарэлым, у адрозненне ад твару, Нінчыным калене і лёгка слізганула вышэй.

— Я хачу на падлозе,— сказала, пазіраючы некуды ўбок, Ніна.

Мы любілі адно аднаго на мяккім, відаць, таксама трафейным варсістым дыване пад зялёным таршэрам. Яе вялікая радзімка на левай шчацэ калолася трyma падстрыжанымі валаскамі, яе рукі і ногі ўмела абдыналі мяне, а вусны шапталі не заслужаныя мною пяшчотныя слова. Да зялёна груга таршэравага святла падышоў і спакойна назіраў за намі персідскі кот, а мой позірк зноў і зноў натыкаўся на пакінутыя танкістам пасля адпачынку крывыя нажы, і я не мог пазбыцца думкі, што якраз такімі нажамі дабівалі недзе пад Гератам майго найлепшага школьнага сябра Юрку.

Ад таго вечара, калі нам з Нінаю свяціў зялёны таршэр, заставалася гады два да той пары, калі скасавалі навуку Юліка Канапацкага, а правадыру працоўных, што стаяў каля нашай школы, нехта адбіў нос. Рыба ніякага дачынення да гэтага не меў, бо працаваў партыйным сакратаром у закрытым казахстанскім горадзе, адкуль нешта запускалі, і горка шкадаваў пра ідэалагічна грэшнае дзяцінства, што не дазваляла ісці ўгару хутчэй, чым атрымлівалася.

Што да носа Уладзіміра Ілыча, дык яму зляпілі і прыматацавалі новы, аднак у зімовыя маразы ён сам сабою адваліўся, што дало злым языкам магчымасць успомніць брыдкую правадырову хваробу. Урэшце гарадскія ўлады стварылі камісію, і тая выдала даведку пра нізкую эстэтычную каштоўнасць манумента. У экспертыным акце фігуравала адметная фраза: «У памятника utrachen nos».

Карацей, ад Уладзіміра Ілыча, як за трыщцаць гадоў да гэтага ад Іосіфа Вісарыёнавіча, што ўзвышаўся з другога боку школы, засталося адно ўтравелае ўзножжа.

А шкада, няхай бы правадыры стаялі.

Рэквіем для бензапілы

У даўно адляцелую ў вырай восень я сустракаўся з жанчынаю, ад якой у пэўны момант нашых спатканняў абавязкова чую, што, калі я маўчу, яна думае, нібыта патрэбная мне толькі дзеля аднаго. Яна гатавала добры глінтвейн і валодала яшчэ некаторымі рэдкімі якасцямі, а таму, унікаючы непераканаўчых апраўданняў, яе дзяжурную просьбу не маўчаць я звычайна выконваў.

Трэба прызнацца, што метафізічныя разважанні пра мастацтва як санкцыянуваную галюцынацыю альбо пра сон як анклаў смерці, дзе мы вучымся будучаму дасканаламу сну, не выклікалі ў яе прыліву цікавасці, і, каб запаўняць тыя прамежкі часу, калі мы не займаліся нечым больш істотным, была вынайдзеная простая, але надзейная схема. Я апавядай ёй розныя зймальныя гісторыі. Спачатку ў ролі іх герояў фігуравалі калегі, потым універсітэцкія выкладчыкі і аднакурснікі, а паколькі восень стаяла сырая і халодная і нашы маладыя істоты зноў і зноў прагнулі глінтвейну, рэтраспекцыі хутка дасягнулі тэрыторыяў дзяцінства, і мая сяброўка пачула пра Юрку Весялова.

У адрозненне ад іншых гэтая гісторыя не магла ганарыцца закончаным сюжэтам. Пасля ўсяго, што прычынілася з ім у Полацку і Менску, Юрка трапіў у Афганістан, адкуль не вярнуўся ні жывы, ні ў цынкавай труне, дарма што п'яны гарадскі ваенком уручыў ягоным бацькам медаль «За отвагу». А неўзабаве ў Полацк заявіўся маладжавы чалавек у супермодным тады крымпле наўым гарнітуры. Ён рэкамендаваўся карэспандэнтам маскоўскай газеты і збіраўся пісаць пра Весялова нарыс, дзеля чаго найперш імкнуўся высветліць, якое месца ў Юркавым жыцці зймалі жанчыны і спіртное. Нічога я таму «карэспандэнту», вядома, не сказаў, хоць абсолютна дакладна ведаў: жанчыны (дакладней, жанчына) і спіртное (а менавіта пляшка белага сухога віна) сапраўды адыгралі ў лёсе Юркі Весялова фатальную ролю.

Смакуючы ў ту ю восень духмянае гарачае пітво, я не мог і ўяўіць, што праз колькі гадоў у Кліўлендзе, штат Агаё, праз знаёмых беларусаў буду запрошаны ў дом да чалавека з ангельскім імем, ангельскім прозвішчам і вачыма колеру валашак на ягоным кветніку пад вакном, да чалавека, які адкаркуе рукою без двух пальцаў пляшику віскі і, выправіўшы сваю Пэгі на кухню, раптам пярайдзе з

ангельскай мовы на расейскую і спытае без усякага акцэнту, ці не даводзілася мне, паколькі я палаchanін, чуць пра земляка з прозвішчам Весялоў, а калі на дне пляшкі не застанецца ні кроплі бурштынавага напою, Юркава гісторыя набудзе безнадзейную завершанасць, дзякуючы чаму сёння, зварыўшы кубак глінтвейну, я маю магчымасць расказаць вам яе да канца. Пагатоў не выключана, што сярод вас апыненца жанчына з тых, дажджлівых восеніскіх дзён, якая ўзгадалаася мне, напэўна, проста з прыгчыны падабенства яе ножак з ножкамі жыхаркі Кліўленда Пэгі.

Калі апавядадаць усё па парадку, дык варта пачаць з того, што недзе ў Ресеі ёсьць горад Гусь-Хрустальны, а там — славутая гута. Я выдатна мог бы абысціся без гэтае геаграфіі, каб да таго часу, як мне ісці ў школу, шклозавод не пабудавалі і ў Полацку і каб з таго Гусь-Хрустальнага не прыехалі да нас расейскія спецыялісты. Карацей, як плецца ў адной беларускай народнай песні трышцатых гадоў XX стагоддзя, «нам Москва прыслала падкрапленне».

Не ведаю, якую карысць меў ад тых спецыялістаў новы завод, а вось іхнія дзеці, што жылі ў нашым двары і вучыліся ў нашай школе, назаўсёды засталіся ў полацкай гісторыі як спецыялісты ў справах зусім інакшых.

Хлапчуки з Гусь-Хрустальнага гаварылі чыста парасейску, «окалі» і не разумелі, што такое «бурак» і «курмел», але ўражанне, быццам яны з'явіліся з іншай краіны, узнікала зусім не таму. У параўнанні з намі, карэннымі полацкімі мальцамі, «гусі» былі якіясь дзікія. Не, яны не дзічыліся нас і не былі нецывілізавана праставатымі. Наадварот, у нашым дзіцячым свеце «гусі» рэзка вылучаліся нахабствам, вынаходлівасцю і жорсткасцю.

Я не хачу сказаць, што мы самі нагадвалі да агіднага прыстойных мамчыных сынкоў. Аднак нашыя свавольствы, помсты і падрахункі мелі, так бы мовіць, адбітак тутэйшасці, адбываліся з гэтага боку нейкай заўсёды даволі адчувальнай мяжы, «гусі» ж не былі яе часовымі парушальнікамі, а з самага пачатку дзейнічалі з другога боку.

Помсцячы за парэзаны кухонным нажом і па кавалках выкінуты ў фортку футбольны мяч, мы маглі праз замочную шчыліну перапампаваць вялікім шпрыцом у кватэру пенсіянеру Акімавічу з першага паверха вядро вады, але нікому з нас ніколі не заманулася,

уладковаўшыся на даху нашага пяціпавярховіка, наліваць ваду ў здзымутыя паветраныя шарыкі і скідаць іх на выпадковых прахожых, ад чаго чалавек са слабымі нервамі мог памерці на месцы з перапуду. Схаваўшыся ў глогу на праспекце Карла Маркса, мы таксама падкідвалі на ходнік стары гаманец на лёсцы або зношаную дамскую сумачку, аднак нам не прыходзіла ў голаў, як Віцу Байцову з нашага класа, зняць штаны і, перапрашаю, проста ў ту ю сумачку накласці. І мы не мелі ніякага сантыменту да выкладчыка працы, які за ўрок здольны быў ледзь не кожнаму надаваць сваёй важкай рукою па карку, аднак даўгі цвік увагнаў спадыспаду ў настаўніка ва крэсла не хтосьці з нашых, а «гусь» Ігар Гарачоў, які ўжо ў восьмым класе трапіў у скурвендыспансер з дыягназам — ганаэрэя. Мы, як і «гусі», любілі пагойсаць па падвалах, толькі ўжо няма патрэбы тлумачыць, хто вынайшаў арыгінальны способ адключэння падвальных ліхтарняў, дзеля чаго, як высветлілася, дастаткова было наюндзіць у адкрученыя матавыя плафоны, а потым асцярожна закруціць іх назад і пstryкнуць уключальнікам.

Ужо ў першым класе «гусі» ўвялі звычай, ідуучы на летнія вакацыі, знадворку біць аб школьнія сцены чарніліцы-каламаркі. Гэта яны прывязвалі катам да хвастоў бляшанкі з каменнем і мазалі бедакам у прычынным месцы шкіпінарам. Я не выключаю аберацыі памяці, але мне здаецца, што гэта яны з дапамогаю тоўчанага шкла звялі ў «жывым кутку» старую жаўлу Тарцілу, што, як сцвярджаў настаўнік біялогіі, нарадзілася яшчэ да вайны.

Трэба аддаць «гусям» належнае — хоць з імі і так лічылі за лепшае не варагаваць, яны, як быццам знаходзячыся на варожым беразе, нязменна трymаліся разам і былі гатовыя імгненна кінуцца адзін аднаму на падмогу. Апрача ўжо згаданых Ігара Гарачова і спецыяліста па дамскіх сумачках Віці Байцова ў гэтую «гусіную» чараду ўваходзіў Валерка Акаркоў на мянушку Окарак.

Валерка быў на год старэйшы ад сябрукоў і ўз'яднаўся з імі ў нашым 5-м «А» класе, засеўшы з чатырма двойкамі на другі год. Ён прынёс з сабой яшчэ адну мянушку невядомага паходжання — Дагестанец. Магчыма, яна мела сувязь з Валеркавай смуглівасцю і ягонымі цыганскімі вачыма. Першая мянушка лічылася больш фамільярнай і прызначалася для ўнутранага карыстання сярод «гусей», астатнія ж, каб пазбегнуць непрыемнасцяў,

мусілі называць Валерку Дагестанцам. (Цяпер я вазьму рэванш, мянуючы яго выключна Окаркам.)

Окарак адразу заняў у тройцы «гусей» месца верхавода. Тут прычыніліся і ягоная гітара, і блатныя песенькі, і тое, што ён застаўся на другі год ужо зачттым курцом. Дадам, што гэта быў самы прыгожы хлопчык у класе і, калі ў нас пачаліся вечарынкі, якія тады зваліся «блакітнымі агенчыкамі», дзяўчынкі становіліся ў чаргу, каб запрасіць Окарка на «белы» танец, тым больш ён не таптаўся па нагах, а добра танцеваў нават вальс, што так і застаўся для мяне недасяжнаю вяршыні.

Хлапчуکі пабойваліся Окарка і стараліся ў блізкія стасункі з ім не ўваходзіць. Што да мяне, дык я лютая ненавідзеў яго яшчэ з тых вакацыяў, як пасля трэцяга класа ўпершыню трапіў у піянерскі летнік.

Летнік мясціўся пад Палацкам у школе-інтэрнаце, адкуль выхаванцы раз'язджаліся да восені па хатах. Хто не меў куды ехаць, заставаўся і не прызнаваў аніякіх правілаў, ва ўсім даводзячы ўласную гаспадарскую зверхнасць. Валерку Акаркова яны прынялі за свайго, і якраз яму была даручаная экзекуцыя над намі, калі наш наймалодшы атрад павялі мыщца. Уварваўшыся з дзікім гіканнем у душавую, гаспадары перакрылі гарачую ваду, сагналі нас у кут, і Окарак з двух шлангаў з насалодаю хвастаў наш спалоханы збой ледзянымі струменямі. Некаторыя хлопчыкі не вытрымлівалі і плакалі, а я трываў з апошніх сілаў і, калоцячыся ад холаду, успамінаў аповед настаўніцы, як фашисты ў мароз палівалі са шлангаў на двары канцлагера савецкага генерала Карбышава. Нібыта зазірнуўшы ў мае думкі, хтосьці выгукнуў слова «фашисты», і мы падхапілі: «Фашисты! Фашисты!» За гэта інтэрнатаўская хеўра прыцягнула з распранальні і вымачыла да ніткі яшчэ і ўсё нашае адзенне.

З гадамі забавы Окарка і ягоных «гусей» рабіліся ўсё больш рызыкоўнымі і часам набывалі крымінальнае адценне. Згадваць такія драбніцы, як вытрасенія з чужых кішэнняў у час урока фізкультуры капейкі на булачку або вынесены Окаркам з кнігарні «Светач» за пазухай томік навелаў О'Генры, нават няёмка. У сёмым класе «гусі» абчысцілі аптэчны шапік. Тым разам чародны інстынкт чамусыці не спрацаваў: не патрапляючы падзяліць украдзенія 56 рублёў пароўну, тройца ўсчала ў начным пад'ездзе бойку і была на месцы ўзятая міліцэйскім патрулем.

У восьмым класе нас паслалі ў калгас на бульбу. Там «гусі» зноў вызначыліся. Іх каларытнае трю — шыракаплечы бамбіза Гарачоў, цыганісты Окарак і шпінгалет Байцоў — дружна заняло самыя далёкія ад учитчыка разагнаныя камбайнам барозны і выканала норму сабраных вёдзер удвая хутчэй за астатніх. Сакрэт гэткіх дасягненняў праз пару дзён быў раскрыты: кожны з «гусей» выпілаваў з фанеры да свайго вядра другое дно.

У тым самым восьмым класе маладзенькая і скільная без дай прычыны ablіваца малінавай чырваниню настаўніца гісторыі атрымала на ўроку цыдулку з прапановаю спаткацца ўвечары на школьнім гарышчы. Каб у яе не заставалася непатрэбных пытанняў наконт мэт сустрэчы, запрашэнне суправаджалася некалькімі малюнкамі. Праведзенае класным кірауніком расследаванне не дало аніякіх вынікаў, калі не лічыць прысланы настаўніцы праз пошту ліст з абязценнем зашыць «піську» і адрэзаць «сіські». Я не ўяўляў, што можна было ў нашай гітарыкі адрэзаць, аднак не сумняваўся: тут замяшаны Окарак.

Сюжэт з гарышчам і сіськамі скончыўся тым, што ў нас з'явіўся новы гісторык. Аднаго разу ён прыйшоў на ўрок з незашпіленым прарэхам, а аднойчы, калі мы праходзілі Вялікую французскую рэвалюцыю, знячэўку пачаў апавяданць пра блакаду Ленінграда: як там елі людзей і як ягоная сям'я выжыла толькі таму, што бабуля працавала ў Смольным прыбіральнішчы і ёй дазвалялі забіраць са сталой і сметніц надкусаныя лусцікі з ікрой, скрылікі вэнджанай кілбасы, цестачкі ды іншыя абкамаўскія недаедкі. Гэтаму немагчыма было даць веры, але наш настаўнік, сеўшы за стол, заплакаў, размазваючы кулакамі слёзы, і мы, здагадаўшыся, што ён п'яны, амаль паверылі ў неверагоднае. А неўзабаве гісторыка — за п'янства ці за такія ўспаміны — выгналі са школы, і ён уладкаваўся грузчыкам у прадуктовай краме насупраць, дзе канчаткова спіўся.

Але пры чым тут Юрка Весялоў? — можаце запытацца вы.

А пры тым, што і ён прыехаў у Полацк з Гусь-Хрустальнага, аднак быў паміж сваімі суплеменнікамі сапраўднай белай варонай.

Дзеля пачатку адзначу, што, у адрозненне ад іншых «гусей», бацькі не вызвалілі яго ад беларускай мовы. Атрымаць вызваленне ў тыя часы было гэтаксама проста, як купіць у летамцы порцыю малочнага марозіва за

дзевяць капеек: адны нарадзіліся ў сем'ях вайскоўцаў; другія — у прыгарадных вёсках, ды чамусыці ў дакументах пісаліся расейцамі; трэція лічыліся беларусамі, але, на думку бацькоў, так моцна стамляліся на іншых уроках, што на беларускую мову ўжо не мелі ніякае змогі. У нашым класе з трыццаці вучняў мову вывучалі ўсяго восем чалавек, і сярод іх — Юрка Весялоў, які доўга не мог асвоіць «ў» і старанна вымаўляў «кавнер» і «наставнік».

За прысутнасць на ўроках мовы Окарак і кампанія пагардліва ахрысцілі Юрку «колхозніком». Гэта была не адзіная прычына нялюбасці. Калі «гусі» падбіralі ключы да аптэкі і дзялілі на траіх 56 рублём, Весялоў чытаў Конан Дойла і Праспера Мерымэ. Між іншым, ён, Юрка, як і я, меў да Окарка даўні рахунак, і мне здаецца, што тады, у летніку, пад ледзянай вадою са шлангаў першы закрычаў «фашысты!» менавіта ён.

Я не скажу, што мы з ім сябравалі. Адбіўшыся з самага пачатку ад «гусінае» чарады, Юрка не прыстаў і да ніводнага з нашых хаўрусаў. Відаць, ён не надта і рваўся да кагосьці далучацца, бо атрымаў характар тыповага індывідуаліста. Калі, углядаючыся ў мінулае, я хачу ўбачыць гэтага высокага танклявага падлетка з акуратнай фрызураю-«канадкай» і тонкімі, быццам сплещенымі з адных жылаў, моцнымі рукамі, на якіх ён з дзівоснай лёгкасцю падымаўся па канце пад самую столь спартовае залі, побач з ім ніколі нікога няма. Да дзеяцтва класа, пакуль у нас не з'явілася Ларыса Жылкіна, Юрка і за партаю сядзеў адзін. І ўсё ж бясконца трymацца ў такім узросце аднаму проста немагчыма, бо можна ўрэшце з'ехаць з глузду.

Развярэджанае самалюбства не дазваляе мне сказаць, што Юрка Весялоў выбраў мяне. Назавём выбар узаемным, хоць факт застаецца фактам: якраз Юрка на перапынку падышоў да мяне і, спакойна гледзячы сваімі неміргатлівымі шэрымі вачыма, абсолютна нечакана пацікавіўся, ці згодны я праверыць смеласць.

Ну што адказваюць на гэткія прапановы ў чатырнаццаць гадоў?

Так пасля ўрокаў мы з ім апынуліся пад мостам цераз Дзвіну.

Юрка растлумачыў, што раку можна перайсці не толькі па версе моста, але і знізу, дзе на выпадак вайны пакінуты ход мінёрам.

Ваstryня адчуванняў таго дня жывая ў маіх лейкацытах і эрытрагытах і сёння.

Услед за Юркам я караскаўся па хісткіх жалезных драбінах з адламанымі папярэчынамі, праціскаўся праз вузкія брудныя праходы ў бетоне і пераскокаў небяспечныя прамежкі між блокамі, адкуль цягнула вільготным страхам.

Найболыш вусцішным адцінкам экспедыцыі сталіся колькі метраў на падыходзе да трэцяга быка. Падарожнік мог пераадолець іх толькі па дзвюх перакінутых паміж блокамі дошках.

Дошкі, хоць і былі досыць шырокія і тоўстыя, прыкметна прагіналіся. Над якой-небудзь ручайнай я прайшоў бы па іх з завязанымі вачыма, аднак тут, далёка ўнізе, дыхаючы холадам, плыла цёмная восенская Дзвіна, і мая разагрэтая дамешкам цыганскія крыўі фантазіі ўмомант намалявала віры і бохаты з аброслымі ракавінкамі тапельцамі. Насельнікаў дзвінскіх глыбіняў змяніў вобраз канатаходца з раскінутымі над безданню рукамі. Якраз так, расставіўшы руکі, і рушыў наперад Юрка. Небяспека хавалася яшчэ і ў тым, што дошкі мелі розную таўшчыню і пружынілі пад нагамі не адноўкава. Я заплюшчыўся і ўбачыў, як Юрка разам з дошкамі ляціць долу. Мільганулася думка, што, калі пашанцуе, гэта не смяротна: узімку, праламаўшы парапет, з моста сарваўся самазвал, але лёд выгрымаў, і для кіроўцы ўсё абышлося зрушэннем мазгоў; выпісаўшыся з бальніцы, ён напіўся, як раміznік, і буяніў на вуліцы, а міліцыянтам крычаў, што ён — савецкі касманаўт, а касманаўтаў не забіраюць.

Калі праз імгненне я адкрыў вочы, Юрка стаяў на тым баку прадоння. Мяне цягнула апусціцца на чатыры кропкі і перапаўці гэтыя метры на карачках. Няхай у далоні і ў калені ўват'еца тысяча стрэмак — выцягваць іх у параўнанні з гэтай хвілінаю будзе суцэльнаю слодыччу.

Мост падаў у паветраную яму, а мае вантрабы імкліва падымаліся да горла. Тым часам Юрка выняў з кішэні ключ, павярнуўся да мяне спінай і ціхамірна ўзяўся штосьці драпаць. Нейкая віхура сарвала мяне з месца і перанесла да Юркі. Азірнуўшыся, я згледзеў, што дошкі раз'ехаліся, і цяпер адтуль да нас перабраўся б хіба што кот.

На цёплай шурпатай паверхні быка Весялоў надрапаў сваё імя. Я таксама выцягнуў ключ, і побач з «Юрам»

з'явілася: «Вова». Юрка падумаў і дабавіў дату нашага падарожжа.

Вы памыляецеся, калі лічыце, што пасля выпрабавання смеласці мы зрабіліся сябрамі. Спярэбіліся восенійскія, а ўпрыдачу і зімовыя вакацыі, каб Юрка зноў загаварыў са мной, папрасіўшы дазволу глядзець у нас хакейны чэмпіянат свету.

Тагачасныя заўзятары памятаюць, што «золата» тады дзялілі паміж сабою вылучна каманды Савецкага Саюза і Чэхаславакіі. Мы «хварэлі» так зацята, што ад навагодніх святаў нарыхтоўвалі ляскоткі і сустракалі кожную закінутую «нашымі» шайбу дзікім крыкам і выбухамі. Праўда, у той час, калі Юрка Весялоў уладковаўся поруч са мной насупроць чорна-белага «Нёмана», ляскоткі мы ўжо перараслі. Пачыналіся сямідзесятыя, і гульні «нашых» з «чэхамі» набылі палітычны падтэкст. Мінецца шмат гадоў, і на Старамескім пляцы ў Празе знаёмы чэх распавядзе, што ў іх гэта называлася: яны нас танкамі, а мы іх — клюшкамі.

Я пакрывіў бы душой, сцвярджаючы, быццам меў тады нейкае асабістое стаўленне да савецкіх танкаў каля Карлавага моста. Здаровага скепсісу, што паспеў пусціць паасткі ў маёй душы, пакуль хапала адно на тое, каб тушыць экран, калі з'яўлялася застаўка тэленавінаў. Бацька круціў ручкі нашай дабітай радыёлы «Беларусь» амаль штовечар, я ж настройваў прыймач на «варожыя галасы» адно дзеля суботніх музычных праграмаў.

Такім чынам мы — я, Юрка і бацька — глядзелі гульню з чэхамі: пляскалі, хапаліся за галовы, ускоквалі і нервова расхаджвалі па пакоі. Калі не лічыць ляскотак, усё ішло як звычайна, як летась і пазалетась, але трэцім вокам я зауважыў штосьці не тое. Бацька пляскаў неяк неўпад, а перахапіўшы мой пагляд, хутка адвёў очы. Напрыканцы першага перыяду я пераканаўся: бацька хварэе за чэхаў. Мала таго, на ягоным баку, паводле некаторых прыкметаў, быў і Юрка. Але і гэта было не ўсё: я разгублена адчуў, што якісьці спрытны антыпатрыятычны мікроб збунтаваў і маю душу. Я таксама быў далучаны да змовы. Гульню мы дагледзелі ў наструненым маўчанні, не імкнучыся абменьвацца нават позіркамі. Выдатна памятаю, што, нягледзячы на нашую зраду, «нашы» выйграў. Мы паціснулі адзін аднаму рукі і па-мужчынску стрымана павіншаваліся з перамогай.

Хакей зрабіў тое, што аказалася не пад сілу мосту цераз Дзвіну: увесну мы з Юркам напраўду пасябравалі.

Гэтая падзея мела шмат наступстваў.

Па-першае, я атрымаў доступ да Юркавай бібліятэкі, дзе накінуся на восьмітомовік Конан Дойла, а потым узяўся за зялёныя фаліянты «Сусветнай гісторыі».

Па-другое, я даведаўся, што Юрка марыць стаць журналістам-міжнароднікам і падарожнічаць па розных краінах. (Падзяліўшыся таямніцаю, ён узяў з мяне пісьмовую прысягу маўчаць.)

Па-трэцяе, дзякуючы Юрку я ўпершыню выпіў віна. Мой дэбют адбыўся ў дзень заканчэння дзесятага класа. Мы сядзелі з Юркам у ягоным пакоі з кнігамі, і ён без усякай прадмовы вывудзіў з-за таўшчэзных тамоў «Сусветнай гісторыі» даўгую пляшку венгерскага рыслінгу.

Мы пілі кісялыя рыслінг з каньячных кілішкаў і закусвалі свежым батонам з разынкамі. Пляшка не паспела апусцець, а я без прывычкі ўжо бачыў Юрку нібыта праз тоўстае шкло акварыума. Юрка заявіў, што ён цвярозы, як вось гэтыя кнігі, бо кожнае лета ездіць да сваякоў у Закарпацце, а там пачынаюць піць віно з дзіцячых садкоў. У мяне крэўных у Закарпацці не было, а таму пасля пары новых кілішкаў з кніжнае шафы мне выразна падміргнуў барадаты фотапартрэт Хемінгуэя. Спалохаўшыся, я прапанаваў прагулянца. Юрка глыбакадумна адказаў, што ў такі дзень яму хочацца паглядзець на раку, і мы пайшли на Верхні замак.

Там, над Дзвіной, якая памятала пра нашую адвату, я загаварыў пра лёхі, што ў сярэднявеччы стваралі пад Полацкам падземны горад-лабірінт, а Юрка ўрачыста паабяцаў, зрабіўшыся журналістам, прывезці сюды міжнародную археалагічную экспедыцыю. Я ўжо здагадваўся, што такое мужчынскае сяброўства: гэта калі можна выпіць віна і адкрыць сябру любую таямніцу.

На Верхнім замку я пачуў, што Юрку падабаецца наша новая вучаніца Ларыса Жылкіна, а на падвесным мосце над Палатой язык у яго конча развязаўся і мне быў давераны працяг тайніцы: яна, Ларыса, таксама не абыякавая да Юркі. На лета яны абое з'язджаюць, каб у разлуцы выпрабаваць пачуцці, а ўвесень Юрка павінен, як ён выказаўся, да канца быць мужчынам, бо, апрача ўсяго іншага, гэта надзвычай важна для будучага журналіста. Прызнаюся, што Юркаў намер выклікаў у маёй душы

паблажлівае пачуццё перавагі, таму што я, хоць і не каштаваў віна, смак іншых забароненых пладоў ужо ведаў.

Ларыса была, як я кажу цяпер, зусім не майм кубкам кавы, ды гэтая тонкая, але без ніводнага вугалка ці вострае костачкі, уся зграбная і гнуткая, як ласка, дзяўчынка з кароткай каштанаваю грыўкай, спакойнымі лініямі правільнага твару і нечакана свавольнымі мушкамі ў вялікіх арэхавых вачах магла, безумоўна, падабацца не толькі Юрку. Вяртаючыся ў той час, я думаю, што з іх атрымалася б добрая пара. Убачыць побач з Ларысаю Юрку мне даволі проста: адзінае ў класе вольнае месца чакала новенькую менавіта за ягоным сталом. Варта дадаць, што Юркавай абранніцы вам было б цяжкавата ўтлумачыць, што такое жаночая сарамяжлівасць. На развітальнай вечарыне перад вакацыямі яна запрасіла суседа па парце на дамскі танец (гэта рэабілітавала яе ў маіх вачах за папярэдняе танга з Окаркам) і сама прапанавала Юрку правесці яе дадому.

Магічным словам для ўваскращэння галоўных падзеяў таго лета з усімі іх барвамі і пахамі для мяне заўседы будзе «Адэса». Мы з бацькам прабавілі там два жнівеньскія тыдні, жывучы ў гатэлі «Пасаж» на Дзерыбасаўскай, адкуль прыехаў у Полацк надзейна схаваны сыштак вершаў пра карыя ілюмінатары, шкляныя вочы медузай, трамваі на Аркадзю і хваляломы ланжэронскіх пляжаў.

Большая частка згаданай рыфмаванае прадукцыі мела страшнае прысвячэнне — ГБ, што, зрешты, расшыфровалася зусім мірна: Галі Бяляўскай. У першы адэскі дзень я зачапіў за плаўкі асадку і паплыў да далёкага буя, што быў абраны дзеля ўвекавечвання імя маёй меднавалосай кахранкі. У вадзе шарыкавая асадка адмовілася пісаць, але, змагаючыся з хвалямі, я ўсё ж вывеў запаветнае імя на чырвоным баку вяртлявага буя, а потым употай ад бацькі запіў ладную порцыю марской вады шклянкаю белага віна з пляжнай бочкі і ў шчаслівай хмельнай знямозе заснуў пад сонцем на гарачым жвіры.

А яшчэ кожны вечар адбываўся наш шпацыр па Дзерыбасаўскай з яе шматмоўным натоўпам адэсітаў і маракоў усіх колераў скury, вачэй і валасоў, з яе старадаунімі вагамі, што паказвалі не кілаграмы, а пуды і фунты, з такімі самымі, у пудах і фунтах, дзяленнямі на металёвых рэйках кіламераў у выглядзе круглых плюшавых падушачак са схаванымі спружынкамі (ахвотнікі малаці па падушачках голымі і валасатымі

кулакамі, і на рэйках падскоквалі ўгору рухомыя масяняжовыя рамкі з рыскаю, пакуль аднойчы па вуліцы не прагуляўся мурын, які адзін за адным метадычна расправіўся з усімі сіламерамі — заместа кулака ён карыстаўся голенай галаовою-яйкам, у выніку чаго рэек з дзяленнямі не хапала і масяняжовыя рамкі ляцелі кудысьці ў голле белых акацыяў), па Дзерыбасаўскай з яе акрабатам-жлуктам у капелюшы і балонні на голым целе, што хадзіў вакол свайго пасланага на ходніку плашча на руках, у той час як ягоная малпачка збріала ў капялюш гроши, каб потым дапамагчы гаспадару распіць у скверы пляшку таннага віна, па Дзерыбасаўскай, што здавалася маёй тагачаснай рамантычнай натуры філіялам Зурбагана і Гэль-Г'ю з навелаў Аляксандра Грына...

Мне праглася, каб усё гэта ўбачыў і адчуў мой сябар Юрка. На схіле жніўня мы сядзелі на беразе Палаты недалёка ад старых Ксавэр'еўскіх могілкаў і па чарзе пілі з рыльца прывезенае Юркам з Закарпацця п'янкое маладое віно.

З некалькіх асцярожных Юркавых слоў вынікала, што пачуццё да суседкі па парце выгрымала праверку часам. Мяне гэта не ўсцешыла. Тымі днямі я ажно двойчы сустракаў Ларысу з Окаркам.

Першы раз яна толькі прысутнічала сярод дваровай публікі, што слухала Валеркавы песні пад гітару. Калі я праходзіў паўз альтанку, адтуль даносіўся ягоны прыемны чисты голос:

У не-е-й такая маленькая грудь,
А губы, губы алые, как маки.
Уходит капитан в далекай путь
И любит девушку из Нагасаки...

Другі выпадак быў не такі бяскрыўдны. Да ачмурэння нарэзаўшыся на даху нашага дома ў карты, мы выправіліся ў кінатэатр «Радзіма». Следам пацягнуўся сын п'яніцаў з першага пад'езда Ваня Шпакаў, вучань 4-га класа з букетам самых сумнеўных схільнасцяў. Ваня ўжо стаяў на ўліку ў міліцыі — за тое, што скруціў ніpelі ў аўтобусе з узбекскімі артыстамі, якія выступалі ў Полацку пасля знакамітага ташкенцкага землятруса.

У кінатэатры ішоў адзін са страшэнна папулярных у жыхароў нашага горада індыйскіх фільмаў, але сеанс быў дзенны, і мы выгодна ўладкаваліся на першых радах напалову запоўненай залі. Як толькі кінагероі пачалі

цалавацца, чацвертакласнік Ваня жыццярадасна галёкнуў: «Глядзіце, сасуцца!» Білецёрка паклікала дзяжурнага пажарніка, які выгнаў крыкуна, а заадно і ўсю нашую брацію на вуліцу. У дзвярах я азірнуўся: на пустым заднім радзе сядзела Ларыса з Окаркам.

Першага верасня нас заместа заняткаў зноў на два тыдні завезлі ў вёску капаць бульбу. На полі класны першым чынам праверыў у «гусей» вёдры. Гэтым разам абышлося без вынаходак, аднак неўзабаве бабуля, у якой жылі Окарак і кампанія, абвясціла, што тыя ўкралі ў яе з шафы пятнаццаць рублёў і бутэльку віна, і «гусей» адправілі дахаты. Я тужыў па сваёй Галі і ціха зайдросціў Юрку, які цягаў Ларысе вёдры, прыносіў ёй з чужых садоў салодкія груши і збіраў на ўзлеску каля бульбянішча ліловыя букецікі верасу.

Гэтая ідылія мусіла мець працяг. Калі мы вярнуліся ў горад, Юрка раскрыў карты: у суботу бацькі з'едуць на летнік, і Ларыса прыйдзе да яго на пляшку віна, што ўжо чакае іх у вядомай мне схойцы. У мяне Юрка папрасіў транзістар «Акіян», каб злавіць музычны выпуск «Голасу Амерыкі».

З той суботы ў Юркавым лёсе і загучала трагічнаяnota. Раніцою пасля дня «Х» я патэлефанаваў яму, але, пачуўшы мой голас, Юрка паклаў трубку і больш не адгукайтесь. Я падумаў, што Ларыса яшчэ ў яго, і вырашыў пакінуць сябра сам-насам з новымі пачуццямі і перажываннямі.

У панядзелак ягонае месца ў класе засталося пустое. Што прычынілася, калі ён павінен быў «да канца быць мужчынам», я даведаўся на лавачцы каля Дзвіны толькі праз тыдзень. Усе тыя дні Юрка адседжваўся дома і не падыходзіў да тэлефона. Юркавы вочы праваліліся, а нос завастрыгуся і зрабіўся падобны да дзюбы грака-альбіноса. Памятаю, што ўсе здагадкі круціліся ў маёй наўнай галаве вакол дзвюх асноўных версіяў: імпатэнцыя і брыдкая хвароба. Насамрэч, здарылася зусім іншае.

Чакаючы ў ту ю суботу Ларысу, ён зрабіў вусцішнае адкрыццё: схойка за цёмна-зялёнymі тамамі «Сусветнай гісторыі» была пустая. Хтосьці з бацькоў знайшоў пляшку і захапіў яе на летнік. Грошай на яшчэ адну ў Юркі не хапіла. Гонар не дазволіў яму ні адчыніць Ларысе дзвёры, ні з'явіцца ў класе. Калі Юрка апавядала пра гэта, яго калаціла як у ліхаманцы. Мяне дасюль здзіўляе, што ён наогул здолеў расказаць пра сваю драму.

Я не прыдумай нічога лепшага, чым засмяяцца і сказаць, што людзей з такім самалюбствам, напэўна, адзін на мільён. Гэта аказалася жудаснай памылкаю, хоць, далібог, я і сёння не ведаю, як павінен быў паводзіцца.

Там, на нашай лавачцы над ракой, я гаварыў яшчэ нешта — што Ларыса ўсё зразумее, што ён, Юрка, выключны чалавек, што я веру ў іх каханне і нашае сяброўства. Сустрэўшыся з ім вачыма, я здрыгнуўся: ягоны твар зрабіўся мёртвай пагардлівой маскай. Юрка падняўся і, злёгку пакланіўшыся мне, прамовіў: «Вы свободны, сударь». Я і зараз бачу, як ён, рослы і сутулы, з паднятым каўняром брунатнага плашча, брыдзе па беразе ў сутонне, назаўсёды аддаляючыся ад мяне, і за ім бяжыць абчапляны ваўчкамі здзічэлы белы дварняк.

Пасля выхадных класны паведаміў, што бацькі перавялі Весялова ў іншую школу.

Потым мы сустракаліся адно выпадкова і ніколі не размаўлялі. Дый што я мог яму сказаць? Што Ларыса «ходзіць», як гэта тады называлася, з Окаркам і што ён заняў у класе Юркава месца каля сярэдняга вакна? Альбо што неяк мы гулялі з Окаркам у настольны тэніс і, застаўшыся з ім адзін на адзін, я з халадком няnavісці пад сэрцам удавана абыякавым тонам запытаўся, што ў яго з Жылкінай, а ён з нахабным спакоем, дапытліва пазіраючы мне ў очы і расцягваючы слова, адказаў: «Е...сь... Нае...сь и выкину. А хошь — тебе отдам».

За такі адказ трэба было кінуцца на Окарка з кулакамі, але я ведаў, што ён паўсюль ходзіць з ножычкам. Другі «гусь», Ігар Гарачоў, той самы, што хварэў у восьмым класе на ганарэю і пасадзіў настаўніка працы на цвік, ужо сядзеў за групавое згвалтаванне саракагадовай жанчыны са шклозавода, якую гвалтаўнікі, такія ж падлеткі, як Ігар, злавілі перад начной зменай і, заклеіўши рот пластырам, зацягнулі ў будаўнічую бытоўку. На судзе ён трymаўся героем і адмовіўся прызнаць сябе вінаватым на той падставе, што нічога не рабіў, а ўсяго толькі трymаў «цётку» за нагу.

У красавіку ў Ларысы нарадзіўся дзіцёнак.

У нашай школе гэта быў другі выпадак. Летась дзесяцікласніца Ірка Кляпацкая нарадзіла маленькага япончыка ад кагосьці з замежцаў, што наладжвалі абсталяванне на нафтаперапрацоўчым заводзе. Мая Галя сказала, што дзіця ў Ларысы атрымалася сямімесячнае і

што, як ні дзіўна, гэта якраз добра, прынамсі, значна лепей, чым калі б яно прыйшло на свет на месяц пазней.

У адрозненне ад Іркі, якая ўжо ў радзільні адмовілася ад малога і здавала з аднакласнікамі выпускныя экзамены, Ларыса пакінула дзіця сабе і ў школу не вярнулася. Падчас экзаменаў яе можна было ўбачыць з каляскаю ў парку культуры і адпачынку імя 50-годдзя «Великого Октября». Шчаслівы татуля тады ўжо цягнуў тэрмін, бо аднаго разу ў традыцыйнай суботній бойцы пад таполямі каля танцплощадкі пусціў у ход свой ножык, але не патрапіў у цячы ад міліцэйскага нарада. Калі я сустракаў Ларысу з малым, мне заўсёды думалася, што яе сын вырасце, парэжа каго-небудзь ножычкам і ўслед за бацькам пойдзе на зону.

Далейшыя звесткі пра Юрку Весялова не вылучаюцца паўнатай.

Ён таксама вучыўся ў Менску, аднак не на журналістыцы ва універсітэце, як марыў, а чамусыці ў політэхнічным на архітэктуры, і мы не бачыліся. Адзіным выключэннем стаўся той раз, калі я адносіў Юрку перададзеныя з дому грошы.

Усе ложкі ў Юркавым інтэрнатаўскім пакоі былі занятыя: на чатырох спалі апранутыя хлопцы, а на пятым, абняўшыся, як кацяняты,— зусім голы Юрка і гэткая ж голая рудая дзяўчына настолькі вульгарнага выгляду, што яе адразу хацелася назваць бабай. На засланым газетамі стале сумавалі дзве патэльні з застылым тлушчам і тры ці чатыры пустыя гарэлачныя пляшки. Мне ўдалося раскатурхаць Юрку, а яму — нейкім дзівам, нягледзячы на маладую бараду, пазнаць мяне. Ледзьве варочаючы языком, ён растлумачыў, што сёння свята — дзень птушак, і, не падымаючыся з ложка, паказаў пальцам на насценны каляндар юнага натуралиста. Ягоная сяброўка перавярнулася ў сне на другі бок, і толькі тады, з цяжкасцю злавіўшы мой позірк, Юрка пагладзіў яе па белым азадку і прыкрыў той разам з астатнімі пышнымі вабнотамі коўдраю. «А табе — во!» — тыцнуў ён мне пад нос дулю і палез пад коўдру сам.

Перад адыходам я паспей заўважыць, што адзін з Юркавых суседзяў не проста спаў, а быў моцна прытарочаны да ложка вяроўкаю. Распускаць марскія вузлы я на ўсякі выпадак не стаў.

Тады я вёў дзённік, дзе ўражанні ад гэтага новага Юркі ўвасобіліся ў вобразе (думаю, не надта ўдалым і дакладным) зламанага гадзінніка.

Напэўна, каляндар юнага натуралиста, паводле якога жыў Юркаў пакой, меў шмат святаў, бо праз нейкі час да мяне дайшла чутка, што, ратуючыся ад выключэння, Юрка ўзяў акадэмічны адпачынак.

Жыцце ўжо даўно круціла нас па такіх далёкіх арбітах, што, атрымаўшы на апошнім курсе ліст з вайсковым штэмпелем, я хутчэй паверыў бы ў тое, што пра маю персону ўспомніў раптам сам міністр абароны, чым у тое, быццам мне можа напісаць Юрка Весялоў.

Штэмпель быў маскоўскі, але ліст прыйшоў з Афганістана.

Можна здагадвацца, у якіх шчамлётках адзіноты і безнадзейнасці апынуўся Юрка, калі — і гэта з ягоным характарам — называў мяне ў лісце адзіным сябрам.

Палова тэкstu на двух лістках з вучнёўскага сшытка ў кратку засталася пад бесправственным цэнзарскім атрамантам. Найбольш істотным у асалелай частцы была згадка пра Валерку Акаркова. Юрка пісаў, што, калі яму давялося ўпершыню страліць у афганца, ён уявіў перад сабой Окарка.

Мяне дагэтуль кусае сумленне: чаму не адказаў Юрку? Можна ж было напісаць у Афганістан і прамаўчаўшы пра Окаркова вяртанне з зоны, як і пра тое, што ён жыў у Ларысы, пакуль праз пару месяцаў зноў не паехаў пад канвоем кудысьці ў Мардовію, пасля чаго Ларыса скруцілася з падазроным тыпам з Задзвіння і ўзялася гандляваць каля Палаца культуры шклозавода півам.

Больш салдацкіх лістоў — ні з маскоўскім, ні з якім іншым штэмпелем — мне не прыходзіла.

Фінал гэтае гісторыі я магу аднавіць толькі са слоў кліўлендца з двумя адарванымі пальцамі, таму мая спроба будзе непазбежна пазначаная пячаткаю суб'ектывізму. Але ўяўленне малюе апошнія Юркавы хвіліны настолькі выразна, што я наважваюся выкладзіці сваю версію на паперы. (Відаць, тут прысутнічае і эгайлічнае імкненне пазбыцца сіндрому бензапілы, бо пасля вечара ў Кліўлендзе я не здольны спакойна чуць яе гук, і лепей не ўспамінаць, што чынілася са мною, калі днімі ў нашым двары спускалі стары бераст.)

Заплюшчыўшы вочы, я бачу вечаровую горную цясніну ў ваколіцах Герата. Бой адгрымеў зусім нядайна, і ў

паветры яшчэ стаіць пах парахавога дыму. Юрка з туга скрученымі рукамі ляжыць на спіне ў фіялетавым цені вострай двухгаловай скалы, падобнай да раскрытай драпежнай глюгі. У ногі яму ўпіваецца тонкі шнур, хоць ні бегчы, ні нават паўзці з раздробленай галёнкаю немагчыма.

Стамлёны, з гарачымі вуглямі гагатавых вачэй камандзір афганскіх партызанаў ведае цану кожнаму слову і растуляе вусны не болей пяці разоў. «Жыць хочэш — бэры іслам», — грэбліва перакладае тлумач. Юрка не адказвае, гледзячы ў выцвілае ад спёкі неба, дзе, быццам зрэнка неабдымнага абыякавага вока, плавае сокал.

Камандзір загаворвае зноў, але цяпер тлумач маўчыць, і пад скалою пульсует чаканне непазбежнасці. Да Юркі кідаецца малады партызан у брудным зялёным турбане, з-пад якога вочы бліскаюць нетутэйшым валашкавым блакітам. «Соглашайся, Веселов, слышь, соглашайся... — захлынаючыся і глытаючы слова, шэпча ён. — Я обрезался, и ничего... Кормежка нормальная... бабы есть такие... закачаешься...» Юрка пазнае сяржанта з іхняе роты, што прapaў падчас акцыі ў мінульым месяцы. Той, яшчэ больш прыцішыўшы голас і палахліва касавурачыся на камандзіра, угаворвае: «А там, слышь, через Пакистан на Запад мотанем... Блядъ буду... Не боись... Не мы первые, не мы последние... Х...ня этот ихний ислам...»

Юрка маўчыць. Магчыма, ён бачыць Дзвіну і нашае падарожжа пад мостам. Магчыма, збірае Ларысе букецк верасу. А можа, гледзячы на афганцаў, узгадвае Окарка...

Але — найверагодней — бязлітасны боль у назе не дае яму засяродзіцца ні на чым, і, прагнучы як мага хутчэй праваліцца ў ратавальную непрытомнасць, ён проста няўцягна глядзіць, як высокі сухарлявы афганец акуратна надзявае даўгі скуранны фартух, і да астатняга моманту не разумее, навошта той заводзіць трафейную бензапілу...

Мой знаёмы забойца Сяргей

У празрысты, з лёгкай смужынкаю дзень бабінага лета мы сядзелі на адкрытай тэрасе «Буслоў» і для старонняга вока выглядалі як двое дауніх сяброў, што вырашылі прысвяціць свой вольны дзень малдаўскаму кабернэ. Аднак напраўду мы былі ледзьве знаёмымі, дый знаёмства наша мела своеасаблівы прысмак, бо адзін некалі быў блізкі з жонкаю другога, а другі яе дзіка і страшна забіў.

Трэба, вядома, удакладніць, што здарылася гэта не ўчора і не на мінульым тыдні, а гады праз трэці пасля майго з Лінай першага спаткання, якое звязао нас у нейкай душнай летняй кватэры з пыльнымі шторамі, спаткання, што расчараўала мяне, а яшчэ верагодней — нас абаіх, і таму засталося адзінным.

Сяргей забіў Ліну за доўгі і п'яны раман з іншым чалавекам, які назаўтра ж зачыніў кватэру на замок і назаўсёды знік з горада. Лініна маці выступіла на судзе ў абарону забойцы і прасіла зменішыць яму тэрмін.

У тыя часы Сяргей іграў на гітары ў рэстаранным ансамблі. Я глядзеў на ягоныя даўгія музыкальныя пальцы і марна намагаўся ўявіць, як яны сціскалі Лініна горла, білі яе галаву аб край ванны, а потым тапілі гэтую галаву ў гарачай вадзе.

Ён вярнуўся толькі ўчора, і я аказаўся першым сустрэчным з той часткі ягонага жыцця, што завяршылася ў ванным пакоі. Мы сутыкнуліся каля газетнага шапіка насупроць «Буслоў», і, як ні дзіўна, нягледзячы на пяць гадоў і на зусім кароткі сівы вожык, я пазнаў яго і без ваганняў згадзіўся пасядзець у кавярні. Мяне вяла, вядома, і прафесійная цікавасць, але і нешта больш істотнае, што не адразу паддаецца асэнсаванню.

Першую пляшку мы выпілі пад знакам маўчання. Унізе, за балюстраю, раз-пораз звінелі трамваі, і крыклівая буфетчыца гандлявала на прыпрынку бочкавым півам. Бочка была жоўтая, як бярэзінкі ўсцяж трамвайных шляхоў, і на баку ў яе нейкі грамацей прыгожа вывеў блакітнаю фарбай: «Піво».

Я пацягваў віно і разважаў, што можа адбывацца ў душы ў нармальнага саракагадовага мужчыны, які аднойчы выпіў бутэльку гарэлкі, забіў жонку і адседзеў за гэта пяць гадоў. Разважанні заводзілі мяне ў безнадзейны тупік.

Сяргей паклікаў афіцыянтку і замовіў яшчэ пляшку. Колькі кропляў віна расплыліся па белым настольніку, аднак ніякіх рзыкоўных асацыяцый у мяне не выклікалі. Я падумаў, што, у адрозненне ад Сяргея, астатнія знаёмыя мне рэстаранныя музыкі любілі не віно, а больш моцныя напоі. Можа, калі б ён у той вечар выпіў заместа гарэлкі вось такога трохгадовага кабернэ, паблізу ад магілаў маіх бацькоў і не з'явілася б новага трафарэтнага помніка з мармуровай крошкі. Пасля гэтае думкі я на ўсялякі выпадак даў сабе слова ніколі не піць нелюбімых напояў.

Ад такога ўзроўню абагульненняу мне зрабілася смешна. Я пасправаваў выклікаць у памяці Лініна ablічча, але ўспаміналіся адно яе плоскія белыя грудзі і занадта гучны голос, які паведаміў мне, што ў ягонай гаспадыні ніколі не будзе дзяцей, а таму нічога не трэба баяцца. У той душнай кватэры мы пілі цёплае віно, якое чамусыці закусвалі мёдам, і цяпер мне здалося, што ўжо адно гэтае недарэчнае спалучэнне не пакідала нам аніякіх шанцаў на працяг. У дадатак узгадалася яшчэ зялёная сукенка, у якой я неяк сустрэў Ліну з лысаватым, ніжэйшым за яе на цэлую галаву кахранкам, якому наканавана было стаць у яе жыцці апошнім.

На пустую тэррасу падняліся з першага паверха дзве дзеўчынёшкі ў аднольковых эфірных блузачках і аднольковых скуранных намёках на спаднічкі. Яны ўладкаваліся за суседнім столікам і без лішніх цырымоніяў папрасілі закурыць. Сяргей даў ім па цыгарэціне, а я наліў віна. Дзеўчынёшкі пераглянуліся, і адна запыталася, ці мы выпадкова не крутыя. Я засмяяўся, Сяргею ж пытанне знейкае прычыны вельмі не спадабалася, і ён гучным шэптам сказаў нашым суседкам пару такіх слоў, што праз хвілю пра іх нагадвала толькі недапітае віно.

Пасля другой пляшкі Сяргей расцёр у попелцы недапалак і знячэўку загаварыў. Напэўна, выпіваць на зоне даводзілася нячаста, і ён відавочна захмялеў. Ягоны кароткі маналог атрымаўся блытаным і досьцільным. Ён пачаўся з кошкі, якую Ліна з парады кахранка атруціла мыш'яком, але ахвяра ўсё ж выжыла, праўда, страціўши пры гэтым зрок і слых. Потым я даведаўся пра тое, як у камеры Сяргея хацелі згвалціць блатныя, а яшчэ пра тое, куды зэкі зашываюць металёвыя шарыкі, каб не расчароўваць сваіх абранніц. На заканчэнне Сяргей паведаміў, што на зоне меў трох жанчын.

Я зацікавіўся, як гэта адбываецца там, на зоне, але заміж роспытаў сказаў Сяргею, што ў рэстаране, дзе ён іграў, нядайна адчынілі вар'етэ, пасля чаго там ужо два разы стралялі. І зноў над сталом запала маўчанне, у якім мне немаведама чаму ўспомнілася школьнай кахранне — кругленьская Дзіна, якая прыехала ў наш горад з Архангельска, якая ўмела соладка цалавацца ў пустым класе і якая напрыканцы майго першага універсітэцкага верасня прызналася, што цяжарная ад нейкага Колі.

Трэцюю пляшку мы пілі ўжо з афіцыянткай Ленай, якую Сяргей угаворваў, але так і не ўгаварыў сесіі яму на калені. Трамваі ўнізе звінелі часцей і весялей. «Піво» ў жоўтай бочцы скончылася, і ягоныя аматары, маючы на такі выпадак адмысловыя запасы, дружна пацягнуліся ў блізкі лясок.

Насупроць кавярні спыніўся аўтобус, адкуль палезлі грыбнікі з поўнымі кошыкамі апенькаў. Мы ўзялі першую шакаладку і чацвёртую, а магчыма, і пятую, бо тут я не зусім пэўны, пляшку кабернэ і дамовіліся, што заўтра ўранні ўсе разам — я, Сяргей і афіцыянтка Лена — таксама паедзем у грыбы. Я паабяцаў паказаць мясціны, дзе навалам маладых і таўстаногіх, як баравікі, абабкаў, а калі іх раптам не будзе, дык заўсёды можна нарэзаць чорных грудзоў.

Тэрраса пакрысе запаўнялася публікай, і афіцыянтка Лена ўжо не магла бавіцца з намі. Сяргей абвясціў, што сёння пойдзе да жанчыны, якая да мінулага Новага года пісала яму на зону лісты і слала пасылкі. Пасля гэтых слоў ён выняў з кішэні і падкінуў угору сцізорык. Бяскрыўдны сцізорык вярнуўся ў Сяргееву руку грознаю фінкай. Сяргей склаў яе, паказаў мне кнопкі і папрасіў павартаваць «цацку» да раніцы.

Афіцыянтка Лена, як і чакалася, на аўтастанцыю назаўтра не прыйшла, і мы паехалі ў грыбы ўдвуҳ.

Дзень вышаў такі, як і ўчора, — з сонцам, павучынкамі і одумным кружляннем лісцяў над утрапелай лесавой дарогаю, што сустрэла нас некранутай расой. На імшыстых купінах у нізавым радкаватым ялінніку з дамешкам бярэзінак цярпліва чакалі абабкі. Па вершалінах, спрытна кіруючы пухнатымі хвастамі, шырокімі кругамі доўга лётала над намі пара закаханых вавёрак. Адной ад глыбіні пачуццяў захацелася паразмаўляць са мной, і яна спусцілася зусім нізка.

Спярша мы з Сяргеем часта перагукваліся, але ягоны голос усё аддаляўся і нарэшце заціх. Я трохі пакрычаў і супакоіўся, бо мы ўсё адно павінны былі сустрэцца на недалёкай шашы, якая час ад часу нагадвала пра сябе гулам машын.

На краі балацявіны я нарваўся на цэлую чараду маладых падасінавікаў, і калі, нацешыўшыся гэтым грыбным краявідам, узяўся зразаць першы, спінаю адчуў нечы позірк. Цішыня ўмомант напялася, і трэск сухой галінкі прагучачаў быццам стрэл. Я, прыгнуўшыся, адскочыў убок і, сціскаючы ў руцэ свой кухонны нож, павярнуўся тварам да небяспекі.

За пяць кроکаў ад мяне з фінкаю ў адведзенай руцэ стаяў Сяргей. Мяне апякла думка, што ён ведае пра нашае з Лінай адзінае спатканне. Мой труп ён утопіць у балоце, і яго ніколі не знайдуць. Я вырашыў, што без бою не здамся, і пачаў шаптаць малітву. Бясконцую хвіліну мы стаялі насупроть адзін аднаго, а тады ён засмяяўся і, спружыніста крутануўшыся, кінуў фінку ў стаўбур старой яліны. Фінка ўпілася ў дрэва на ўзоруні чалавечага росту і азвалася тонкім вусцішным звонам.

Збіраць грыбы пасля такай прыгоды мне не хацелася, і праз чвэрць гадзіны мы ўжо галасавалі на шашы. Гэта была шаша на Рыгу, якою мы з Дзінай, пакуль яна не зацяжарала ад Колі, дамаўляліся ў першае студэнцкае лета дайсіці да мора. Машыны з латвійскімі нумарамі праляталі на крэйсерскай хуткасці. Беларускія грузавікі і легкавушки ішлі цішэй, аднак не спыняліся. Нейкія «Жыгулі» пачалі былі гамаваць, ды, наблізіўшыся да нас, кіроўца нечакана рвануў наперад. Я ўважліва паглядзеў на стрыжаную Сяргееву галаву і даў яму сваю кепурку. Гэты нескладаны манеўр змяніў сітуацыю, і неўзабаве мы трэсліся ў кабіне спадарожнага «ЗІЛа».

Сяргей папрасіў спыніцца каля могілак. Сонца пякло палетняму, і на ўзбочыне мы скінулі штармоўкі і швэдры, застаўшыся ў адных кашулях. Сярод крыжкоў і помнікаў сям-там мільгалі падазроныя постаці. Хтосьці, не тоячыся, збіраў бутэлькі, хтосьці — зладзеявата — кветкі.

Хрызантэмы на мамінай магіле былі яшчэ цэлыя.

Сяргей няўпэўнена азіраўся, і я адно тады ўцяміў, што ён не ведае, дзе пахавалі Ліну. Я, безумоўна, не ведаў бы таксама, каб яе магіла не была за пяць кроکаў ад помнікаў маім бацькам. «Пайшлі»,— сказаў я, і Сяргей зразумеў.

На Лініай магіле акуратным крыжам зелянелі смолкі. Каля нядаўна пафарбаванай сіняй агароджы вырас вялікі крамяны падасінавік. На фотакерамічным медальёне Ліна выглядала значна цікавейшаю, чым у жыцці. Сяргей пагладзіў адбіты рог помніка і выцягнуў пляскатую пляшачку з нержавейкі.

На закуску ў мяне засталіся два яблыкі і лусцік з сырам. «За што?» — недарэчна запытаўся я. «Не будзем», — адказаў Сяргей і акрапіў з пляшачкі край магільнага грудка.

У пляшачцы аказаўся спірт.

Ехаць дахаты не хацелася, і з могілак мы пайшлі цераз поле да Дзвіны. Сцежка плыла пад нагамі, і, не згаворваючыся, мы павярнулі да стажка саломы.

Сяргей узяўся перабіраць грыбы. Наверсе ў ягоным кошыку ляжаў магільны падасінавік.

Я выцягнуўся на спіне і, адчуваючы, як мякка пагойдваецца пада мною зямля, стаў глядзець у высокае неба і думаць, што добра было б памерці, каб на маёй магілцы таксама вырас падасінавік і каб хтосьці прыйшоў туды і выпіў спірту, а потым ляжаў на цёплай саломе, слухаў, як па шашы з сухім шоргатам праносяцца машыны і думаў, што добра было б памерці...

Я прачнунуўся, калі ў хмызніку ўжо варушыліся прыщемкі і ад ракі плыла халодная свежасць.

Сяргея і ягонаага кошыка не было, а мой стаяў прыцярушаны дзеля маскіроўкі саломаю. Сонца сядала ў хмару, і прамінулы дзень мог застацца апошнім усплескам цеплыні перад восеніцкай стынню. Я скінуў з грыбоў салому і ўбачыў зверху той самы сізорык, што ўмеў ператварацца ў фінку. Гэта магло азначаць, што Сяргей зноў пайшоў да жанчыны — ці да той, што пісала яму лісты, ці да якой-небудзь яшчэ, і я пажадаў яму, каб зашытая куды трэба шарыкі ўсё-такі не адигрывалі ў ягоным візіце вырашальнае ролі.

Але ўсе, што мяне абкружала, чамусыці здавалася выцвілым малюнкам са старой дзіцячай кніжкі. Я адчуў, што павінен зараз успомніць нешта надзвычай важнае, тое, што ўжо само страпянулася ў душы і прасілася на свет.

Я спусціўся да ракі і змыў халаднаватай вадою рэшткі сну. На жвірыстым плыткаводдзі гулялі пячкурыкі, а крыху воддалъ, дзе ўжо мацнела плынь, плыла аднекуль з Полацка ясеневая галінка з трывма лісткамі.

І раптам я ўспомніў.

Я ўспомніў, як аднойчы мы купаліся з табой у Дзвіне, і як ты заплыла на быстрыню, і як, нечакана адчуўшы моцныя абдымкі плыні, спалохалася і рванулася да мяне ўсім сваім маладым палевым целам...

Я стаяў над ракой і яшчэ не зусім цвяроза думаў, што ніколі не здолею забіць цябе.

KAMUNIKAT.org

Вова Цымерман

Блаславёны, хто мае на свеце дом, у якім прамовіў першае слова, навучыўся хадзіць пад стол, а потым датупаў да ганка, бразнуўся з яго і, румзаючы ад страху ды болю, папоўз на збітых каленках да весніцаў.

Тое месца, дзе стаяў некалі наш скарбовы драўляны полацкі дом, ужо даўно занятае прысадзістым бетонавым кубікам Палаца культуры завода шкловалакна. Часам я заходжу ў ненавісную мне спаруду, блукаю па яе пустых калідорах і спрабую ўяўіць, дзе што месцілася ў тых гады, калі паляцеў у космас Юры Гагарын і нашую вуліцу назвалі ягоным іменем.

Сам дом быў, здаецца, там, дзе сёння шатня, «шпакоўня»,— акурат на месцы цяперашняй прыбіральні, а пад падлогу глядзельнае залі, магчыма, ацалела жменька попелу з таго раскладзенага пад маёй улюблёной папяроўкаю вогнішча, дзе мы некалі спалі, папярэдне выкалаўши яму вочы, партрэт Іосіфа Вісарыёнаўіча Сталіна. Тады мне было дзевяць гадоў, а Вову Цымерману, што разам з намі браў удзел у карнай акцыі,— на паўтара меней, але гэты рослы мурлаты хлопчык з падобнымі да двух мячыкаў ружовымі шчокамі мог лёгка адужаць любога з нас.

Статыстыка сведчыць, што ў 1885 годзе з кожнае сотні палачанаў габрэямі было шэсцьдзесят шэсць, а на пачатку ХХ стагоддзя — роўна палова. У гады майго дзяцінства агульныя лічбы, відавочна, змяніліся, але нашага раёна гэта ніяк не датычыла. Вакол нас жылі Шэфы і Гофеншэферы, Ліўшыцы і Эпштэйны, Рафайловічы, Сраліовічы і Герцыковічы, трохі далей — Берманты, Бернштэйны, Кацы, Кацманы і Кацнельсоны. Дзякуючы сваім пазнейшым пістарычным росшукам я заўважыў, што некаторыя прадстаўнікі гэтих славных фамілій упарты захоўвалі вернасць прафесіям продкаў. Абодва дарослыя Сраліовічы, напрыклад, працавалі ў гарадской друкарні — праўда, не гаспадарамі, як іхні дзед, а ўсяго толькі метранпажамі з вечна чорнымі ад волава і фарбы пальцамі. Бермант і Бернштэйн, гэтаксама як іх сваякі перад «вялікім каstryчнікам», жывіліся з фатографіі.

Чым займаліся сто гадоў таму Герцыковічы, я не даведаўся, аднак сын старога Залмана Айзік, што працаваў завучам нашае школы, меў бяспрэчныя заслугі ў змаганні з шыкоўнай фрызурай будучага беларускага

літаратара Вінцэся Мудрова, а пляменнік Айзіка Залманавіча Аркаша Кацман кіраваў пазней папулярнай секцыяй аэробікі. Пасля агульных заняткаў ён зазвычай пакідаў у зацішнай спартовай залі адну са сваіх выхаванак, каб яшчэ з паўгадзіны пазаймацца індывідуальна, а потым прыходзіў я, мы рэзаліся ў пінг-понг, і я прапаноўваў Аркашу трохі адредагаваць назvu секцыі, дадаўшы перад «б» літару «ё». Гуляючы са мной развітальную партыю напярэдадні ад'езду ў Лос-Анджэлес, Аркаша Кацман прамовіў сакраментальную фразу: «Не пойму я никак, Володя, почему ты вырос среди евреев, а никак приличную квартиру не получишь».

Але гэта прычынілася праз шмат гадоў пасля дзяцінства, а ў той малечы час, жывучы сярод суседзяў, якіх спрэс звалі Хаімамі, Абрамамі, Ізраілемі ды Мойшамі, я да душы здзіўляўся, што ў майго таты такое нетутэйшае імя — Аляксей.

Дом маіх бацькоў на вуліцы першага касманаўта атачалі будынкі розных установаў, дзе пасля шасці заставаліся толькі вартаўнікі і вахцёры, а таму ўвечары ў нас было пустэльна і ціха. Затое за нашым гародам пачыналіся ажно тры густа населенныя вуліцы з парадковымі нумарамі пад агульнаю назваю Рабочая. Каб там жылі калі-небудзь нейкія рабочыя, я не памятаю. Там жылі габрэі, і гэтыя вуліцы, прынамсі, старэйшая частка іхняга жыхарства, гаварылі на ідыш.

У цёплыя летнія адвячоркі гаспадары выходзілі з драўляных дамовак, уладкоўваліся на лавачках каля гародчыкаў, у якіх раслі бэз, «разбітае сэрца» і жоўтыя вяргіні, і паважна гаманілі на не зразумелай мне мове. На ўтравельных вуліцах, дзе машыны з'яўляліся толькі калі хтосьці паміраў, хадзілі козы і куры, бегалі непародзістыя каты і сабакі рознае масці, і мы з габрэйскімі дзецьмі гулялі ў «пікара» і «калім-бам-ба».

Тоўстая, як капешка, цётка Роза Саламонаўна любіла пачаставаць нас агрэстам або малінамі. На свята з яе пульхных пальцаў можна было атрымаць кавалак габрэйскага мядовага перніка пад экзатычнаю назваю «тэйгэлэх». Цётка Роза працавала касіркаю на атракцыёнах у парку каля Дзвіны і сваім людзям адказвала па-свойму: «Драйсік копікес білет». З мяне грошай яна ніколі не брала. Па часе я зразумеў, здаецца, прычыну такое дабрачыннасці: мой тата быў пракурорам, а яе сын Фіма цягнуў тэрмін за тое, што зарэзаў жонку. Гэтае злачынства

ўяўлялася мне бясконца загадкавым, бо якраз будучы забойца даў мне пачытаць «Маленькага прынца» і яшчэ багата цікаўных кніжак.

Тэрмін Фіма атрымаў невялікі, бо ўчыніў смертазабойства, як казалі дарослыя, «на почве ревности». Мая дзіцячая спроба дазнацца, што гэта за «почва», скончылася нічым. Ну і што з таго, што заспей жонку з іншым? — разважаў я над пачутым тлумачэннем, інтуітыўна падазраючы, што з гэтае прычыны можна перарэзаць занадта шмат жонак. І потым было зусім незразумела, навошта — калі заспей яе з іншым — рэзаць менавіта жонку, а не таго іншага.

Ведама ж, нашы суседзі-габрэі не толькі прадавалі квіткі ў парку культуры і адпачынку ды рэзалі жонак. Царскі генерал Міхаіл Без-Карніловіч, што выдаў у 1855 годзе кніжку «Исторические сведения о примечательнейших местах в Белоруссии», пісаў аб полацкіх і наогул прыдзвінскіх габрэях наступнае: «Предприимчивы, любопытны, проницательны. Заранее рассчитывают барышы, какие может доставить предпринимаемая операция; исчислят расходы и тогда только возьмутся за дело. Избегают утомительных работ: между ними найдете много портных, сапожников, шапошников, стекольщиков, лудильщиков, жестянщиков, резчиков печатей, золотых и серебряных дел мастеров; редко встретите кузнеца, плотника, пильщика. В вере тверды, единодушны, любят помогать своим, в особенности когда пострадают от пожара».

Усё праўда.

Муж цэткі Розы Ізраіль Майсеевіч таксама пазбягаў пыльных ды «утомительных» работ і зарабляў на хлеб начным вартаваннем паркавых атракцыёнаў. Хоць імя гэтага мужнага чалавека ў памяці палачанаў ужо сцёрлася, ягоны подзвіг назаўсёды ўвайшоў у гарадскія аналы. Калі ў парку паставілі атракцыён «Пятля Несцерава», двое міліцыянтаў з дзяжурнага патруля раскатурхалі Ізраіля ў ягонай вартоўні і загадалі пракаціць. Муж цэткі Розы паслухмяна націснуў кнопкі і пайшоў дасыпаць. Міліцыянты «пятлялі» ў скляпаным з бляхі самалёце давідна. Знялі іх непрытомных і ледзь жывых. На шчасце, адзін з «лётчыкаў» перад тым як знепрытомнелець, здолеў выцягнуць пісталет і разрадзіць абойму ў бок вартоўні, чым і парушыў бесклапотны сон пльнага Ізраіля Майсеевіча. (Перад ад'ездам у Ізраіль муж Розы

Саламонаўны, праўда, прызнаваўся, што не заснуў у ту юночні на волас.)

І наконт пажару праўда. Калі ў Герцыковічаў згарэла палова дому, ім папрыносілі з усіх Рабочых вуліцаў столькі рэчаў, што стары Залман быў проста шчаслівы і хваліўся, быццам у адбудаванай дамоўцы цешыцца са сваёй Сімай не на двух, як да пажару, а ажно на чатырох ложках.

Яшчэ адна Сіма — Сімачка Музыкант, дачка інспектара гарана, жыла побач з намі ў завулку з глыбокай лужынай, у якую глядзеліся цераз плот падвязаныя сінімі стужкамі мальвы. Смуглявая, з глыбокім малінавым румянкам і зялёнымі міндалевымі вачыма, Сіма надоўга заняла месца ў маіх эратычных фантазіях і самотных забавах. І дагэтуль, перачытваючы «Найвышэйшую песню Саламонаву», я бачу кранутыя лёгкім загарам Сіміны ножкі — палевыя з блакітнымі жылкамі.

Так, варта было выйсці з дому, прабегчы сотню кроکаў, і ты як быццам трапляў у іншую краіну — з яе моваю, з яе абліччамі і імёнамі, нязвыклымі звычаямі і стравамі.

Неадменнаю часткаю гэтай краіны, над якой дзьмулі далёкія гарачыя вятры, быў дзядзька Грыша Цымерман, што сядзеў на лавачцы каля дагледжанага, пафарбаванага ў тэракотовы колер дамка і задуменна глядзеў выцвітымі лавандавымі вачыма на стогадовую таполю.

Удзень бацька Бовы Цымермана працаваў шаўцом у будцы каля першай у Полацку крамы самаабслугоўвання. Увечары, перш чым выйсці са свайго прапахлага скураю і kleем закутка, каб паглядзець на таполю, ён таксама працаваў шаўцом. Асабліва захапляла мяне тое, як пачыркавому спрытна дзядзька Грыша выплёўваў з рота маленъкія цвічки і адным снайперскім ударам заганяў іх у належнае месца. На вайне ён служыў у артылерыі, атрымаў кантузію, і кожны год, на схіле лета, яго апаноўвала замарачэнне. Ён рабіўся гаваркі, апавядайд, як выпіваў з маршалам Жукавым і бачыўся на перадавой з самім Сталінім, а разышоўшыся, пачынаў выгукваць артылерыйскія каманды. Тады дзядзьку забіrali на месец за Дзвіну, дзе ў колішніх мурах братоў-бернардзінаў месцілася вар'ятня. Хворых лекавалі там не толькі медыкаментамі, але і псіхатэрапіяй. Напрыклад, калі медыкам спатрэбілася цэгla, бабінец кляштарнага сабора разабралі, а косткі з пахаванняў пад ім раскідалі проста пад ногамі ў пацьентаў.

Пасля лекаў дзядзька Грыша да наступнага жніўня губляў усю ваяўнічасть, рабіўся ціхмяны ды лагодны і штовечар займаў звычную пазіцыю насупраць таполі. Ягоныя адносіны з гэтым дрэвам прыводзяць мне на памяць пачуцці, што звязвалі палкоўніка Аўрэліяна Буэндыя з каштанам, уткнуўшыся ў які лбом герой Маркеса назаўсёды развітаўся з нашым светам.

Калі ў гады «развітога сацыялізму» дамы, лавачкі і гародчыкі на Рабочых вуліцах пазносілі, а таполю спляжылі і, прычапіўшы тросам да бульдозера, кудысьці адвалаклі, Цымерманы атрымалі кватэру ў дзеяці pavярховіку побач з іхнім быльм падворкам. Дзядзька Грыша штовечар уладкоўваўся каля вакна на пятым паверсе і да цёмнага глядзеў у той бок, дзе некалі шамацела лістотаю ягоная таполя. Думаю, у тыя хвіlnы ён па-ранейшаму сядзеў на выслізгнай азадкамі лавачцы пры цёплай тэракотовай сцяне. У новай кватэры ніхто ўжо не пачуў ад яго ні ўспамінаў пра Жукава, ні артылерыйскіх камандаў. Не дачакаўшыся жніўня, дзядзька Грыша аднойчы адчыніў вакно.

Але я забягаю наперад. Да вакна, праз якое Воваў бацька задуменна ступіў у любы яму зруйнаваны свет, яшчэ заставалася палова дзяцінства.

Мы пераходзілі з класа ў клас, пачыналі чытаць братоў Стругацкіх і Брэдберы, пісаць любоўныя цыдулкі і щіскаць іхніх адресатаў у школьнім гардэробе. Мне падабалася поўненъкая аднакласніца Поля Кругляк. У шостым класе я колькі разоў падводзіў яе дахаты і прапаноўваў «дружыць». Поля чырванела, апускала вочы і, картавячы «р», ціха казала, што яна згодная толькі на сур'ёзныя адносіны. Я не ведаў, што такое сур'ёзныя адносіны, і маркотна пазіраў услед поўным Поліным нагам, падобным да літровых малочных бутэлек.

Да Сімачкі Музыкант Полі было, безумоўна, далёка, аднак Сіма з бацькамі ўжо з'ехала ў Ізраіль. Выправілася на гістарычную радзіму і шмат іншых суседзяў. З'ехалі Шэфы з сынам Іллюшам, майм аднагодкам, што меў не надта, відаць, зручную для ізраільскага грамадзяніна мянушку з нейкім арабскім прысмакам — Мустафа Ягло-Ягло. З'ехалі Кацнельсоны са сваім Мішам, мянушка ў якога (прышчэпленая, дарэчы, Фімам-забойцам) была шматкроць даўжэйшая, велягурысцейшая і дзіўнейшая — Мабута Чомба Лэя Пінзя Скавародкін.

«Жиды редеют, а ряды жидають», — са злосцю зацятага антыйсеміта казаў шкользны ваенрук Іван Кірылавіч, што на занятках па грамадзянскай абароне вучыў нас з малалецтва карыстацца супрацьгазам, які аднойчы назваў таямнічым словам «гандон». Я не разумеў ягонае злосці. Мне было шкада аднакласнікаў, што назаўсёды знікалі з майго жыцця разам з мянушкамі, бацькамі, брацікамі і сястрычкамі. У шостым класе афіцыйных габрэяў у нас засталося ўсяго трое — Поля Кругляк, Марк Альтбрэгін, якому я пякуча зайдросціў, бо ў яго дома было ажно два тэлевізоры, і Бора Гасіль.

Бору я не зайдросціў. Выконваючы піянерскае даручэнне, я падцягваў яго па матэматыцы.

Падцягванне Боры адбывалася даволі цікава. Мы зaimаліся на кухні, дзе плаваў настоены пах смажанай цыбулі, за столом, засланым белаю цыратай у блакітныя краткі. Трэба сказаць, што з маіх тлумачэнняў Бора ніколі нічога не разумеў дый не імкнуўся зразумець, а ўвесь час прапаноўваў згуляць у настольны футбол. Ён працягваў вучыцца па матэматыцы на стабільны дваяк, але я ўпартая прыходзіў да Боры зноў і зноў. Апрача масляных плямаў на сшытках для практыкаванняў, я заўсёды нёс у кішэні жменю дарагіх цукерак кшталту «Мишка на Севере», атрыманых ад Боравай маці ў якасці незаслужанага ганарапару. Плюс гульня ў настольны футбол. Плюс кучараўская Борава сястра Фірка, якая хвалявала маё сэрца не меней за Полю Кругляк.

Падчас нашых заняткаў Фіра зазвычай уладкоўвалася побач на зэдліку і ела мяне пукатымі авечымі вачыма, пакуль я не збіваўся і не заблытваўся ў лічбах. Заўважыўшы гэта, яна дарыла мне задаволеную ўсмешку і, трасянуўшы кудзеркамі, выплыўала з кухні, падкрэслена круцячы клубамі і пакідаючы ва ўсёй маёй істодзе саладкавую гарачую млявасць. У тыя хвілі ўваччу неадчэпна стаяў малюнак з нядаўняе мінуласці, калі я вучыўся ў чацвёртым класе, а Фіра — у трэцім. Пакінуты на другі год пяцікласнік Вася Шуйскі прапанаваў Фірцы за марозіва схадзіць з ім у зараснікі лопуху за канавай і паказаць, што ў яе пад трусікамі. Калі Фіра вярнулася, тое самае, але ўжо за пяцьдзесят капеек прапанаваў ёй Васькаў прыяцель Валерка Акаркоў, і яна зноў згадзілася. Кажуць, што потым, на зямлі продкаў, Фіра пачала з масажнага кабінета, вельмі хутка пайшла ўгору і цяпер кіруе велізарнай сеткаю гэткіх кабінетаў па ўсёй краіне, у

што я, успамінаючы тую дзіцячу кухонную млявасць, ахвотна веру.

З кніжкі пра Грышку Распушціна я ўведаў, што сакратаром у яго службы мазырскі габрэй Сімановіч. Аднойчы геніяльны прыдворны чмут вырашыў падараваць паплечніку залаты спод з надпісам. Надпіс уласнаручна накрэмзаў гравёру на шматку паперы сам Распушцін — «Лутшиму ис івреив».

Каб у дзяцінстве мне прапанавалі падараваць спод з гэткім надпісам камусыці з маіх знаёмых габрэяў, я без ваганняў выбраў бы Вову Цымермана.

У школьнія гады мы хадзілі як злыганыя. Разам гадавалі прывезенага мною з бабулінай вескі маладога зайца Колю і разам, пусціўши слязіну, хавалі ягоныя костачкі ў скрынцы з-пад абутку, калі гаротніка Колю разарваў суседскі сабака Дунай. Разам латашылі чужыя сады, а ў сваіх садах, якія трэслі суседскія хлапчукі, пяклі ў прыську бульбу. Разам палохалі дзяўчыннак акулярыстымі вужакамі, якіх лавілі ў траўні на прыгарадных азёрах і прыносілі ў школу за пазухай.

Мая маці карміла нас дранікамі, клёцкамі з душамі і старадаўній полацкай стравай — халоднай варанаю бульбай з бруsnіцавым сочывам. Маці Вовы Цымермана, настаўніца малодшых класаў Марыя Абрамаўна, частавала рыбай-фіш, фаршмакам і цымусам. Адзінае, што з яе кухарства мне не падабалася — відаць, па генах,— гэта маца.

Разам з Вовам мы першы раз пераплылі туды і назад Дзвіну і, узрушаныя здзейсненым, прысягнулі адзін аднаму вусцішнай сяброўскаю прысягай, якую напісалі ў двух асобніках на аркушах з вучнёўскага сшытка. Присяга была па-мужчынску лапідарная — «Дружба до гроба», подпісы мы паставілі крывёю, раскалупаўши пальцы шпількаю, што замяніла мне гузік на рукаве зялёны — запомнілася ад урачыстасці моманту — кашулі.

Ды ці мала чаго яшчэ перажылі мы з Вовам.

Нас не здолела развесці нават ізраільска-арабская вайна 1967 года, пасля якой багата полацкіх габрэяў узяліся хуценька мяняць імёны ды прозвішчы, ператвараючыся з Ізраілем у Іллю, з Абрамам у Аляксандра, а з Макса Моўшавіча ў Марка Міхайлавіча. Вову Цымермана зусім не крыўдзілі мае показкі накшталт той, чый герой слухае па дарозе дахаты па радыё, як габрэі набліжаюцца да Каира, а потым адчыняе дзвёры, а яны ўжо там.

Нас — банальная гісторыя! — развяла ў розныя бакі беларуская дзяўчынка Наталля Усвойская з майго былога дзесятага класа. Пад канец школы яна з непрыкметнага заморка з цыпкастымі нагамі-трысцінкамі, што вучылася на чацвёркі і пяцёркі, неўпрыцям вырасла ў прыгажуню троечніцу, вакол якое круціліся нават лётчыкі з задзвінскага ляснога аэрадрома. Я прыглядаўся да Наталлі здалёк і, даючы ўначы волю лятункам, удзень рыхтаваўся да іспытаў у БДУ і марыў пра час, калі сустрэну Усвойскую, вярнуўшыся дахаты студэнтам.

Першы, каго я спаткаў, прыехаўшы з Менска, быў Вова Цымерман з Наталляю. На маё ганарлівае паведамленне, што я ўжо студэнт, Вова паклаў даме майго сэрца руку на талію (а праўдзівей, крыху ніжэй) і, тэатральна закаціўшы вочы, прадэкламаваў найагіднейшыя з усіх вядомых мне дагэтуль паэтычных радкоў:

Натали моя, Натали,
Утоми мою плоть, утоли...

Перад Наталляй стаяў студэнт універсітэта, а яна ўхвальна падхіквала нейкаму паршываму дзесяцікласніку. Я моўчкі павярнуўся і з нечалавечай самотаю ў душы пайшоў прэч, выкіроўваючыся на дарогу ведаў і зрабіўшы на сцежцы да яе кароткі прывал у бары «Пralеска», дзе ўпершыню ў жыцці выпіў алкагольны кактэйль «Луна».

Каханка маіх сноў наталяла Вову Цымермана нядоўга. На зімовых вакацыях я са змрочным помслівым задавальненнем даведаўся, што мой супернік не вытрымаў канкурэнцыі з якімсьці задзвінскім лётчыкам, які неўзабаве зрабіў Наталлі дзіця і ўвішна перабазаваўся на іншы лясны аэрадром неабсяжнае краіны.

У душы зноў заварушыліся ачахлыя сяброўскія пачуцці, аднак мы з Вовам ужо рухаліся па розных траекторыях, і цяпер я сачыў за ім адно здаля.

Звесткі, што дасягалі мяне, толькі пацвярджалі маю выснову: сябар дзяцінства быў нетыповым носьбітам нацыянальнага харектару свайго народа.

Гэта выяўлялася, скажам, у тым, што Вова Цымерман займаўся не шахматамі, як большасць ягоных схільных да спорту адзінакроўцаў, а вольнай барацьбой і меў па ёй разрад.

Пасля школы ён не палез у інстытут, а пайшоў у тэхнікум цераз дарогу ад дому і потым працаваў на аўтарамонтным заводзе з розным жалеззем.

Вова мог няквola выпіць, у тым ліку і за свой кошт.

У адрозненне ад шмат каго з суплеменнікаў Вова пайшоў служыць у савецкую армію. Праўда, там ён не скакаў з парашутам і не будаваў БАМа, а граў у аркестры на ўдарных, але дружная армейская сям'я ўсё адно хутка падрыхтавала Цымерману нялёгкае выпрабаванне. Двоє дзэмбялёў паклікалі Вову з рэпетыцыі на паважную размову за казарму. «Слушай, жицяра пархатый,— сказаў, паказаўшы на боты, першы дзембель, родам аднекуль з-пад Растова,— будешь по утрынке вылизывать нам до блеска говнодавы». Другі, больш вытанчаны і адукаваны, бо гадаваўся ў «колыбели революции», інтэлігентна дадаў: «В противном случае, сударь, сыграем на ваших гениталиях шестую симфонию Шостаковича». Пасля гэтага Вова паказаў сваім суразмоўцам пару барцоўскіх штукаў, і да самага развітання з роднай вайсковою часткай тыя дзембелі публічна звярталіся да яго выключна так, як і было загадана,— «господин Цыммерман».

Яшчэ Вова быў буйны спецыяліст па жанчынах. Да чутак дадалося і адно маё ўласнае назіранне.

Працуючы пасля універсітэта ў гарадской газеце, я атрымаў заданне напісаць рэпартаж, як гараджане дапамагаюць вёсцы. Дабраўшыся з фотакарам пад вечар у калгас, мы заспелі ўсіх памагатых на кінасеансে ў клубе. Пасля кожнае часткі кіншчык пакутліва доўга мяняў бабіну і ў залі запальвалі свято. У адным з гэтых перапынкаў я ўгледзеў наперадзе буйную стрыжаную галаву і крутыя плечы Вовы Цымермана, які абдымаў нейкую маладзіцу. Праз некалькі хвілінай пракураная і запляваная семкамі заля пачула сцішаны, але выразны Цымерманаў басок: «Слушай, Зінка, надоело. Пойдем лучше пое...ся». «Ціха ты!» — цыкнула Зінка, і дзве постаці рушылі да дзвярэй.

З сумам мушу зазначыць, што тады я бачыў Вову астатні раз. Неўзабаве ён паспрабаваў уладкавацца на наваполацкае прадпрыемства пад кодаваю называю «Ізмеритель», аднак першы аддзел завярнуў яму дакументы. «Не прошел по шнобелю»,— вясёла тлумачыў Вова знаёмым. Але ў душы пакрыўдзіўся і зазбіраўся ў Ізраіль...

Паміж днём, калі я ўзяўся пісаць гэтыя прыгады, і днём, калі я іх скончыў, была ноч, у якую мне сасніўся Полацк. Чамусьці ён дужа выдаваў на Нью-Ёорк з вядомага фільма «Аднойчы ў Амерыцы», а мы з сябрамі — на падлеткаў, што зрабіліся гангстэрамі. Ноч навылёт мы гойсалі па вуліцах, кагосыці мачылі, рабавалі і звалцілі, да апошняга патрона адстрэльваючыся ад міліцыі.

Ад гэтае страляніны я і прачнуўся.
Ляжаў і ўсцешана думаў, што, дзякую Богу, нікога мы з Вовам Цымерманам насамрэч не звалтавалі, не абраставалі і не зарэзалі. А таму засталіся ў нас на дваіх успаміны цнатлівяя ды чуллівяя, якімі няшкода і падзяліцца.

Сібірская аповесць

КАМИУКАТ.ОГД

Нічога не памерла ўва мне, толькі ілюзії.

Генры Мілер

У гэтай гісторыі пойдзе гаворка пра падзеі, якія насуперак усяму сапраўды адбыліся, а таксама пра падзеі, якія павінны былі адбыцца, але ў апошні момант сарваліся; якія чакаліся, аднак так і не здарыліся; якія адбыліся не так, не тады і не з тымі; якія здарыліся, але былі прызнаныя несапраўднымі; якія ніколі не адбываліся і не маглі адбыцца аднак зрабіліся агульнавядомымі і нават трапілі ў энцыклапедыі.

Рэмінісценцыя з забытага аўтара

Загадковае слова «Сібір» жыццёвяя вятры ўпершыню закінулі ў маю свядомасць, калі я меў гадоў пяць ад нараджэння, а да нашых полацкіх суседзяў прыехаў з гэтага самага «Сібіру» нейкі крэўны.

Сібірскі сваяк выцягнуў з вагона багаж і ўбачыў на пераходзе праз чыгуначную каляіну папярэджанне: «Сцеражыся цягніка!» Зацкавана азірнуўшыся, ён выплюнуў з рота «беламорыну» і, схапіўшы валізы, вомегам кінуўся далей ад вакзала і ад сіжмы беларускіх зладзюгаў-цягнікоў, гатовых вокамгненна прыставіць ягонаму майну ногі.

Гэтую показку на нашай вуліцы не распавядаў хіба што глуханямы дзед, які жыў са сваімі двумя тузінамі катоў каля пампоўні. Слухачы дралі смехам бакі, і я рагатаў разам з усімі, хоць напачатку — адно за кампанію, бо, што такое «цягнік», ведаў не лепей за сібірскага чалдона.

Згадка пра маю першую сустрэчу з Сібірру твар у твар пахне не кедравай жывіцаю і не гарачымі пельменямі, а — свежай чалавечую юшкай.

Каляндар паказваў чэрвень, пік гэтак званага застою. Пахаваўшы бацьку, я даганяў свой студэнцкі будаўнічы атрад (скарочана — СБА) «Victoria», што ўжо карміў беларускай крывёю сібірскую камарэчу на стромістых берагах ракі Кець.

Калі вы ўважліва ўгледзіцеся ў новую палітычную мапу свету, выдадзеную нядаўна венскай фірмай «Freytag und Berndt», дык знойдзеце ценькую чырвоную нітачку чыгункі, што цягнецца на поўнач ад Томска, безнадзейна абрываючыся ў крапцы з мікраскапічным подпісам Belyi Jar. Якраз туды я павінен быў трапіць, каб выпіць з сябрамі за светлуу бацькаву памяць асалелую ад памінкаў пляшку «Белавежскай» ды зарабіць сваю тысячу, або, як тады казалі, дзесяць «кавалкаў», а потым уразіць чым-небудзь адну полацкую й пару менскіх дзяўчатаў, з удаванаю абыякавасцю пракаментаваўшы сітуацыю сакраментальнаю фразай: «Ніхто не забароніць нам жыць прыгожа».

Выгрузіўшыся з фірмовага цягніка «Масква— Томск», у вагоне-рэстаране якога можна было ўдосыць паразважаць над паведамленнем меню пра «котлеты из медвежатины свиные» і «котлеты из медвежатины говяжьи», я на поўную грудзіну ўдыхнуў сібірскага паветра і даведаўся, што адзіны цягнік на Белы Яр адыходзіць праз гадзіну. Прабіцца за такі час праз бітма набітую залю да вакенца касы ўяўлялася задачаю гэткай жа простаю, як далучыць да Беларусі Ямала-Ненецкую аўтаномную акругу. Аніякай чаргі ў касу не існавала; з розных бакоў да вакенца цягнуліся руکі з грашыма, якія адпіхвалі адна адну, і ў выніку касірка, не маючы клопату, спакойна чытала газету.

Я разумею, што «российское могущество будет прирастать Сибирью», што на яе абсягах безліч светлага й глыбока народнага, ды яе візітоўкаю назаўсёды застанецца для мяне жанравая сцэнка, убачаная з падваконня томскага вакзала.

Вугрыстаму дзецику з запаленымі вачыма падфартуніла прашчаміцца да касы і з сіснута-пераможным выгукам «Белы Яр!» торкнуць касірцы брудна-жоўты жмуток рублёвак. У той самы момант сіпатае кантральта нема заверашчала: «Ванек, отсеки фраера!», і двухметровы бамбіза з лагодным бурачковым тварам меланхалічна ўпічатаў дзецику паміж вачэй валасаты пудовы кулак. Кагадзешны трывумфатар ablіўся юхаю і засумаваў. Ехаць у Белы Яр яму ўжо відавочна не праглася. «Товарищи, расступитесь! Человеку плохо!» — нясмела прапішчэла з вакенца касірка, марна спрабуючы перадаць напалову непрытомнаму пасажыру квіток. «Перебъется, дохляк»,— пагардліва кінуў хтосьці. Самым вялікім гуманістам

выявіўся Ванёк. Не раўнуючы як выполваюць з ляхі пустазеліну, ён вырваў з натоўпу сваю ўкрываўленую ахвяру і, высока падняўшы яе, запрапанаваў прысутным перадаць «товарища» да выхаду. У аддзяку за гэта, ужо адплываючы ў бок дзвярэй на выцягнутых угору мужчынскіх руках, «товарищ» выпруціўся ў трапна харкнуў у твар Ваньку згусткамі крыві, смаркачоў і сліны. Мне зрабілася млосна ў востра захацелася назад, у Менск і ў Полацк.

У Belyi Jar я прыбыў на кукурузніку, заплаціўшы лётчыку дзвюма пляшкамі «Зверабою». Пасажыры дамаўляліся з экіпажам, і самалёцік, палохаючы свойскую жывёлу і таежную зверыну, яшчэ два разы незапланавана прызямляўся на асёліцах, прычым аднойчы — бо авіятары адкаркавалі мае пляшкі, не адыходзячы ад штурвала — ледзьве размінуўся з якойсьці стадолінай.

На аэрадроме ўзвышалася велічная жалезнай брама, злева і справа ад якой аніякае абародкі і не начавала, затое зверху спаруду аздабляла прыкручанае дротам мастацкае пано, з якога брывастамедалясты генсек рабіў падарожніку ручкай, зазначаючы, што «Верной дорогой идете, товарищи». Ён жа паведамляў: «Вас приветствует центр Верхнекетского района Бл. Яр». Прымайстрыгушыся на драбінах, гэтыя пранікнёныя слова з непісьменна-хуліганістым скаротам спрытна падмалёўвала мізэрная істота з такой казлінаю бародкай, што, здавалася, у гумовіках у гэткага служкі музаў могуць парыща адно капытцы.

На ўзлётным полі і вакол яго дацвітаў малачай, пасвіліся каровы і ніхто не спускаў нікому юхі. Трывожную ноту ў гэтую па стараль унёс пастух, што падпіраў браму, пяшчотна пазіраючы на пастаўлены ў нагах зялёны «файст» з партвейнам невядомае ў Беларусі маркі «777». Пастух паважна адсмактаў з рыльца колькі глыткоў пітва, прыкладна столькі ж наліў у чарапок свайму сабачку, якога любасна называў Алкашом, і папярэдзіў, што падарозе з аэрадрома ў цэнтр Верхнякецкага раёна лятуе беглы калгасны бык-вытворца з неардынарным для парнакапытнага мяном — Юдзеніч.

На шчасце, адмахаўшы па тайзе пару кіламетраў, я спаткаўся не з Юдзенічам, а з майм найлепшым сябрам Генікам, які вёз на «казле» скрынку маргарыну, што павінны былі з'есці байцы СБА, і скрынку дагестанскаага каньяку «Абрау Дюрсо», што павінны былі выпіць з

мясцовыем начальствам будатрадаўскія важакі. Генік займаў адказную пасаду нашага загадчыка гаспадаркі. Ён ужо добра засвоіў, што ўсушка, утруска і асабліва шклабой на сібірскіх дарогах — рэч непазбежная, а таму праз паўгадзіны сібірская рэчаіснасць набыла дагестанскую стэрэаскапічнасць, а камарыныя ўкусы толькі аздаблялі гэтае жыщё.

«Казёл» загамаваў на цэнтральнай плошчы Бл. Яра, і Генік — меў ён такую жарсць да партыйных і дзяржаўных устаноў — прапанаваў схадзіць за райкам партыі да ветру. Я прагна насыгнаўся сібірскім каларытам, да якога апрача камар'я належалі старадаўнія каржакаватыя дамы, што, несумнеўна, даўно пусцілі ў зямлю карані, а таксама вусцішная гайнія ці то свойскіх, ці то здзічэльных сабак усіх магчымых масцяў, што гойсала вакол, не дазваляючы нам з Генікам ажыщцяўіць за райкамам свой антыпартыйны намер.

Мы загрузіліся ў аўто, і Генік зноў задуменна паглядзеў на залацістыя плады «Абрау Дюрсо». У вакне мільгануўся глухі й высачэзны, на тры чалавечыя росты, плот з калючым дротам. «Зона», — лапідарна патлумачыў загадчык гаспадаркі, і я паспей заўважыць яшчэ адзін лозунг — «Запомни сам, скажи другому, что честный труд — дорога к дому».

Даніну тутэйшаму захапленню лозунгамі аддаў і наш будатрад. «Колькі спраў щудоўных намі здзейсніцца!» — было напісана на нацягнутым паміж дзвюма лістоўніцамі кумачовым пасе. Пад ім стаяў з алюмініевай міскаю ў руках яшчэ адзін мой сябрук Мішка Чарнавец, вядомы чытачам нашага гістфакаўскага самвыдавецкага альманаха «Мілавіца» як паэт Міхась Чарніловіч. Міхась то пільна, як варажбітка ў люстэрка, углядаўся ў міску, то кідаў хуткі позірк на гадзіннік. Гэткім самым няўцямым клопатам былі занятыя яшчэ колькі байцоў СБА. «Сорак сем!» — выгукнуў Чарніловіч і выплюнуў змесціва міскі ў хмызнік. «Пяцьдзесят!» — азваўся нехта, таксама апрастаўшы міску. Як хутка высветлілася, хлопцы лічылі, колькі камароў уваб'еца ў іхняе едзіва за хвіліну. Рэшта байцоў эксперыментамі не зaimалася, а проста бегала з міскамі і лыжкамі вакол недабудаванай сталоўкі, спрабуючы абагнаць даўгія камарыныя шлейфы, што цягнуліся за кожным, і затаптаць у страўнікі порцыю слізкіх гумовых макаронаў. Той, хто быў з намі летась у казахстанскім будатрадзе, відаць, тужліва прыгадваў

нашага кухара карэйца Кіма, які на Дзень будаўніка згатаваў нам фірмовую тушонку з суслікаў, па буднях жа штодня рэзаў барана, а калі барана не прывезлі, дык зарэзаў на гуляш аднаго са сваіх мясных карэйскіх сабакаў, і той гуляш атрымаўся найсмачнейшым за ўесь сезон, вось толькі дарма Кім адкрыў нам потым кулінарную таямніцу, ды яшчэ і тады, як увесь атрад сядзеў за столом.

Дні, адведзеняя нам на здзяйсненне цудоўных спраў, былі цікавейшыя, чым ночы пад накамарнікамі, якія слаба ратавалі ад машкары, павutoў і іншае заедзі, што прагла ўзяць у нас аналіз крыві. Удзень мы заводзілі знаёмыя з істотамі больш адметнымі. На будаўніцтве цагельні разам з намі рабілі зэкі з зоны і вольныя пасяленцы, або папросту хімікі. Зэкі былі падканвойныя, і даступіца да іх мы не маглі, затое з хімікамі без цырымоніі перакурвалі, а то і вышэджвалі пляшку «777-га», што ў белаярскім абыходку з любасцю зваўся «трыма сямбражкамі».

У выніку супольных перакураў, па-першае, выявілася, што аэрадромны жывапісец з казлінаю бародкай у мінулым быў дацэнтам (тут яго звалі Рэпіным) Ленінградскай акадэміі мастацтваў і дацягваў на вольным пасяленні тэрмін за небескарыйслівую дапамогу будучым майстрам пэндзля ў выкананні дыпломных прац. Апроч ленінаў і брэжневых (Леаніда Іліча ён дужа не любіў і называў казлом, расцягваючы гэтае слова, як жавальную гумку), дацэнт маляваў парадныя партрэты спецкамендатурайскіх чыноў, прычым кожнаму замоўцу неадменна «прышпільваў» на пагоны лішнюю зорачку. Ён быў страшэнны мацюкальнік; нягледзячы на несамавітую знешнасць, меў поспех у далёкіх ад мастацтва белаярскіх жанчын і збіраў, а можа, і сам выдумляў анекдоты пра «ментоў». Адна з ягоных показак, пра юнага скульптара, памятаеца мне да сёння. Міліцыянт пытаеца ў хлопчыка, што ён лепіць. «Дзядзю міліцыянера», — адказвае з пясочніцы юны скульптар. «А з чаго?» — «З пясочку, з вадзічкі і з гаўняшкі». Дзядзька ў форме, натуральна, дзярэ малому вушы, але назаўтра зноў заспівае таго ў пясочніцы. На пагрозлівае пытанне хлопчык адказвае, што лепіць дзядзю пажарніка. Палагаднелы міліцыянт удакладняе — з чаго? З вадзічкі і з пясочку». — «А гаўняшка?» Тут юны скульптар хітравата прымружвае вочы: «Э не, тады дзядзя міліцыянер атрымаеца».

З Рэпіным хадзіў, быццам злыганы, гэткі самы дробненькі, як і ягоны патрон, хімік Вася з вострым блуклівымі вачыма і з мянушкую Іншапланецыянін. У вольным жыцці ён круціў абаранку «МАЗа» і паціху гандляваў руберайдам, цэментаам ды іншымі дзяржаўнымі грузамі. Іншапланецыянін, што аддана цягаў за Рэпіным фарбы й пэндзлі, пакідаў уражанне чалавека цалкам ураўнаважанага, пакуль не пранікаўся да цябе даверам. Калі так здаралася, ён прапаноўваў адышчіся ўбок і, пачынаючы хвалявацца й бліскаць вачыма, тлумачыў, што ўсе непамыслоты накшталт гандлю руберайдам пасыпаліся на яго пасля сустрэчы на трасе з іншапланецыянінам.

Пасланец чужой цывілізацыі паўстаў перад спагадлівым Васем у ablічы адубелай істоты, што галасавала ў марозную ноч на глухой таежной паваротцы. У кабіне пасажыр хутаўся ў дзіўнаваты серабрысты балахон і трymаўся таксама дзіўна: сам маўчаў, а слухаючы анекдоты, не смяяўся. Прыгледзеўшыся да спадарожніка, Вася з жахам убачыў у таго на месцы носа чорную дзірку, адкуль штосьці свяцілася. Далей аповед рабіўся бlyтаным і няўцямным. У ім фігуравалі нейкія велічэзныя срэбныя цыліндры, канцэнтрычныя кругі чыстай зямлі сярод сумётаў, украдзены цэмент і чамусыці — падобны да старога стамлёнага габрэя сівы дзядуля з вялікім, шэрымі, як у начной мятушкі, крыламі, што, палохаючы мантажнікаў, лётаў у тайзе ўсцяж ліній электраперадач. (Самае неверагоднае, што пра гэтага дзеда з семіцкімі рысамі я пачуў гадоў праз дзесьць ад аднаго зусім нармальнага полацкага хлопца-вахтавіка, якога штомесяц на два тыдні закідвалі самалётам кудысьці пад Нафтаюганс.)

Перакуры звялі нас і з двума ціхімі хлапцамі-блізнятамі, якіх ніхто ўсё адно не мог адрозніць, і таму мянушку яны мелі ў множным ліку — Зваршчыкі. На «хіміі» зварачных апаратуў у іх у руках ніколі не бачылі, але на волі браты сапраўды працавалі зваршчыкамі і недзе пад Цюменню пасадзілі ў трубаправод і акуратна заварылі начальніка ўчастка. Уперад галавою ён, разважаючы над проблемай справядлівага закрыцця нарадаў, мог паўзці да самай еўрапейскай часткі СССР, а ўперад нагамі — усяго нейкіх кіламетраў дваццаць. Начальнік здолеў абраць правільны маршрут і, нібы прарок Іёна з чэрыва левіяфана, выбраўся з трубаправода на свежы ветрык за дзень да таго, як у трубу пусцілі газ. Дзякуючы гэтаму блізняты атрымалі на

судзе няшмат. Зрэшты, калі б начальнік папоўз у Еўропу, мо не атрымалі б нічога, бо сведкаў у тундры не было.

Пару дзён нашая брыгада працавала на белаярскай прыстані докерамі. Поплеч з намі варочалі скрынкі з «777-м» і з няспелымі яблыкамі троє бічоў — два грывастыя нямытыя і няголеные хлопцы і дзяўчына з русай касой, якую — каб не пракураныя жоўтыя зубы і не прыщмелыя вочы колеру мешкавіны — можна было б назваць «рускай красавицей». Дзяўчына, праўда, скрынкі не цягала, а асядлаўшы адну з іх, бясконца курыла, запіваючы цыгарэтны дым дагестанскім «трима сямёркамі». За ўвесь дзень яна адкрыла рот, здаецца, толькі раз — дзеля таго, каб, схапіўшы мяне за рукаво штармоўкі, прамовіць: «Запомни, мальчишечка: когда идешь к женщине, не забывай захватить плетку». Уражаны тым, што бічоўка чытала Ніцшэ, я ледзьве не выпусціў з рук скрынку з батарэяю бутэлек. Прыйгажуня дапамагла мне справіцца з цяжарам, каралеўскім рухам пераправіўшы са скрынкі да сваіх ног яшчэ адну пляшку, і зноў патанула ў філасофічным маўчанні.

Увечары, калі на беразе Кеци мы замочвалі з бічамі докерскі заробак — па 50 рэ на брата, стала вядома, што калегі вучыліся ў маскоўскім авіяцыйным інстытуце, два гады таму прыехалі сюды ў будатрад і, надыхаўшыся сібірскаю вольніцай, назад у сталіцу не вярнуліся. «А пошла она в аэродинамическую задницу!» — з прафесійнай вытанчанасцю выказалася няспраўджаная авіяканструктарка.

Напрыканцы балюшкі бічы пачалі бесцырымонна-слінява цалавацца — усе ўтраіх — і ўрэшце, прыхапіўшы па пляшцы «777-га», дружна залезлі пад перакулены баркас.

Раніцой мы сталіся сведкамі іхняга сняданку. Пакуль хлопцы паходжалі па беразе, робячы фізічныя практикаванні, жаўтазубка паслала на траве каля баркаса неверагодна брудную насоўку і падзяліла на трох кавалкі хлебную гарбушку. «Ох, мальчишечка, как бы я тебя вы... — невядома да каго з нас летуценна прамовіла яна і, соладка пацягнуўшыся, какетліва дадала: — Но нельзя, дружок, нельзя, ребята заругают, ревнивые — ужас».

У Бл. Яры я паспей пазнаёміцца і з кучаравым Сашкам родам з-пад Жлабанска, як ён называў Жлобін, дзе прамінула ягонае дзетдомаўская дзяціства.

Адно цыганістae Сашкава брыво перасякаў безвалосы шнар — узнагарода за шкадобу да чацвераногіх сябroy.

Паводле няпісанага статуту ў дзетдоме рэгулярна наладжваліся гэтак званыя сабачнікі. Чаму забава так менавалася, уцяміць цяжка, бо ў ёй бралі ўдзел не сабакі, а каты. Злоўленых у наваколлі катоў старэйшыя выхаванцы, адцягнуўшы на загрыўку ў братоў сваіх меншых шкуру, прыбівалі цвікамі да плota, а за дваццаць кроکаў ужо чакалі складзеных загадзя крушні. Ратаваць жывыя прыцэлы не забаранялася, аднак каменны град не павінен быў ні на хвілю слабець.

У сірочым прытулку бытавалі й іншыя традыцыі. Старэйшыя, напрыклад, вучылі малодшых лаяцца матам. Трохгадовых дзяўчыннак абыдзень ставілі на «зважай» і прымушалі па сто разоў голасна паўтараць: «я — б...», «я — б...», «я — б...». Наступнага тыдня дзеўчанятка гэткаю ж методаю доўжыла навуку: «я — п...», «я — п...». Узбагаціўшы лексічны запас вучняў, «педагогі» пераходзілі да сінтаксісу. Дзеці, якія ўжо ведалі грамату, акрамя вусных практикаванняў, атрымлівалі пісьмовыя заданні. Найбольшай вынаходлівасцю ў гэтым вызначаўся нейкі Халімон. Ён мог загадаць дзяўчу папрактикавацца не на аркушыку, а ў класным сыштку і абавязкова здаць яго на праверку настаўніцы. Адкупіцца дазвалялася толькі адным способам, пра які не хочацца ўзгадваць. Асаблівую асалоду дарылі «выхавацелям» хлопчыкі і дзяўчынкі, што траплялі ў дзетдом з добрых сем'яў, дзе прыгынілася якоесыці няшчасце. Малых навучалі курыць, піць віно, рэзацца ў карты, б'ючы прайгралага па вушах лінаркай або кормячы «вустрыцамі» — пасыпанымі зямлёю слімакамі ці вусенямі.

Старшакласнікі, успамінаў, гледзячы на нас сумнымі антрацытавымі вачыма, Сашка, выбіralі сабе дзяўчатаак звычайна малодшых, і тыя ўвечары, калі сыходзілі выхавацелькі, беглі ў спальню да сваіх уладароў і заставаліся там да раніцы. Узімку дзяўчо, што круцілася ў ложку адно, пякуча зайздросціла парачкам, бо заснуць у выстылым дартуары было амаль немагчыма — торф і дровы адміністрацыя заганяла налева.

За што Сашка адзвінеў два гады на зоне, даведацца мы не паспелі, бо непазначанаю на мапах вузкакалейкаю нашая брыгада ад'ехала на халтуру ў таежны пасёлак Ягаднае. (Генік пасля чарговага шклабою прадбачліва склаў з сябе паўнамоцтвы загадчыка гаспадаркі і яшчэ

больш прадбачліва, як засведчылі далейшыя падзеі, захапіў з сабою паляўнічую стрэльбу.)

Першы, хто сустрэў нас на новым месцы, быў капітан пасялковае спецкамендатуры. Ягоная прывітальная прамова змусіла задуменна прысвіснуць нават такога бывальца, як колішні марак савецкага рыбалоўнага флоту, наведнік дацкіх, талінскіх і рыхскіх публічных дамоў Міша Гарэлік на мянушку Бугор, які даводзіўся братам байцу Лявону Гарэліку, таму самаму, што друкаваў у «Мілавіцы» свае опусы ў духу вельмі ранняга Джозэфа Конрада пад псеўданімам Джон Галяк.

Усё жыхарства Ягаднага падзялялася на тры вялікія катэгорыі: супрацоўнікі спецкамендатуры, былыя зэкі, што атабарыліся тут пасля «хіміі», і хімікі цяперашнія. У пасёлку «хімічылі» тры сотні мужчынаў і сотня прадстаўніц лепшай паловы чалавечтва (гэтыя трапілі сюды выключна з Ленінграда і выключна за амаральныя паводзіны). На венерычныя хваробы ў пасёлку, калі верыць капітану, не хварэлі хіба толькі бурундукі ды вавёркі. У лазню рэкамендавалася не хадзіць, каб не падчапіць заразы. У пясчаных кар'ерах рэкамендавалася не купацца, каб не зарэзалі і, згодна з мясцовай традыцыяй, не прысыпалі пясочкам. Перасоўвацца па пасёлку, асабліва ўвечары, капітан раіў групамі.

Мець з хімікамі і хіміцамі якія-небудзь стасункі катэгарычна не рэкамендавалася. Напэўна, таму нас і пасялілі на ўскраіне Ягаднага, дзе стаяла дзесяткі два занятых хімікамі фінскіх дамкоў і прыкладна столькі ж чакала будучых насельнікаў, што яшчэ цягнулі тэрмін на зоне.

Пакуль гаспадары гэтага «хімкомплексу» былі ў тайзе, мы ў кампаніі з двума прапаршчыкамі блукалі ад дамка да дамка, шукаючы вольную жылплошчу. Незанятых памяшканняў не бракавала, аднак частка з іх была перапрафіляваная ў прыбіральні з адпаведным краявідам і водарам. Некалькі дамкоў ужо адслужылі гэтую пачэсную службу; паветра там пачынала пахнуць тайгой, але культурны слой быў такі магутны, што заставалася толькі паспачуваць археолагам наступных стагоддзяў. Да таго часу сцены, праўда, павінны былі спарахнечы, і даследчыкі, прынамсі, не мелі б неабходнасці сушыць мазгі над парадоксам: чаму тубыльцы, нягледзячы на наяўнасць газет і рознага лапушыстага таёжнага зяленіва,

карысталіся, перапрашаю, пальцамі, якія потым старанна вышіралі аб пабелены тынк?

Нарэшце мы знайшлі два дамкі, дзе яшчэ нядаўна хтосьці жыў, і таму іх не паспелі ператварыць у будучую археалагічную галаваломку. Мы з Генікам, Бугром, Чарніловічам і рудым, як іржавая бляха, Джонам Галяком скінулі заплечнікі там, дзе на падлозе сіратліва ляжаў агульны сшытак з перапісанымі акуратнымі дзявочымі почыркамі песнямі, першая з якіх называлася «Полюбила заключенного». Хлопцы пацягнуліся ў краму, а я на выпадак, відаць, усё ж такі непазбежных контактаў з тутэйшым жыхарствам наважыўся бліжэй пазнаеміцца з яго фальклорам і разгарнуў спеўнік:

На равнине широкой
Стоит крест деревянный.
Его девушка нежно
Прижимает к груди,
А за ней, как икона,
Там запретная зона,
И, как свечка у гроба,
Часовой на посту...

Мы бежали с тобой
Зеленеющим маем,
Когда тундра надела
Свой роскошный наряд...

Немаведама якой віхураю занесла сюды два вершы Ясеніна і адзін — Арсенія Таркоўскага, ад якіх, быццам ад галінкі язміну ў набітым потнымі целамі агульным вагоне, на момант павеяла свежасцю. Далей ішла рапортэтная, амаль спрэс нецэнзурная песня пра тое, як бацька меў трох сыноў, прычым трэці быў гермафрадыт. Я перагарнуў яшчэ старонку. Побач з даволі прафесійным малюнкам таго, што сексолагі таямніча называюць кейраю, тым самым круглявым почыркам уседлівай восьмікласніцы было выведзена:

Может, фраер в галстучке атласном
Вас сейчас целует у ворот...

Засвоіць ілюстраваны тэкст далей я не паспей, бо знадворку разлегліся такія вусцішныя ці, дакладней, велічныя мацюкі, што ў парайонні з імі нецэнзурны

дрыблінг Рэпіна-дацэнта выглядаў як пяціпавярховая хрушчоба побач з нью-йоркскім хмарачосам.

Не было сумневу, што тырады, геніяльна складзеныя амаль выключна з ненарматыўных лексемаў, належаць жаночаму голасу. Сэнс палымянай філіпкі, аздобленай абязанкамі нешта адкусіць, адкруціць і адпілаваць па кавалачку, зводзіўся да таго, што я ўварваўся на чужую тэрыторыю.

Услед за ўдарам нагой дзвёры адчыніліся, і на парозе я ўбачыў зусім не карготу са з'едзеным пранцамі носам, а зацягнутую ў зашмальцаўаныя джынсы танклявую бландзінку гадоў на дваццаць, якую і сёння ўлучыў бы ў дзесятку самых гожых сустрэтых мною істотаў жаночага стану.

Угледзеўши сыштак з песнямі, таежная прыгажуня вырвала яго ў мяне з рук і выплюнула проста ў твар вытанчаную кулінарную фантазію на тэму яечні з адпаведных частак майго цела.

«Ты што?» — вырвалася ў мяне. І тут прычынілася малаверагоднае: чароўная мацюкальніца залілася чырванню такой кансістэнцыі, што барвы, здавалася, хапіла ей і на невялікія мячыкі вызваленых ад станіка грудзей пад лёгкай майкай, і на выштукаўаныя нібыта па лякалу клубы, і на даўгія ножкі ў кітайскіх кедах. Працяг атрымаўся гэткі ж неспадзяваны: бландзінка імпэтна павярнулася і кінулася преч, але яўна не па падмогу.

«Ёсьць першы контакт!» — падумаў я і з ціхім жахам адчуў, у якое пекла ператворыцца нашае жыццё, калі ўсе хіміцы Ягаднага акажуцца падобныя да першай візітанткі.

Увечары Генік узяў аркушык паперы, падзяліў яго рыскаю на дзве часткі і зверху кожнае паставіў + і —. Мінусы былі пералічаныя капітанам спецкамендатуры. Плюсаў набралася два: адсутнасць гнюсу, які, у адрозненне ад нізіннага Бл. Яра, тут збівала ветрам назад у тайгу, і прысутнасць у Ягадным жаночага будатрада «Amazonki» з Томскага ўніверсітэта. Амazonкі таксама жылі ў «хімкомплексе». «Трыццаць трох бабцы, гэта, я вам скажу, не сесію спіхнуць...» — задуменна прамовіў Дж. Галяк. «Я балдзею...» — прыгаломшана азваўся калега Чарніловіч. Генік ні з пушчы ні з поля паведаміў, нібыта антыгчныя амazonкі, каб лацвей было прыкладвацца да лука, выразалі сабе ці то левую, ці то правую грудку. «Мы гэтага не дапусцім», — адлучана растуліў вусны Бугор, які ўжо

паспей прыняць пару шклянак партвейну, і ў нашым жытле запала стоена-летуценнае маўчанне.

Як паказалі бліжэйшыя дні, атрад «Amazonki» мала нагадваў запаведнік непалоханых нявінніц.

Па-першае, там меўся «амазон» — «цяжкі» падлетак Віця, старшакласнік адной з томскіх школ, апошнім подзвігам якога, паводле чутак, была саляная кіслата, прадбачліва налітая на крэсла, куды грацыёзна апусціла сваю попку ў тонкай міні-сукеначцы юная настаўніца біялогіі. У СБА Віця сапраўды пачаў новае жыццё. Як з адценнем законнага абурэння паговорвалі шэраговыя амazonкі, першая выхаваннем падлетка грунтоўна занялася камандзірка атрада Аляўціна — рослая фігурыстая дзеўка, што да ВНУ паспела паслужыць у савецкай арміі радысткай. У абдымках у другой па ліку выхавацелькі, камісаркі атрада пампушкі Ноны, Віця, здавалася, мог адно адпачываць.

У нас з амазонкамі таксама склаліся сякія-такія адносіны. У мяне яны спярша склаліся з будучым педагогам-матэматыкам Ленай, якую сяброўкі звалі Элен. Я абдымаў яе на лавачцы каля сталоўкі, а яна, ахутаўшыся цыгарэтным дымам, апавядала, што ў яе ў радні вадзіліся шведы. У Эленіным абліччы сапраўды прысутнічала штосьці скандынаўскае: роўныя лъняныя валасы да сярэдзіны таго месца, на якім атрымала кіслотны апёк гаротная Віцева выкладчыца; ромбападобны твар, ад якога цягнула халаднаватым ветрыкам; гэткія ж, з марскім халадком, светла-шэрый вочы, што нязменна захоўвалі санлівую абыякавасць, калі я спрабаваў ёй расказваць пра Беларусь, і адразу прачыналіся, як загаворваў пра віленскія начныя рэстарацыі, у прыватнасці пра «Дайнаву», дзе ў тыя часы стары Шабаняўскас (той самы, чый голас даносіцца з рэпрадуктара ў рамане Ёнаса Авіжуса «Страчаны прытулак»), яшчэ співаў аб прыгажуні Эліт, якую носяць па свеце «цуданожкі», і жанчыны ўскоквалі з-за столікаў і дарылі сівому маэстра чырвоныя ружы.

Не ўважаючы на застрашлівае папярэджанне спецкамендатуры, мы з Элен вечарамі купаліся ў кар'ерах, збіваючы магчымых забойцаў з панталыку тым, што кожны дзень выбіралі новы. Ці трэба ўдакладняць, што мы адважваліся не толькі на гэта? Рассціланне на беразе кар'ера шырокага махровага ручніка напраўду вымагала адвагі, бо дым вогнішча зусім не з'яўляўся радыкальным антыкамарыным сродкам. Аднак укусы прыпякалі ўжо

дома, а з водных працэдур мы вярталіся сцішаныя і лагодныя. У падлеску валтузіліся бурундукі ці якія іншыя дробныя звярынкі, па-над вершалінамі лістоўніц запальваліся першыя зоркі, але пад нагамі яшчэ можна было закмеціць неверагодна буйныя чарніцы, і нашыя вусны былі чорна-сінія, як у здаволеных вампіраў. «Ты знаеш, как буде по-белорусски звезда?» — сентыментальна пытаяўся я. Яна ленавата маўчала, і адказваць даводзілася самому: «Зорка». «А любовь, знаешь, как?» — не здаваўся я. «Не-а», — цягнула Элен. «Каханне». «Не может быть», — бескалёрым голасам адгукалася мая спадарожніца, хаваючы позех чоўнікам вузкай далоні.

Нас было ўсяго дзесяць, а амазонак — у 3,3 раза болей, а таму ў атмасфери над Ягадным густа пульсавалі сілавыя лініі здаровай жаночай канкурэнцыі. Аднаго вечара я дзяжкурыў у сталоўцы разам з чорненькой амazonкаю Вікай і пачуў з яе вуснаў сваю харктастыку, якою Элен дзялялася з канфідэнткамі. Паводле Элен, атрымлівалася, што я «ничего мужик», аднак валтануты, бо замест нармалёвай прэлюдыі абавязкова павінен расказаць пра сваё беларускае балота. Асуджальнасць надзымутых губак дзяжурнай адрасавалася, вядома, не мне. Віка зрабіла бездакорны ход: я горка шкадаваў, што я — не «цяжкі» падлетак Віця, а Элен — не мая настаўніца біялогіі.

Назаўтра вечаровае люстра кар'ера замест даўгіх ільняных пасмаў убачыла кароткія чорныя кудзеркі. У адрозненне ад Элен дачка патомных філолагаў Віка ажно два дні пабыла непадступнаю. Навучаны сумным досведам, пра Беларусь я даў сабе зарок і не заікацца, але паколькі гуляць у маўчанку таксама не выпадала, на трэці вечар (да чаго толькі не давядзе ўзбунтаваная кроў!) у абладзе дурнаватага натхнення я неспадзявана заявіў, быццам належу да прыхільнікаў зараастрызму.

Нашая секта існавала ў глыбокім падполлі, але не мела нічога агульнага з аскезай. Асцярожна расшпільваючы гузік за гузікам, я прыцішана выкладваў усё ацалелае ў памяці пасля экзамену па навуковым атэізме — пра светлае божышча з дзівосным іменем Ахурамазда, што вяло несупыннае змаганне з сваім адвечным спадужнікам, увасабленнем цёмных сіл Анхрам-Майнью. Будучы філолаг Віка гладзела на «сектанта» круглымі вачыма і відавочна перамагала апошнія перашкоды на шляху да ўступлення ў шэрагі зараастрыйцаў, якіх яна, міла памыляючыся, называла зорааўстрыйцамі. Узгадваць тое і сумна, і

смешна. Дзівуючыся з сябе, я на хаду прыдумваў абраць далучэння да нашае веры, які ў перакладзе з фарсі зваўся «палётам над вяршынямі», і ў Вікі не ўзнікла анікага сумневу, што дзеля гэтага палёту сапраўды трэба скінуць усё, што на ёй яшчэ заставалася.

Вушкі, далоні, ступачкі і астатніе, што бывае ў жанчыны, у Вікі было маленькае, і, калі я меў патрэбу назваць яе па імені, мне заўсёды хацелася сказаць не проста Віка, а — маленькая Віка.

Вялікі й магутны Ахурамазда быў задаволены намі, пагатоў ацэнка Вічыных інтэлектуальных здольнасцяў, выстаўленая мною пасля «зораўстрыйцаў», аказалася недараўальна паспешлівай. Маленькая Віка любіла Міхаіла Афанасьевіча Булгакава, марыла стаць для каго-небудзь Маргарытаю і пачытвала экзістэнцыялісту. Эпізод пераходу ў зараастрызм яна пазней пракаментавала радкамі Пастарнака:

Если даже вы в это выигрались,
ваша правда. Так надо играть.

Дадам, што не ад старажылаў, а менавіта ад яе я даведаўся пра закінуты вайсковы аэрадром на ўсход ад Ягаднага, дзе кожная залева вымывала з пяску мармурова-жаўтлявыя чалавечыя чарапы і костачкі, сярод якіх маглі апынуцца і косі і майго расстралянага ў 1933-м дзеда Максіма. Аднойчы па дарозе з кар'ера Віка трохі палахліва рассказала пра лагер, дзе трymалі іспанскіх інтэрбригадаўцаў — нашых, а найбольш замежных, што прыехалі пасля грамадзянскай вайны ў краіну пераможнага сацыялізму. Кіраунікі лагернага падполля нібыта сарганізавалі ўсеагульныя ўцёкі і ўпэўнена вывелі інтэрбригадаўцаў на аточаную кулямётчыкамі прасеку.

Мой найлепшы сябра Генік сустракаўся пад таежнымі сузор'ямі з амазонкай, што мела неамазоністое імя — Варвара, была сібірачкаю шатан ведае ў якім калене і размаўляла прыкладна так: «Ну как? Ништяк? А че стал середь дороги?» Гэта пра яе, перафразаваўшы Ігара Севяраніна, паэт М. Чарніловіч сказаў:

Амазонка из Томска,
Амазонка из Томска,
Вы безумно прелестны,
Особенно сзади...

На ролю Варварынай суперніцы лёс прызначыў сібірскую татарку Аміну, што з рук у рукі перадала Геніку ў запячатаным канверце свой ліст. Варвары паблізу не было, і Генік бесклапотна рушыў па сцежцы на бераг Кеці, да таго кедра, дзе, як пісала Аміна, яна калісьці назвала нашага былога загадчыка гаспадаркі мядзведзем, хоць з іх дваіх на невялікага мядзведзя выдавала якраз шыракаплечая круглявая праfrauунчка чынгісханаўскага воіна.

Праз гадзіну ўзмакрэлы і задыханы Генік стаяў у дзвярах нашай фінскай хаціны. Пад кедрам Аміна пачаставала яго вогненнай вадой, потым, напэўна ў адпаведнасці са звычаямі яе старажытнага народа, праспявала пару працяжных гарантных песняў, а потым — мабысь, у працяг звычаю — без лішніх слоў забурыла Геніка на мох.

Калі вы мяркуеце, што хіміцы змірыліся з нашым адносна гарманічным (Міша Бугор казаў — гарманальнym) суіснаваннем з амазонкамі, дык памыляецца. Вясёлыя ленінградкі таксама змагаліся за нашы сэрцы, карыстаючыся ў гэтай барацьбе самымі разнастайнымі сродкамі.

Штодня ў абед паводле дамовы з амазонкамі мы прыносілі на кухню тры трохвёдзерныя вываркі вады. Трагізм сітуацыі палягаў у тым, што накрыўка ад вываркі згубілася. Ад студні да сталоўкі было з паўкіламетра, і прыкладна на палове шляху да нас прыстройвалася чародка хіміц. Усе як на падбор сімпатычныя, нафарбаваныя, у кароткіх шчыгульных спаднічках і рознакаляровых майках з паскамі на тонкіх таліях, яны віліся вакол нас, нібы стракатыя матылькі.

Які-кольвеk з гэтых матылькоў пачынаў амаль пяшчотна: «Студентики, а студентики, пожалейте бедных девушки». «Совсем ивелись без мужской ласки», — падхоплівала другая жамярыца. Далей чулася што-небудзь накшталт: «А я бы тому бородастенькому сто раз дала. Слыши, бородастенький? Ты хоть целоваться умеешь?»

Напачатку мы неслі свой крыж у выглядзе цяжкой вываркі моўчкі, аднак валхвіцы вольнага кахання ў момант ставалі нахабнымі і нагадвалі ўжо не матылькоў, а назойлівых восаў. «Вы только попробуйте нас, мальчики, вас потом за уши не оттащишь», — прапаноўвалі яны, дэмантруючы нам не самыя цнатлівые паставы. «Ану,

вали отсюда, стервоза, а то вырублю на...» — страшным голосам казаў «бородастенький», ды гэта выклікала толькі рогат.

На падыходзе да кухні эскорт рабіўся агрэсіўным. Ленінградкі выкрывалі пагрозы ў бок амазонак, якія, маўляў, за...лі беднага Віциюню, абзывалі амазонак сучкамі і блядзямі, а нас — імпатэнтамі. Але найгоршае маячыла наперадзе. Перад самай сталоўкаю адна з нашых спадарожніц раптам «здагадвалася»: «Слушайте, девочки, так это же они заразиться от нас боятся!», колькі яе сябровак імгненна падляталі да нас і з вясёльм крикам: «А вот вам сифилис!» плявалі ў ненакрытую выварку.

Пясок хутка выпіваў ваду, і мы асуджана паварочвалі назад да студні. Дзяжурная амazonка здаганяла нас з пачкам соды і патрабавала як след вышараўца варку, кryўдзіцелькі ж заходзіліся воддаль смехам і абяцаці ператрахаць па чарзе спярша нас, а тады і амазонак.

Урэшце экспедыцыі па ваду пачалі ладзіцца з аховаю: двое цягнулі выварку, а чацвёра адпрэчвалі плявакаў штыкецінамі.

Удзень мы калупалі рыдлёукамі дол, збівалі апалубку, завіхаліся вакол вялізной вуркатлівой бетонамяшалкі і аддаваліся крозам пра вечаровыя спатканні.

Блізу паўночы парачкі збраліся каля раскладзенага на галявіне за «хімкомплексам» вогнішча і задуменна глядзелі на агонь.

З цемры выходзілі і ветліва падсаджваліся на пакладзеныя пры вогнішчы бёрны маладыя хімікі з гітарай. Яны прыладкоўвалі на чырвоным вуголлі конаўкі або імбрыкі на чыфір і заводзілі песню. Гучала «Прокурор затребовал расстрела», «Как над Томском опускается туман, никогда я не прошу тебе обман...», але найдушэўней атрымлівалася ў іх «Здравствуй, Невский, здравствуй, Кировский», бо шмат хто з нашых суседзяў таксама быў з Піцера.

Ідылію гітарных перабораў, пакладзеных на мулкія мужчынскія плечукі дзявочых галовак і мяккага чыфіравага кайфу руйнавала шумнае з'яўленне гурмы падлеткаў. Яны груба лаяліся, як па пісаным часалі на блатным арго, хваліліся, хто колькі разоў «отодраў» сваю «чучундру», і дэмантратыўна забаўляліся з кнопканнымі ножыкамі, з тронкаў якіх, цъмяна пабліскуваючы, выляталі вузкія клінкі-джалы.

Спачатку мы мелі гэтую кампанію за малалетніх хімікаў, пагатоў падлеткі ахвотна апавядалі, за што і па якім артыкуле сядзелі, ды сапраўдныя вольныя пасяленцы пагардліва растлумачылі нам, што гэта ўсяго толькі пасялковая шпана, занятая пошукамі сваіх жыщёвых ідэалаў.

Ленінградкі да вогнішча не прыходзілі. Трэба сказаць, што, хоць яны і чапляліся да нас каля сталоўкі, мужчынскае ўвагі ім ставала. На кожную прыпадала ў сярэднім па трое хімікаў-мужчынаў.

Звычайна яны і сяліліся па формуле 3 + 1, праўда, «бугры» мелі права выбару і маглі трymаць невялікі гарэм, ці, па-мясцоваму, «курятник». Спецкамендатура праблемамі палігаміі не займалася.

Амаль кожны дзень нашага існавання быў адзначаны адметнай падзеяю.

То «цяжкі» падлетак Віця, зусім ачмурэлы ад «трох сямбрак» і любошчаў з амазонкаўскім кіраўніцтвам, наловіць у меж з паўтузіна здзічэлых катоў, падыме іх уначы разам з будатрадаўскім сцягам на недарэчна высокі флагшток, а пасля перарэжа на блоку вяроўку, і каты будуць, не заціхаючы ні на секунду, екатаць як рэзаныя, пакуль нейкі піцерскі хлапец за пляшку «777-га» не ўзлезе, нацершы рукі смалою, па слізкім шасце і не скіне жывой радыёкропкі на дол, а чацвераногія вязні не разбягуцца па наваколлі — усе як адзін цалюткі і гатовыя да новых прыгодаў.

То двое абхазцаў, якім заставаліся лічаныя дні да волі і ад'езду ў Сухумі, хопяцца ў пасялковай краме за нажы і заробяць новы тэрмін.

То прыедзе маладая жонка начальніка нікалаеўскага порта, што «дахімічваў» у Ягадным за валютныя аперациі.

Жонку валютчыка адразу ахрысцілі Дзекабрысткай. Мяркуючы па кансервах (ужо ад адных назваў — крабы па-японску, суп з амароў — набягаў поўны рот сліны), якія яна разагравала каля ганка на раскладзеным паміж дзвюма цаглінамі цяпельцы, а таксама па мяняных штодня крымпленавых сукенках, партовы дзеяч паспей се-тое прыхаваць.

Увечары шчаслівая пара пад пахмурнымі зіркамі суседзяў пад ручку выходзіла на шпацыр.

Гэта была памылка. Калі валютчыка на два дні адправілі на далёкі аб'ект у тайгу, сем хімікаў упоцемках прыйшлі да Дзекабрысткі і гвалцілі яе (па-мясцовому гэта далікатна

называлася «рэпетыццяй хору», а недалікатна — «сходить на хоръка») да самае раніцы, папярэдзіўшы, што, калі заявіць у спецкамендатуру, праз тры дні на пасялковых кладах з'явяцца дзве новыя магілкі — ейная і — каб не сумавала — кахранага мужа. Папярэджанне паўтарылі і начальніку порта, якога дзеля прафілактыкі завалілі сярод белага дня ў пыл і нязносна, але спрактыкавана і доўга — нібыта рабілі не надта прыемную, аднак абвязковую работу — білі нагамі. На тутэйшым жаргоне апісаная працэдура менавалася «самавучкай». Мы якраз ішлі палуднаваць і ўсё бачылі, ды засталіся гледачамі, бо ўмяшанне ў разборкі абяцала «пiku в бок».

Аднаго дня ў небе над пасёлкам з'явіўся пажарны верталёт, падобны да варанага рака з прапелерамі. Ён цягнуў на тросіку закручаны ў брызент легкі груз, што гайдайся, быццам ківач ад ходзікаў. Верталёт скінуў груз на падворку спецкамендатуры, і Ягаднае даведалася: пажарнікі знайшлі на прасецы тое, што засталося ад пециарых зэкаў, якія ў сакавіку рванулі на волю з недалёкай (у сібірскіх сумерах) зоны. Праляцеў почуць, быццам пятага ўцекача таварышы бралі за «карову» — прасцей кажучы, каб па дарозе з'есці. «Тайга — закон, медведь — хозяин», — пракаментаваў падзею галоўны бугор хімікаў дзядзька Коля-масквіч з вытатуяваным на грудзях партрэтам Сталіна. Той дзядзька Коля, пра якога казалі, што ён жыве ў Сібіры, чаргуючы зону з «хіміяй», яшчэ з ваенных гадоў.

Уесь гэты час я марна выглядаў хіміцу, з якой сустрэўся ў першы дзень. Яна ніколі не з'яўлялася ні сярод плявучых налётчыцаў у ваколіцах сталоўкі, ні сярод тых жанчын, што развешвалі на вяроўках памытую бялізну сваіх уладароў або нешта гатавалі на цаглінах. Нарэшце гаспадыня спеўніка аб'явілася сама.

«Эй, студэнт! — пачуў я аднойчы, цягнучы з Генікам цяжкія бляшаныя ношкі бетону. На сцежцы, засунуўшы рукі ў кішэні, пругка пераважвалася з пяткі на насок чароўная мацюкальніца.— Пошли покурим,— з насмешлівым выклікам прапанавала яна і супакоіла: — Не боись, я нынче хорошая». Я не баяўся, бо адчуваў, што той, першы раз паміж намі праскочыла іскра, пасля якой ужо не ўчыніш адно аднаму аніякага кепства.

З цёплага пляскатага каменя на высокім беразе было відно, як далёка ўнізе паўзла па Кеці баржа-самаходка, і я падумаў, што, магчыма, на такой вось баржы сорак гадоў

таму везлі на смерць майго галоднага завашыўленага дзеда Максіма.

Чамусыці некаторыя людзі маюць схільнасць рассказваць мне свае гісторыі.

Недзе на Васільеўскай выспе бегала ў школу і ў літаратурную студыю дзяўчынка Ірына, якую ў дзесятым класе на школьнім вечары ў гонар дня нараджэння камсамола запрасіў на танец незнаёмы юнак Юра, што адрэкамендаваўся філосафам.

У кішэнях у філосафа вяліся гроши, і ён засыпаў Іру кветкамі і закарміў у кавярнях марозівам і яе ўлюблёнымі вяршкамі з курагой і арэхамі, якія было смачна запіваць светлым сухім віном. Потым адбыўся паход у славуты піцерскі «Норд», адкуль яны паехалі да Юры. Калі таксоўка везла Іру дадому, а Юра трymаў яе за руку, слёзы на вачах ужо высаходзі і сэрца цвіло ад радасці, якая называлася: «Я — жанчына!»

Накрэсленая філосафам Юрам будучыня сваёй прастатой і яснасцю нагадвала план школьнага сачынення на тэму «Пячорын — лішні чалавек». Пункт 1. Універсітэцкі факультэт філагогіі. Пункт 2. Вяселле пасля першага курса — таму што болей Юра ну ніяк не зможа чакаць... Маме пакуль, вядома, ні слова.

Ірыніна мама ні пра што не здагадвалася і здзіўлялася, што заняткі ў літаратурнай студыі зрабіліся амаль штодзённымі.

Пад Новы год у Юры быў дзень нараджэння. Іра ўпітайкі ад маці здала ў «Букініст» пару дарэвалюцыйных кніжак і доўга хадзіла па крамах, бо разумела, што філосафам нельга дарыць банальных падарункаў. Яна выбрала жоўта-зялёнае кашнэ, а ў заалагічным магазіне купіла такое ж масці чыюка і пачала вучыць яго словам «Сакрат» і «Геракліт». За тыдзень, што заставаўся да Юравага дня нараджэння, попка навучыўся даволі чыста вымаўляць «Гера», а заместа «Сакрат» віскліва крычаў «Украпі». На горад падаў іскрысты снег, і жыщё нагадвала зімовую казку.

Пару наступных старонак празмерна далікатныя натуры могуць прапусціць.

Філосаф Юра таксама падрыхтаваў Ірыне падарунак. Пасля некалькіх келіхаў шампанскага кахраны сказаў, што, калі ён сапраўды дарагі ёй, Іра павінна аддацца кожнаму з яго запрошаных сяброў. Яна не дала веры вушам, ускочыла, каб уцякаць, ды ногі не слухаліся — віно

выканала сваю ролю. А мо і не толькі віно, бо яе агарнула такое пачуццё, быццам усё, што робіцца, адбываецца не з ёю, а з яе двайніком, з Іркаю № 2, а яна, Ірка № 1, глядзіць на гэта адкульсьці з-за гронкі крышталёвых вісюлек лüstры.

Юра пранікліва, як гіпнатызёр, казаў, што ягоныя сябры — людзі широкіх поглядаў, што ўсе яны надзвычай прыстойныя і глыбокія натуры, што пра гэты вечар ніхто і ніколі не даведаецца, затое за колькі гадзінаў яна набудзе сексуальны досвед, на які іншым спатрэбяцца гады...

Глыбокіх натур на дзень нараджэння завітала троє. Каб высветліць, хто першы пачне надзяляць Іру сексуальным досведам, яны выцягнулі з калоды па карце. Юра дэмакратычна цягнуў з усімі на роўных; ён дастаў кралю і апынуўся ў чарзе астатнім. Ірыне далі яшчэ выпіць; далей свядомасць дзейнічала ўжо са збоямі: нехта як быццам то зашморгваў, то адшморгваў перад вачыма чорную запавесу. У адным прасвеце яна патрапіла запомніць Юру, які, стоячы над канапаю, цэліўся ў яе з фотаапарата. У другім убачыла, як госці зноў цягнулі карты, прычым адразу двое ўзялі тузоў, і Юра сказаў, што абодва маюць роўныя права, а таму зараз яна даведаецца нешта новае...

На раніцу Ірка прачнулася ў абдымках у Юры. Ён адразу наліў ёй келіх шампанскага, а потым яшчэ адзін. Ён быў, як заўсёды, пяшчотны і ўважлівы, цалаваў яе ў нос і ў макаўку і ўгаворваў лічыць усё ўчараашняе сном. Яна кахала Юру, а таму пагадзілася: так, гэта сон. Ёй уявілася, што Ірка № 1 вярнулася ўчора з-за крышталёвых вісюлек дахаты і сёння пайшла ў школу. Яна ж, Ірка № 2, працягвае ёй сніцца і ў гэтым сне дазваляе Юру абдыміць сябе і называць ранейшымі ласкавымі імёнамі, з ледзянай яснасцю разумеючы, што сама ўжо не пойдзе ні ў школу, ні дадому.

Да вясны яна жыла ў філосафа Юры, амаль не выходзячы з ягонае аднапакаёўкі, каб не нарвацца на знаёмых Вечарамі, цыкаючы на жоўта-зялёна га чыюка, наструнена прыслухоўвалася да крохаў на лесвіцы, баючыся, што Юра не прыйдзе. Ды ён нязменна вяртаўся і прыносіў не толькі віно, але раз-пораз і кветкі.

Вясна зрабіла філосафа задуменным і прыдзірлівым. Аднойчы Ірка выключыла ў ванным пакоі дожджык і пачула, як Юра прыщішаным голасам са знаёмымі цёплымі інтанацыямі запрашае нейкую жанчыну да сябе на дзень нараджэння. Які сцэнар меўся быць гэтым разам, Іра не

даведалася. Выслухаўшы яе слязлівую папрокі, Юра вытрас з чорнага канверта з-пад фотапаперы здымкі з мінулага дня нараджэння, што святковаўся тры месяцы таму. «Ты что, блядушка, из себя целку строишь? — кричаў ён. — Полюбуйся, полюбуйся на девочку Иришу. Вот она, между прочим, не с Юрочкой любимым, а с Сергеем... а у нее на личике невинном что нарисовано? Нет, господа присяжные заседатели, не ужас, не отвращение. Наша девочка глазки от сладости закатывает...»

Колькі дзён Ірка начавала на вакзале, дзе яе спрабавалі згвалціць двое хлапцу з багажні. На трэцюю ноч яна даядала пакінутыя на фольгавых талерачках кавалкі хлеба, і яе проста ў буфецце пачало ванітаваць.

Галодная і хворая на грып, яна, як пабіты сабачка, прыщаягнулася назад да Юры. Цяпер усялякія сантыменты скончыліся, і іхняе жыщё сапрауды пачало нагадваць стасункі паміж гаспадаром і сабакам. Ён карміў яе, часам браў да сябе ў ложак, наводліў біў жалезным эспандэрам, калі яна адмаўлялася выконваць яго мужчынскія каманды, і нават выгульваў — цягаў за сабою па фарцовачных клопатах, ужо не хаваючы, што ягонымі філасофскімі штудыямі быў гандаль джынсамі і кружэлкамі.

Юра ўпіваўся сваёй бязмежнай уладаю над ёй. Калі ў часе супольных выхадаў у горад яму хацелася жанчыны, «філосаф» не чакаў вяртання дадому: у каго-небудзь у кватэры ён, пераміргнуўшыся з гаспадаром, вёў Ірку ў другі пакой і ў кухню, а на вуліцы — заводзіў у бліжэйшы пад'езд і, расшпіліўшы на джынсах маланку, нагінаў Ірчыну галаву.

Улетку, калі, паводле шчасліва-бесклапотнага зімовага плана, Ірына мела здаваць іспыты на філалагічны факультэт, абмежаваная адно межамі ўласнае фантазіі ўлада над дзяўчом конча набіла Юру аскоміну, і ён прывёў да сябе нейкую Веру, а свайго «сабачку» выгнаў на вуліцу, уручыўшы «на обзаведение хозяйством» 10 рублёў 50 капеек і клетку з чыюкам. На адвітанне Ірына яшчэ мусіла заняцца з філосафам любоўю, а прысутная пры гэтым Вера ўпэўнена дастала з шафы фотаапарат.

Я слухаў і намагаўся ўявіць, як папярэдніца гэтай сённяшняй пракуранай навылёт хіміцы, ленінградская дзяўчынка Іра, без пяці хвілін медалістка, чытала на пасяджэннях літаратурнай студыі свае верлібры, абмяркоўвала опусы раўналеткаў і называла

антыпазтычным верш аднакласніка «Девочки на танцах», дзе былі радкі: «Коленки все, коленки все, коленки, а между ними сердцу так тесно».

На вуліцы Ірку падабраў Жора на мянушку Кот, які меў жывое і карае левае вока і шкляное і блакітнае правае. Жора быў шчодры, але два падарожжы на зону ў Мардовію (недзе там у халодным месячавым святле сябры і прайгралі ў карты ягонае вока) дарэшты пазбавілі Ката ў адносінах з жанчынамі ўсякай абыходлівасці, і самым ласкавым, што чула Ірка перад хвілінамі блізкасці, былі адрыўстыя загады накшталт «Ложись!» або «В стойку!». Калі Жору забралі трэці раз, яна праходзіла па справе сведкай, а потым скарбовым коштам прыехала на «хімію», дзе і занялася складаннем спейніка, што трапіў да маіх рук у дзень прыезду.

Калі Ірка замаўчала, на плыўнай рачной лукавіне паказалася лава сплаўнога лесу, аднак цяпер я не ўспамінаў дзеда Максіма. Я глядзеў на тонкія Ірчыны шчыкалаткі і прыцэўкі, думаў, наколькі яна прыгажэйшая за маленъскую Віку, і не веръю ні ў Жору-Ката, ні ў філосафа Юру, што мог завесці яе на Ліцейным у першы-лепшы пад'езд і расшпіліць на сваіх джынсах маланку. У закутку душы шкрэблася спадзяванне, што ўсё гэта з разраду туфты, якой кармілі нас прыблатнёныя ягаднінскія падлеткі.

«Ты знаешь, я не верю»,— неяк па-дзяцінаму разгублена прамовіў я, каб штосьці сказаць. Ірчын твар пабіла чырвонымі плямамі, і яна рванула на галаву маечку з алімпійскімі кольцамі. «А вот это видал?»

Пасля того я доўга баяўся зірнуць у яркім святле на аголеныя жаночыя грудзі, бо бачыў мала чаго страшнейшага за маладую грудку, спрэс пакрытую густой мёртва-сіняю татуіроўкай.

«А теперъ все! Уё...й! — раз'юшана працадзіла Ірка. — Понял? Уё...й!» Ці то ад непатушанага недакурка, ці то ад самой Ірчынае лютасці пад нагамі ў яе пачало тлець шыгавінне. Яна ўскочыла, і з яе яшчэ свежых чарэшневых вуснаў пасыпалася такое, што маім вушам закарцела скруціцца ў трубачкі, а галаве — ушрубавацца ў плечы і яшчэ далей, каб схавацца дзе-небудзь на дне страўніка.

Сцежка вяла мяне прэч, а ў патыліцу павутамі ўпіваліся набрыньялыя няnavісцю слова, сярод якіх «уё...й!» было ці не самым цнатлівым і чыстым.

Прысмак якойсьці зробленай на цёплым камяні над ракою памылкі не пакідаў мяне ўвесь наступны тыдзень. Магчыма, гэтае няўтульнае пачуванне падтрымліваў нарад на будаўніцтва пяці тыпавых драўляных прыбіральняў. Нам з Генікам выпала капаць ямы ды збіваць седалы з «ачкамі». Пачаўшы з элементарнага класічнага ромба, мы спакваля асвоілі сэрца, а пад канец з дапамогаю нажоўкі і долата быў народжаны шэдэўр у выглядзе пяціканцовай зоркі.

(Праз паўгода, калі нас пацягнуць за самвыдавецкія альманахі — рукапісны наваполацкі «Блакітны ліхтар» і нашу машынапісную родную гістфакаўскую «Мілавіцу», — маёр КДБ падчас прафілактычнае размовы будзе казаць: «Не думайте вилять хвостом. О вас нам известно решительно всё. Например, ваши стройотрядовские, так сказать, туалетные художества. В своём националистическом угаре вы дошли до изощренного надругательства над пятиконечной ленинской звездой». Я паспрабую рэабілітавацца, называючы сціплья дасягненні ў выпілоўванні бяскрыўдным жартам, ды эфект атрымаеца адваротны. «Значит, кто-то спускает штаны, делает в дорогой каждому советскому человеку символ, и это, как вы выражаетесь, «жарт»?» «Гэта даўні саларны сымболъ, — буду бараніцца я.— Яшчэ старажытныя індыйцы...» «Можете рассказывать это своим «старожытным» индийцам». «Свастыка, між іншым, таксама сымболъ сонца»,— неабачліва вырвецца ў мяне, і я нарвуся на ледзяное пракурорскае пытанне: «Почему же вы в таком случае не вырезали свастику?»)

Наш расквечаны сякімі-такімі прыгодамі, але з большага ўпараткаваны побыт зрабіў рэзкі паварот, калі празаік Джон Галяк скінуў з сябе дрымоту і нечаканым манеўрам адбіў у начальніка будупраўлення, якому мы падпарадкоўваліся, цёмненъкую амазонку Святланку.

Калі вы ніколі не рамантавалі вузнакалеек, забіваючы за дзень у спружыністуя шпалы па пяцьсот кастылёў, вам цяжка будзе даўмецца, чаму мы з такой тугою прыгадвалі сытае вуркатанне бетонамяшалкі і глыбокія ношкі з рошчынаю ці з пірамідаю цэглы. Заставалася су比亚цца тым, што ў любой сітуацыі прысутнічае і станоўчы момант.

Таежная вузнакалейка дапамагла ранняму мне больш глыбока адчуць і спасігнуць ранняга Уладзіміра Каракевіча, якога я тады адкрываў дзякуючы Геніку —

першаму на маім шляху гарадскому чалавеку, што гаварыў па-беларуску не на сцэне і не з тэлеэкрана.

Згадзіцесь: чытаць баладу «Паўлюк Багрым», адлежваючы бакі на панцырным інтэрнатаўскім ложку і смокучы з рыльца «Лідскае» або «Жыгулёўскае» — гэта адно, а разгарнуць кніжку ў кароткі перакур, калі ад відна да відна махаеш з-за пляча кувалдай, цаляючы па натурыстых кастылях,— зусім іншае, і здаецца, што гэта якраз пра цябе:

А ў краіне так цяжка
(Асіны ад ганьбы палаюць),
І над ёй фанабэрыцца
П'яны, разбэшчаны гун.
Як пры князю Ўсяславе —
Дзень вялікі, а луста малая.
Як пры князю Ягайле
На кожную спіну бізун.

На жаль, новая праца спрыяла адно глыбокаму пранікненню ў таямніцы мастацкае творчасці. З астатнім атрымлівалася тугавата. Праядзжаючы паўз нас на вісклівай дрызіне, падобны да хамяка з туга набітымі шчокамі начальнік будупраўлення зларадна галёкаў: «Что, студенты, зае...сь?»

Колькі дзён мы з непрывычкі сапрауды ледзьве дабрыдалі ўвечары да сваіх тапчагаў, а выпаўшы на ватных нагах да вогнішча, бездапаможна засыналі на плечуках у пасіяў. Гэта тады Міхась Чарніловіч назваў кувалду найлепшым супрацьзачынальным сродкам. Аднак маладыя арганізмы хутка ўзялі сваё, і Міхасёва дэфініцыя страціла актуальнасць яшчэ да таго, як цёмненская Святланка засумавала па мужчынскай ласцы настолькі, каб вярнуцца да хамякападобнага начальніка.

З хімікамі мы па-ранейшаму сустракаліся толькі ля вогнішча, што зазвычай настройвае чалавека на міралюбны лад. Паміж намі дзейнічала няпісаная дамова: яны, хімікі, не будуць чапаць ні нас, ні амазонак, а мы, студэнты, не будзем — што б ні прычынілася ў «хімкомплексе» — стукаць ментам.

Мірнае суіснаванне ляслулася на Дзень будаўніка.

За ўсе два будатрадаўскія месяцы гэтая жнівеньская нядзеля лічылася адзіным выхадным, калі можна было выспацца і наладзіць законную балюшку.

Параіўшыся са сваімі амазонкамі, мы вырашылі адзначыць свята на тэрасе — так зваўся аточаны кедрамі чисты лапік берага, што абрываўся да ракі строма, як мур фартэцы. Блукала пагалоска, быццам за жалезным Язэпам з той стромы выпраўлялі ў рай ці ў апраметную падарожнікаў па ГУЛАГу, таму тубыльцы і хімікі не надта ганаравалі тэррасу. Нас такія размовы не спынялі, і кожны (вядома, не адзін) паспей ужо ацаніць вартасці гэтай падобнай да вялікай алтанкі зацішнае мясціны, дзе апрача ўсяго іншага можна было, не падымаячыся з долу, дасхочу наесціся буйных салодкіх бруsnіцаў.

Усе ішло б ладам, каб Бугру з Толікам Раслінскім з суседняга фінскага дамка не заманулася ў той дзень выпіць з саме раніцы. Мне цяжка сказаць пра Толіка што-кольвеk істотнае, акрамя таго, што ён свяціў з рота залатым зубам і без вялікіх поспехаў займаўся ў секцыі бокса, а таму прывёз у Сібір пальчаткі і часам баксіраваў з «цяжкім» падлеткам Віцем.

Міша Бугор быў асобаю зусім іншага кшталту і сумеру.

Пяць гадоў Міша плаваў на СРТ, што расшыфроўваецца як сярэдні рыбалоўны траўлер.

Марское жыццё цяжка назваць школаю высокай маральнасці.

Міша піў віскі на Ньюфаўндлендзе і, прымушаючы абарыгенаў акругляць вочы і застрашана бліскаць бялкамі, галёнамі скупляў медычны спірт у аптэках Гаваны і Сант'яга-дэ-Куба. Змыты хваляю за борт ля берагу Даніі, ён трапіў у партовы шпіталь, а адтуль дзякуючы знаёмству з вусатым польскім матросам, што прызнаў Мішу за земляка — у тамтэйшы публічны дом.

У дому пад чырвоным ліхтаром прыяцелі сербанулі рому, выбралі з прапанаванага гаспадыняю фотаальбома па дзяўчыне і бадзёра накіраваліся ў нумары.

У саме адказнае імгненне Міша з ягонай маленъкай мулаткаю пачулі ненавязлівы стук у дзвёры, а ўслед далікатнае пытанне на чысцюткай расейскай мове: «Товарищ Горелик, вы здесь?» Абвялы Міша не паспей нацягнуць штаноў, як з калідора пачулася ўжо не пытанне, а загад: «Товарищ Горелик, открывайте! Мы знаем, что вы здесь». За дзвярыма стаяў малады супрацоўнік савецкага пасольства, што прыехаў выпісваць Мішу са шпітала.

Усю ноч Міша на астатнія гроши частаваў супрацоўніка ў партовых барах, співаў з ім задушэўныя расейскія песні і выслухоўваў цвёрдыя мужчынскія абяцанні, што ён,

супрацоўнік пасольства, — магіла і ўсё застанецца паміж імі двума.

Калі карабель прывёз Мішу ў Талін і зухаваты матрос, ціхамірна пасвістваючы, сышоў на прычал, каля чорнай «Волгі» яго спыніў някідкі чалавек у макінтошы з упраўлення КДБ па работе з маракамі, дзе наведніку публічнага дома растлумачылі, што ён зганьбіў годнасць савецкага чалавека і камуніста і заслужыў спісанне на бераг.

Тое Мішава прыбыццё ў порт прыпіскі атрымалася нетыповым. Звычайна, адчуўшы пад нагамі талінскую набярэжную, Бугор і кампанія такіх самых сяброў-кавалераў абводзілі навакolle фанабэрлівымі позіркамі закінутых у нейкую задрыпаную копанку альбатросаў і маналітным кагалам тупалі на стаянку таксі. Падарожжа ў талінскае прадмесце Пірыта мела свой рытуал. Марскі воўк, які хоць крыху паважаў сябе, браў адразу не меней за тры таксоўкі. У першай ён нядбайна кідаў на сядzenie набыты недзе ў высокіх штармавых шыротах каплюш, у другой мясцілася валіза, у трэцій уладкоўваўся сам гаспадар. Кавалькада машын спынялася водбліз плывучага рэстарана-шхуны, адкуль усцешаныя афіцыянты паспешліва выстаўлялі розную сухапутную драбязу.

На колькі дзён рыбакі ўсталёўвалі на шхуне акупацийны рэжым, прычым там і жылі, мыючы перад сном ногі шампанскім. Закуплены з усімі трыбухамі персанал баляваў разам з кліентурай, удасканальваючы веданне вялікай і магутнай мовы старэйшага брата. Усе ўсіх паважалі, і жыццё нагадвала гульню дэльфінаў у аквамарынавым Гальфстрыме.

Але неўпрыцям насоўвалася чуллівая хвіліна развітання з заробленымі ў сусветным акіяне грашыма, пасля якое афіцыянты і метрдатэль без лішніх цырымоній выкідалі пацяжэлых дэльфінаў на халодны пустэльны бераг. Хлапцы абдымаліся і раз'язджаліся па сваяках, каб, залегшы на дно, перачакаць месяц-паўтара да новага выходу ў мора.

Каб вы лепей зразумелі, што такое Міша Бугор, трэба ўзгадаць і гісторыю з муҳамі.

Рэч у тым, што аднаго разу пасля наведання Пірыты Міша затрымаўся ў Таліне і ў абладзе маркотлівых думак пра няўмольнае набліжэнне зусім цвярозых і галодных дзён на апошнія рублі зайшоў у рэстаранчык, дзе стаўся сведкам жудаснага скандалу. Вастрэвокі кліент знайшоў у падліўцы муху. Ён на ўсю залу пагражаў звярнуцца ў

цэнтральныя і мясцовыя газеты і на тэлебачанне, а афіцыякты, кухары і дырэктар стаялі перад ім навышажку і ўзахапы перапрашаліся. Інцыдэнт скончыўся тым, што рэспектабельнага наведніка, які не любіў падлівак з мухамі, накармлі і напайлі па поўнай праграме, не ўзяўшы ні рубля.

Вярнуўшыся ў матроскі інтэрнат і наткнуўшыся позіркам на муху, Міша не стаў сушыць мазгі над тым, як гэтая істота прымудраеца шнураваць па столі дагары нагамі. Хутка тузіны з два чацвераногіх спрытног ужо сушыліся на шматтыражнай газецы «Моряк Балтики».

Пачатак аперацыі прайшоў бліскуча. Рэстарацыю найшыкоўнейшага на той час талінскага гатэля «Viru» Мішаў страўнік пакідаў пад завязку наладаваны адборным пітвом і едзівам. Назаўтра, у «Старым Томасе», абслуга аказалася някемлівой, і Мішу давялося тлумачыць, што ва ўсім цывілізаваным свеце кліента ў такіх выпадках кормяць і пояць задарма. На трэці дзень Мішу застукалі ў той момент, калі ён, з'еўшы булён, задуменна аздабляў карыснай жамярыцу з цюбіка з-пад лекаў свіную адбіўную. Пра вынаходніка паведаміла прэса, і — хоць Міша паспеў выкарыстаць усяго трох сухіх мух — рахункі за дармовыя пачосткі яму з дапамогаю прадажных газетчыкаў і міліцыі выставілі ажно сем рэстаранаў і кавярняў.

Гісторыю з мухамі я слухаў седзячы ў салуне. Так мы называлі другі пакой нашай сібірской хаціны, дзе зладзілі нехлямяжы стол і пару лавак, а малады празаік Джон Галяк здабыў недзе дзіцячы набор для выпальвання і, натхнёны братам, вывеў на вершняку над уваходам: «Тут жывуць дзіцяткі Джона Ячменнага Зярнятка». Міша любіў Бёрнса.

Тамсама, у салуне, сярод пахаў моцнага тытуню, прывялага багуну і потнага мужчынскага цела я пачуў драматычны аповед пра Мішаву службу ў савецкай арміі.

Свой ганаровы абавязак перад сацыялістычнаю радзімай ён выконваў у густых пскоўскіх лясах, дзе мясцовыя жыхары (саманазва — «пскопскии») растлумачылі маладзенъкам салдацкам, што свята ў іх не лічыцца за свята, калі каго-небудзь не зарэжуць. Але яшчэ да свята ў трох навабранцаў на дывізійных вучэннях не раскрыліся парашуты, і Міша адчуў, што ніякая сіла, нават пагроза расстрэлу, ужо не змусіць яго скочыць у адкрыты люк самалёта.

На «гражданку» паляцеў роспачны ліст улюбёнаму дзядзьку — вясковаму фельчару. Увесь доўгі дзядзькаў адказ быў прысвечаны ўспамінам пра тое, як у дзяцінстве Міша хварэў на лунатызм і па начах непрытомна шпацыраваў з выцягнутымі наперад рукамі па хаце, палохаючы меншых брацікаў і сяstryчак.

Тае ж начы шараговы Гарэлік ціхутка падняўся з ложка і з выстаўленымі, як у невідушчага, рукамі рушыў скрэзь сімфонію размаітых салдацкіх храпаў да тумбачкі днявальнага. Той таксама хроп, і, каб звярнуць на сябе ўвагу, «лунатык» мусіў двойчы ўрэзаць днявальному «пендаля». Наперадзе чакаў шпіталь і падазрэнні ў сімуляцыі, але жалезнай воля дапамагла сыну простага беларускага селяніна з-пад Вілейкі вытрываць пакутлівы аналіз спіннога мозгу і заніць бажаную пасаду вайсковага пісара, на якой яму ўдалося тро разы выпісаць самому себе паперы на адпачынак у роднай вёсцы — там, дзе, шморгаючы смаркатым носам, бегала бяспечнае стварэнне, якому наканавана было праз паўтара дзесятка гадоў зацягнуць Мішу ў ложак, потым у сельсавет, а потым зноў у ложак, але ўжо на законных падставах.

Меланхалічна выцадзіўшы ў Джона Ячменнага Зярнятка пару шклянак партвейну, Бугор любіў пафіласофнічаць. «Запомні, Вовік,— вучыў ён,— старасць — гэта калі ўсе маладыя сікухі здаюцца прыгожымі». Развіваючы тэму, ён грубавата разважаў, што жанчыны дзеляцца на тых, якія могуць табе даць, і тых, якія ніколі не дадуць, а таму і першых, і другіх (гэтых — каб адпомсціць) трэба як мага часцей ставіць у нязвыклыя сітуацыі, каб выбіць з каляіны.

Трэба адзначыць, што, нягледзячы на тэарэтычную падканасць, жыццё ў Мішы склалася якраз насуперак ягоным прынцыпам.

Пакінуўшы талінскую шхуну-рэстаран, ён прыехаў неяк увесень на сваю дзедзіну над Вяллёй і пайшоў у такі круты загул, што, прачнуўшыся аднойчы раніцой, здзіўлены ўбачыў на падушцы побач з сабою галаву дзеўчынёхі-аднавяскоўкі. Міша асцярожліва выбраўся з-пад коўдры і надзеў нагавіцы, каб ісці дахаты, ды дзяўчына расплюшчыла вочы і растлумачыла, што нікуды ісці не трэба, бо гэта і ёсьць ягоная хата, а яны ўжо муж і жонка: учора ў сельсавецце іх распісалі, а вяселле зробяць, як Міша прывязэ з плавання грошы.

З таго дня Мішава жыщё пакацілася па купі ды выбоінах. У Таліне яго канчаткова спісалі на бераг, неспадзянай жонка нарадзіла крыклівага дзіцёнка і вымагала грошай, а цешча пагражала аддаць пад суд за тунеядства, бо да сялянскае працы Бугор з яго марскім характарам быў прыстасаваны як кашалот да дрыгвяной сажалкі.

У выніку пералічаных маласпрыяльных абставін Міша рэгулярна, прыкладна раз на месяц, уцякаў з-пад Вілейкі ва Уладзівасток. Па дарозе ён заяўляўся ў наш студэнцкі інтэрнат да брата і запрашаў нас у рэстаран старога гатэля «Беларусь».

Тым вечарам з гаваркім, поўным жыщёвае мудрасці Мішам не было б цаны, каб не адна акалічнасць: ён ніколі не меў грошай, каб разлічыцца, і мы выкладвалі свае стыпендыйныя рублі і траячкі, беручы з яго за гэта слова, што ва Уладзівасток ён паедзе наступнага разу, а заўтра ўранні сядзе на маладзечанскую электрычку.

Чарговымі ўцёкамі ад жонкі сталася Мішава з'яўленне ў шэрагах будатрада «Victoria», дзе ён і атрымаў сваю мянушку, што прырасла да колішняга марака, быццам скурася.

Дык вось, на Дзень будаўніка Бугру разам з Толем Раслінскім захацелася свята ад самага ранку. Толік меў план, паводле якога спярша трэба было падпаіць нашага земляка Жэню Шаньяна з Асіповічаў, што быў шафёрам і «хімічыў» за смертазабойчу аварыю. Не ўважаючы на нашы слабыя пратэсты, байцы Гарэлік і Раслінскі ўзбройліся двумя «фугасамі» партвойну і рушылі ў свабодны пошук, дакляраваўшы сустрэцца з намі на тэрасе, дзе хімік Жэня напоіць усіх упокат.

Апоўдні тройца выпівакаў матлянулася пад нашымі вокнамі. Прыйсадзісты карчавіты Міша ішоў яшчэ роўна, але ступаў асцярожліва, нібы па кладцы. Толік у адной руцэ нёс пляцёнку з трывма «фугасамі» і чамусыці баксёрскія пальчаткі, а другой падтрымліваў румянашчокага мацака Жэню. «Когда мы придем к власти,— кричаў Раслінскі тугаватаму на вуха хіміку,— ты будешь министром финансов!» Жэня сціскаў у кулаку сіні жмутак пяцёрак, і засталося незразумелым: ці Толевы слова ўжо былі пахвалою, ці толькі заахвочвалі жыхара Асіповічаў да шчодрасці.

Калі мы выцягнулі прызапашаную з нагоды свята скрынку «777-га» на ганак і, маляўніча размясціўшыся на

ёй і вакол, закурылі ў чаканні сваіх сябровак, над «хімкомплексам» раптам падзьмуў сіверкі вецер трывогі. На дарозе з боку пасёлка паказалася кладаўшчыца Панцялеевна, чыя постаць больш за ўсё існае нагадвала вялікую капусную бочку, да якой знізу, зверху і з бакоў сяк-так прымайстраванья яшчэ пяць бочачак. Панцялеевна пыліла неяк наўздріў зварушліва і здалёк кричала, каб мы хаваліся. Узяць у разум, што прычынілася, удалося толькі тады, як бочка з пяццю бочачкамі дакацілася да самага ганка.

Кладаўшчыца з булькатаннем у грудзіне прахрыпела, што хімікі паддалі і ідуць ад крамы нас рэзаць.

Землячок Жэня, мабыць, не расціснуў кулака з пяцёркамі, і Толік Раслінскі, нацягнуўшы баксёрскія пальчаткі, збіў няздатнага прэтэндэнта на партфель міністра фінансаў на горкі яблык. Нашы жлукты недзе зашыліся, а хімікі вось-вось будуць тут. Каля школы іх спрабаваў угамаваць настаўнік Сацук, ды адзін малады хімік выцягнуў лязо і намаляваў гэтamu Сацуку на лбе пяціканцовую зорачку.

«Ховайтесь... вашу маты!» — лямантавала Панцялеевна. І без яе застражлівага крыку было зразумела, што справы швах. Генік кінуўся па стрэльбу. Чарніловіч скапіў манціроўку, я выцягнуў з заплечніка ёмкую турыстычную сякерку, а руды Лявон, ён жа Джон Галяк, быццам штукар зайца, дастаў з запазухі паважную фінку. «Домой!» — раўнуў ён на сваю адбітую ў начальніка будупраўлення Святланку і на іншых амazonак. Аднак тыя нечакана цвёрда адмовіліся, і мы эгаістычна пачуліся трохі весялей. Больш того, нашы рэдкія шыхты неспадзеўкі папоўніла расчырванела-ваяўнічая татарка Аміна з дубальтовым шротнікам.

Маленькая Віка прыўзнялася на дыбачкі і аддана прашаптала мне, што ў яе ёсць з сабою аптэчка.

«Ідуть! Убивцы!» — нема заверашчала нашая дабрадзейка Панцялеевна, паказваючы на дарогу, і пакацілася па сцежцы ў тайгу.

Хімікі ішлі пагрозліва няспешна. «Дваццаць тры»,— падлічыў, узводзячы куркі, шляхетна спакойны Генік.

Разам з мужнымі дочкимі сібірскае зямлі нас было дзевяць плюс дзве стрэльбы. Дзяўчатам, каб іхні выгляд залішне не натхняў гасцей, мы загадалі схавацца ў салуне ў Джона Ячменнага Зярнятка, забяспечыўшы іх дзеля смеласі пляшкай «777-га».

Аміна наадрэз адмовілася здаць мужчынам свой баявы шротнік і засталася побач з намі на ганку.

Хімікі, на якіх глядзелі пяць параў вачэй і дзве пары руляў, крохаў за трышаць ад нас расступліся паўкругам, прапускаючы наперад дзядзьку Колю-масквіча. Некаторыя з няпрошаных гасцей былі на добрым падпітку, аднак мы не ведалі, цешыща з гэтае прычыны або наадварот: п'яныя маглі палезці і пад кулі. Сёй-той відавочна невыпадкова трymаў правую руку кішэні і мог выцягнуць яе адтуль значна раней, чым мы патрапілі б усіх перастраляць.

Проста сказаць, што я спалохаўся, будзе прымітыўна і недакладна.

Мне ўспомнілася нашая бяскрыўдная дзіцячая забава: пастукаць «у кружок» валейбольным мячом. Штораз, калі, прымаючы мяч, даводзілася адступаць спінаю наперад, мяне апаноўвала хмельнавусцішнае пачуццё бязважкасці, бо гульня ішла не дзе-небудзь на ўёлым пляжным пясочку ці на спартовай пляцоўцы, а на плоскім, залітым бітумам даху нашага полацкага шасціпавярховіка, і кожная хрыбетка памятала пра высачыню і адчувала яе магнітнае поле, што з кожным новым крокам да краю ставала стакроць магутнейшым.

Тады, на ганку ў Ягадным, мая хрыбетніца перажыла такое самае адчуванне смяротнае бязважкасці.

Апрача таго, хваравітае ўяўленне за лічаныя імгненні пракруціла перад вачыма поўнаметражную стужку з паraphавым дымам, трупамі, перарэзанымі ад вуха да вуха гарлякамі, выпушчанымі з чэрываў сінявата-белымі вантробамі і маленъкаю Вікай, якая так і не паспела перавязаць нам ранаў і якую пераможцы з агідным гігатаннем бяруць «на хорька», але я гэтага не бачу, бо мая душа ўжо растала ў высокім блакіце і золаце гэтага дня, а ў ашклённых вачах адбіваючца мікраскапічныя кедры і асірацелы, без зрэzanага разам з катамі сцяга, флагшток.

«Эй, студенты! — цяжкавата варочаючы языком, загаварыў дзядзька Коля-масквіч.— Я вот этими руками,— крыху пагайдваючыся на таўстых, як бёрны, нагах, ён растапырыў перад сваім налітым злосцю тварам шырозныя далоні з кароткімі і мясістымі, бы сардэлькі, пальцамі, — вот этими руками семерых ребят замочил. Для меня зона, что для вас — воля, а химия — так, ни рыба ни мясо, ни тайга ни тундра».

Праваруч мяне, дзе займала абарону Аміна, пачуліся дзіўнаватыя гукі. Я асцярожліва скасавурыўся: татарка, сціснуўшы стрэльбу, напаўголаса спявала ваяўнічую песню свайго народа.

«Слушайте сюда,— казаў далей дзядзька Коля.— Фиксатого отдайте, боксера х...ва, а вас нам и на... не надо...»

Я выщер аб калашыны будатрадаўскіх штаноў узмакрэлыя руکі і падумаў, што сустрэча са смерцю адтэрміноўваеца. Мы крыкнулі, што фіксатага, гэта значыць Толіка, у доме няма і дзядзька Коля-масквіч можа выслаць да нас двух хімікаў-кантралёраў.

Пачаўшыся на драматычнай ноце, прыгода скончылася бурлескна. Абшнарыўшы дамок і напалохаўшы ў салуне дзяўчат, кантралёры патапталіся на ганку, няўдала паспрабавалі ўшчыкнуць Аміну і раптам нязмушана-элегантна падхапілі нашую скрынку з партвейнам і, не надта прыспешваючы хаду, рушылі ў свой стан. Дачка татарскіх стэпаў ускінула дубальтоўку. «Аміна! Па сраках!» — адчайна і ўадначас спуджана выгукнуў Міхась Чарніловіч, але Генік з Джонам Галяком ужо віселі ў татаркі на руках.

Свята згэмталася. У адрозненне ад мясцін, дзе служыў Міша Бугор, так нікога і не зарэзалі. Недзе хаваўся ад дзядзькі Колі-масквіча Раслінскі з баксёрскімі пальчаткамі; недзе скрыгатаў зубамі ад болю настаўнік Сацук з пяціканцовай зоркаю на лбе; Аміна, уладкаваўшыся на ганку, гартанна спявала пераможную татарскую песню, а ў салуне жавалі ад хвалявання беларускае сала, запіваючы яго цёплым партвейнам, нашы бясстрашныя сяброўкі.

У панядзелак ваяўнічыя хімікі працверазелі і даведаліся, што фіксатага з Бугром перакінулі верталётам у Бл. Яр, а паколькі дзядзька Коля-масквіч меў даўгія руکі і словамі не кідаўся, герояў Дня будаўніка, выключаўшы за п'янку з атрада, хуценька адправілі на Вялікую зямлю ў родны Менск. Дзядзька Коля загадаў за недагляд зрабіць некалькім сваім людзям «самавучку», а сам у раздрываных пачуццях на ўсю ноч зачыніўся з дзвюма хіміцамі.

Са жнівеньскай непазбежнасцю восені набліжаўся гаркавы момант расстання. Вада ў кар'ерах прыкметна пахаладнела, а вечаровыя вогнішчы зрабіліся цішэйшымі і маркотнейшымі. Хімікі зайдзросцілі нам, мы папрывыкалі да амazonак, а некаторыя з іх, як засведчылі будучыя падзеі, клапатліва ўзгадоўвалі ў сваіх дзявочых сэрцах не

абы-якія надзеі. Моўчкі ўзіраўся ў агонь «цяжкі» падлетак Віца, якому за два месяцы выпала праўсці некалькі курсаў мужчынскіх універсітэтаў. Нават пасялковыя падлеткі ўжо не пускалі нам у вочы чмуту, а сарамліва пыталіся, якія ў Менску ёсць інстытуты і ці цяжка туды паступіць.

У апошні дзень маленькая Віка, расчэсваючы грабянцом кудзеркі, дрыготкім галаском прамовіла: «Ну вот и всё. Тepерь будем только вспоминать»,— а потым ціха, як мышанё, заплакала. Дробныя слёзкі капалі ў шклянку з «трима сямёркамі», а я не плакаў, а недарэчна думаў, што калі нават Віка будзе капаць у шклянку ўвесь дзень, яе слёзы ўсё адно не зменяць колеру віна.

Чарніловіч са сваёй Насцяю дамовіліся, што яна прыедзе ў Менск і яны занясуць у загс заяву. Джон Галяк з цёмненъкай Святланкаю да самага вечара адсутнічалі. Варвара, непрыгожа скрывеліўшыся, таксама заплакала, а Аміна, што пасля Дня будаўніка заслужана прыблілася да нашае кампаніі, выпіла тры шклянкі віна і тры разы пальнула ў цёмнае неба з дубальтоўкі.

Чмыхлівы дызель прывёз нас па «нашай» вузкакалейцы ў Бл. Яр, дзе мы ўбачылі будатрад «Victoria» ў апагеі разброду і маральных хістанняў. Шырыню фронту работ вызначала замова на дзве прыбіральні-шпакоўні для аэрадрома, дзе нам з Генікам як ужо вядомым спецыялістам з ходу даверылі выканаць пачэсную частку працы. Не маючы за што зацяць руکі, байцы СБА выпівалі, гулялі ў карты на вушы, задзіраліся з мясцовою шпаной і лавілі брадніком у старыцах рыбу. Камандзір атрада, аспірант Валодзя Засохін, нажлукіўшыся грамадскага канъяку, вырашыў пакатацца на грузавіку і знёс палову дашчанай сталоўкі.

Рэпін-дацэнт тым часам выйшаў на волю, а цыганаваты Сашка вярнуўся на зону: акуратна разабраў у прадуктовай крамцы шыферны дах, украў дзве пляшкі гарэлкі і пару селядзоў, выпіў на мураве проста пад крамнаю сцяной, пажаваў салёны рыбін хвост і бесклапотна задрамаў на месцы злачынства, дзе і быў праз гадзіну забраны міліцыянтамі.

Апошній прыкметнай падзеяю напярэдадні вяртання на радзіму сталася нашая па-дзіцячаму дурная бойка — не падзялілі шчупакоў — з Чэсем Мікульскім. Мы біліся на беразе старыцы, намагаючыся скінуць ворага ў прыбярэжную бузу з густым багавіннем. Я перамог, каб потым да заканчэння альма-матэр музыцица згрызотамі сумлення, бо Чэсь пасля Новага года памёр ад раку, і

казалі, нібыта, едучы ў будатрад, ён ужо ведаў, колькі яму засталося.

Дзесьці наверсе вырашылі, што збіраць з томскай тайгі ўсю колькітысячную будатрадаўскую брацію ў абласным цэнтры небяспечна, і эшалоны фармавалі і адпраўлялі на захад у гарадку Асіна, якому было наканавана перажыць выпрабаванні, параваныя хіба толькі з падзеямі грамадзянскай вайны і замежнае інтэрвенцыі.

Па-першае, у крамах былі раскупленыя ўсе наяўныя прадукты, у тым ліку — і найперш — каламутнае, як вада з калюжыны, тамтэйшае піва, дзе, здавалася, ты на ўласныя вочы, без усякіх мікраскопаў бачыў жывых бактэрыяў і мікробаў.

Добра, каб гэтую балоціста-жоўтую каламуць спажывалі адно загартаваныя студэнцкія галовы і страўнікі, але ж ёю пачаставалі яшчэ і двух ніштаватых ужо медведзянятаў, якіх везлі з сабою хлопцы з рыжскага інстытута грамадзянскай авіяцыі. Ачумеўшы ад піва, мядзведзікі ўначы сарваліся з ланцугоў і ўволю нагойсаліся па чэзлым райцэнтраўскім парку, дзе на лавачках і праста на траве спалі будатрадаўцы. З дзесятак байкоў пасля той вясёлае ночкі грузіліся ў эшалоны з забітаванымі рукамі і галовамі, а яшчэ з дзесятак доўга заікаліся. Самі касалапыя мелі выдатны шанец уратавацца, вярнуўшыся ў родную тайгу, ды невядомая цёмная сіла пацягнула іх з парку да райкама партыі, дзе дзяжурны пост міліцыі сустрэў бурых дыверсантаў шчыльным загараджальным агнём.

На свой вагон мы ўрачыста пачапілі лозунг-плагіят з белаярскае зоны пра «честный труд — дорогу к дому».

Дарога дадому выпала галодная, бо цягнік падоўгу стаяў сярод дзікай тайгі, а станцыі, дзе згаладнелыя байцы маглі нечага прыкупіць, мінаў на кур'ерскай хуткасці. Для Новасібірска зрабілі выключэнне, і прывакзальны пляц стаўся сведкам відовішча, як дзве кроплі вады падобнага да прыступу Зімовага палаца з рэвалюцыйных фільмаў: байцы ў зеленкаватай будатрадаўской форме з разгону караскаліся на высокую прывакзальнную браму, збівалі з яе замок і, не раўнуючы, як экспрапрыятары, ламаліся з пустымі пляцакамі ў магазіны. Эшалону як найхутчэй далі зялёнае свято, і цэлы ўзвод байкоў з напакаванымі заплечнікамі ўбачыў ад свайго цягніка толькі зялёны хвост.

Пасля Новасібірска сэрца ў чыгуначнага начальства адпусцілася, і мы ўжо спыняліся на невялікіх станцыях,

дзе да вагонаў кідаліся зграі гандлярак. Любы прадукт — тры разварыстыя бульбіны з салёным агурком, нядошлай таранка-сухарэбрыца, пачак леташняга пячэння — каштаваў рубель.

Гэткую агорклую аднастайнасць парушыла з'яўленне тавару больш драгога.

Тавар звалі Кацюшай.

Даўно выжлукціўшы падазрона празрыстае новасібірскае піва, мы журботна шукалі нейкую адпаведнасць свайму настрою ў восеніскіх прыуральскіх краявідах, як у купэ літаральна ўварвалася крамянная кірпатая маладзёнка. У руках у яе быў кошык з вафлямі, на шчоках гарэлі ружы, а голас звінеў, як хор вясновых сініцаў: «Приветик, мальчики мои, бедненькие, голодненькие, трезвеńкие... Ну че приуныли? По червончику, и я — ваша. Думайте, мальчики, думайте, другие уже надумали». Яна ўзмахнула пышнай хімічнаю фрызурай, і праз хвілю яе скорагаворка ўжо данеслася да нас з суседняга купэ.

Не трэба падазраваць нас у сквапнасці або ў занадта высокай маральнасці. Тым не менш нашае купэ ад спакуслівай прапановы дружна (калі не браць пад увагу пакутлівяя ваганні Чарніловіча) адмовілася. Мабыць, намі кіравала інтуіцыя.

Пералічыўшы сумленна заробленыя чырвончыкі, Кацюша пакінула эшалон ужо далёка за Уралам. Байцы з трох вагонаў тройчы пракрычалі ёй «гіп-гіп-ура!» і асамотнена разбрываліся дзяліцца ўспамінамі пра алькоўныя выкрунтасы сібірскае гетэры ды пра свае мужчынскія здабыткі. Подзвігі байцоў трох менскіх будатрадаў выглядалі гэткімі маштабнымі, што на іх здзяйсненне не хапіла б і дзесяці Кацюшаў. Міхася Чарніловіча такія размовы відочна нервавалі, і ён пачынаў на нас непрыхільна касавурыцца.

На занядбаных абшарах расейскага нечарназем'я волаты чыгуначнага сексу быццам па камандзе замаркоціліся, і па вагонах прашасцела хвастом лёгкая паніка...

Цяпер Чарніловіч пеўнем хадзіў па чужых купэ і, зларадна малюючы пакутнікам усялякія жахі, бескарысліва прапаноўваў свае медычныя кансультаты.

Ва ўсеагульным няшчасці адразу ж захлынулася прага помсты нашаму таварышу Юру Асіноўскаму, што апанавала была вагон паміж уральскіх адгор'яў.

Недзе на мяжы Еўропы з Азіяй ціхмяны баец Юра са спалатнелым тварам выйшаў з купэ і дрогкім голасам папрасіў склікаць атрадны сход, дзе мы даведаліся, што ў Асіноўскага прапалі з валізы ўсе чыста грошы. Бязрадасную навіну аздаблялі звесткі пра хворых бацькоў, не вельмі здаровую малодшую сястрычку і хворую на якуюсьці складаную хваробу кароўку. Да пераліку чужых хваробаў бядак сарамяжліва дадаў кранальную падрабязнасць: ад празмерных перажыванняў у яго сапсаваўся страўнік і разгулялася крывавая мытуха.

Найбольшую шкадобу выклікалі не сам Юра і не ягоныя хворыя — рэч звычайнай — сваякі, а якраз гарапашная кароўка, што чакае не дачакаецца запрацаваных крывавым мазалём будатрадаўскіх рублёў.

Калі ў часе галасавання пра збор грошай, дзве руکі нерашуча «ўстрымаліся», сход закіпей высакародным абурэннем. У выніку Юра атрымаў на тры сотні болей за іншых байцоў, і ягоны малады паарлелы арганізм хутка перамог мытуху.

Як ні горка зноў і зноў расчароўвацца ў людзях самому і расчароўваць астатніх, аднак праўда вымагае, каб яе палыновы келіх выпівалі да дна. Ціхі баец Юра «гнаў карцінку». Двое хлапцоў, тыя самыя, што на сходзе адмовіліся галасаваць «за», не толькі ехалі з Юрам у адным купэ, але і пражылі з ім год у адным пакоі, а таму мелі больш дадзеных для аналізу сітуацыі. Адзін баец да непрытомнасці напаіў акрыялага таварыша, а другі ўчыніў татальны ператрус Юраваму багажу, знайшоўшы «ўкрадзенія» грошы на дне валізы ў вонрадні з некалькі параў нямытых смярдзючых шкарпэтак.

З прычыны павальных любошчаў з Кацюшай-буфетчыцай «Victoria» не спраўдзіла надзеяў роднага інтэрната. Заместа хвацкіх балюшак з удзелам мясцовых вакханак і салютавання коркамі ад шампанскага, байцоў чакалі візіты да венеролагаў і розныя малапрыемныя працэдуры.

Крыху рэабілітаваў сяброў хіба што чацвёртакурснік Вася Максіменка, які, нягледзячы на захворванне, залез уначы з пляшкаю шампанскага на святлафор на рагу вуліц Свярдлова і Ульянаўскай і чытаў адтуль рэдкім мінакам творы Міхаіла Юр'евіча Лермантава. У пратаколе, чым Вася страшэнна ганарыўся, дзяжурны па аддзяленні запісаў, што падчас затрымання грамадзянін Максіменка «оказал сопротивление путем внезапного открытия

бутылки советского шампанского и полития им сотрудников милиции». (Ад выключэння з універсітэта нашага сябрука ўратавала не толькі тое, што шампанскае было савецкае; крыху дапамог і сваяк-праектар.)

Яшчэ адзін баец выславіўся тым, што ездзіў на заняткі заўсёды «зайцам», а злоўлены кантралёрам, законапаслухмяна даставаў прывезеную з Сібіры сторублёвую купюру, з якой, натуральна, не знаходзілася рэшты. «Заяц» прымільгаўся, і скончылася ўсё тым, што кантралёр у хайрусе з кіроўцам неразменную купюру папросту адабралі, а яе ўладальніка, папярэдне намяўшы бакі, выкінулі з трапециевага вагона на высланы жаўталісцем газон.

Цёплы полацкі верасень, што мільгануў паміж маім вяртаннем з Сібіры і пачаткам заняткаў, зачапіўся ў памяці пераважна ўбогім інтэр'ерам бара «Празлеска» і аднайменным кактэйлем няпэўнага смаку, што мы з маім сябрам дзяцінства Санем Македонскім выпівалі перад танцамі ў Палацы культуры завода шкловалакна. («Як звычайна», — з ленаватай няуважлівасцю заўсёднікаў кідалі мы барменцы.) У палацы нас чакалі другакурсніцы кааператыўнага тэхнікума Зіна і Ілона.

Свет яшчэ раз засведчыў сваю недасканаласць: мне падабалася шатэнка Зіна, а Македонскому — бландзінка Ілона, у іх жа ўсе атрымалася наадварот. «Няхай выбірае жанчына», — прапаноўваў фаталіст Саня, але мая падагрэтая кактэйлем натура бунтоўна ашчаціньялася, і мы працягвалі «хадзіць» у чацвярых.

Роспачнай спробаю вырвацца з зачараванага чатырохкутніка сталася начная паездка на таксі ў тады яшчэ безнадзейна зачынены Спасаўскі манастыр, дзе мы зусім не чыталі малітваў, а пілі шампанскае, каб потым — даруйце, калі можаце, нам, Божа, і ты, нябесная наша заступніца Еўфрасіння — разбіць пляшку і шклянкі аб спярэшчаны мацернымі словамі манастырскі мур.

Пасля Зіна прыслала мне ў Менск ажно два лісты, што ўразілі не так дэманстрацыйнай нечаканай вернасці, як узорунем філалагічнае падрыхтоўкі будучых кааператарак. Зіна пісала, нібыта ў Ілоны ёсьць новы «паринь», а яна, маўляў, па-ранейшаму ўспамінае мяне і «пикник на графских развалинах», аднак «всему есть предел». Трэба было разумець, што хутка з'явіцца «паринь» і ў Зіны.

Пакуль я вярнуўся ў Менск, быўшы байцы будатрада «Victoria» паспелі пазалечваць ганарэю і прамантачыць сібірскія заробкі.

У хуткім часе Чарніловіч са старастаю нашай групы Ліляй падалі заяву ў загс. У ціхага Юры Асіноўскага, учадзеўшы ўначы ў хаце, памерлі бацькі, і ён перавёўся на завочнае аддзяленне і паехаў жыць дадому. Махнуўшы рукой на старыя будатрадаўскія рахункі, мы з першай стыпендыі сабралі малодшай Юравай сястрычцы ды хворай кароўцы сто рублёў.

У Чылі да ўлады прыйшоў Аўгуста Піначэт. У СССР разгортвалася барацьба з п'янствам і алкагалізмам. Наш гістфакаўскі Клуб аматараў піва, скаваўшыся за абрэвіятураю КАП, дзейнічаў, як і братняя кампартыя Чылі, у глухім падполлі.

Універсітэт трэслі франтальныя рэйды і праверкі.

Падчас аднаго рэйду ў нашым інтэрнаце партыйныя, камсамольскія і прафсаюзныя дзеячы пачулі за замкнёнымі дзвярыма падазроныя шолахі і абклалі пакой, бы харты. Як толькі дзверы ціхенъка прачыніліся, гайнія правяральшчыкаў уварвалася ў пакой і знайшла там зляканага студэнта, які, колькі было змогі, імітаваў падрыхтоўку да семінарскіх заняткаў па гісторыі КПСС. Са сцянной шафы сакратар партбюро троумфальна выцягнуў яшчэ больш перапалоханую студэнтаку ў строях Евы. «А мы дружым»,— толькі і здолеў прамовіць юны служка Кліо, за што разам з сяброўкаю быў неадкладна выселены з інтэрната. З таго дня варта было якой-небудзь знаёмай парачы з'явіцца на вачах у гістфакаўскай публікі, як з усіх бакоў гучала яхіднае пытанне: «Што, дружыще?»

Праверка выхаваўчай работы застукала ў інтэрнатаўскім ленінскім пакоі таталізатар. На трох ссунутых сталах для самастойных заняткаў адбываліся прусачыныя скачкі. Нашы вусатыя субкватаранты бегалі па выкладзеных алоўкамі дарожках. Стайкі даходзілі да двух чырвонцаў. Ажыятаж панаваў такі, што, здавалася, дай ім волю, і свае стайкі зробяць класікі марксізму-ленінізму, якія сачылі за падзеямі з аляпаватых партрэтаў. Акурат у той самы момант, як фаварыт Біл Шалёнай Карова ў глыбокім раздуме супыніўся на сярэдзіне дыстанцыі, у дзверы і ўвалілася праверка, якой было зусім няпроста апанаваць нашую ўвагу, бо ўсе позіркі сышліся ў крапцы, дзе Біл ні з чога ні з якога вырашыў заняцца медытацыяй.

Авалодаўшы становішчам, рэйдавая брыгада абазвала нас будучымі байцамі ідэалагічнага фронту, адразу ж зазначыўшы, што ніхто з нас гэтай высокай годнасці не

заслугоўвае. Абураныя тырады пачыналіся прыкладна так: «Здесь, под портретами вождей...»

Карацей, жыщё ішло сваім парадкам.

Напружыўшы творчыя сілы, мы выпусцілі спачатку орган свайго пакоя № 25 наценгазету «Алігатэр» (назваю служыла налепка ад вінай пляшкі з падмаляванаю літарай «р»), а потым — чарговы нумар нашага альманаха «Мілавіца». Пра франдзёрскі наценны орган хтосьці імгненна даклаў начальству, а «Мілавіцу» ўзяў пачытаць камсамольскі сакратар Карагін, і яна знікла на цэлы месяц.

Потым на нас зусім беспадстаўна спішуць і нейчы малюнак-загадку на кавалку ватману, што напярэдадні іспытаў з'явіўся побач з раскладам заняткаў: тры разложыстыя дубы, перад кожным — бутэлька, а ўнізе — перакуленая дагары нагамі адгадка: «Новы год на вайсковай катэдры».

Ад блізага знаёмства з таварышам маёрам нас аддзялялі адна толькі сесія і вакацыі.

Згадкі пра Сібір, хімікаў, пясчаныя кар'еры і гарачыя вусны амазонак наведвалі нас усё радзей. Праўда, амazonкі прыслалі віншаванне з «годовщиной Великого Октября». Мы не адгукнуліся на паштоўку: нашы адрасанткі павінны былі зразумець, што мы — вярнуліся, вярнуліся дадому.

Але яны не зразумелі.

Неяк пад Новы год на лекцыю навуковага камунізму нечакана прыбег задыханы Міхась Чарніловіч, які грыпаваў і адлежваўся ў інтэрнаце. Апрача кажушка на Міхасю было толькі замытае спартовае трыко з пухірамі на каленях і чаравікі на босую нагу.

Таямніцы навуковага камунізму мы спасцігалі ў аўдыторыі-амфітэатры, якая мела запасны ўваход, што вёў адразу на верхатуру. На схаваных за абгародкаю прыступках хто-небудзь зазвычай жлукціў піва або перакідваўся ў карты. У гэты зацішны куток, куды з верхніх радоў можна было без асаблівых праблемаў трапіць праста ў час лекцыі, нас і сабраў упараны Чарніловіч. «Амazonкі прыпёрліся...» — выдыхнуў ён. Вывялілася, што Міхась убачыў сібірачак з нашага вакна на першым паверсе ўжо на самых блізкіх подступах да інтэрната і, паспейшы насынуць чаравікі ды накінуць кажух, махануў цераз падваконне ў сумёт. Адразу зрабілася ясна, што сярод трох няпрошаных госцяў

прыехала Насця, якой улетку Чарніловіч дакляраваў візіт у адзін з менскіх загсаў.

З удзячнай палёгкаю я даведаўся, што маленькай Віцы хапіла разуму не ехаць. Разам з Насцяю прыбыла камісарка «амазонак» пампушыстая Нона, якой належалі неаспрэчныя заслугі ў выхаванні «цяжкога» падлетка Віці. Трэцяя была Элен.

Сітуацыя пакідала няшмат прасторы на манеўры. Чарніловіча, прынёшы яму больш прыстойную апранаху, неадкладна адправілі ў родную вёску.

Генік, Дж. Галяк і я адважна ўзялі амазонак на сябе. Досьць паспяхова разыграўшы сцэну сустрэчы пасля доўгай ростані, мы запрасілі сібірачак у «найлепшую менскую рэстарацыю». Гэтую ролю выконваў самы блізкі ад інтэрната рэстаран старога гатэля «Беларусь», што памятаў марскія аповеды Мішы Бугра.

Афіцыйна Чарніловіч адбыў на «студэнцкую навуковую канферэнцыю» ў Ташкент. На правах найбліжэйшага сябра маладога навукоўца мяячук Генік запрасіў Насцю спыніцца ў яго. Элен заставалася пры мне.

Рэстаранавы калаўрот унёс карэктывы. Камісарку Нону, не зважаючы на ленаваты супраціў Дж. Галяка, узяўся безупынна запрашаць на танец і ўрэшце звёз нейкі даўгяла-баскетбаліст. Калі аркестр развітаўся з публікай, а потым вярнуўся і пачаў выконваць песні гасцям з сонечнага Узбекістана, якія выцягвалі з-за халяваў загорнутыя ў смуродныя анучы пачкі грошай, асірацелы Дж. Галяк і Насця з Генікам падаліся ў Генікаву Серабранку, а мы з Элен без вялікага імпэтуту пацягнуліся ў інтэрнат, дзе я праз вакно запусціў яе ў наш пакой.

Закурывшы, Элен сваім звычайнім бескалёрым тонам прамовіла: «Подонок ваш Михась. Только такой дуре, как Настыка, и можно лапши про Ташкент навешать». Зрабіўшы зацяжку, яна працягвала выкрывальніцкую палітыку: «Викуша твоя, между прочим, вовсю с сыном декана трахается. Привета не передавала. Карьерой девочка занялась». Праз некалькі зацяжак я атрымаў новую поўху: «Я тут, кстати, послушала, послушала, и никто на твоем белорусском языке нигде не говорит». У яе голосе прагрэзалася відавочная злароднасць.

Чарніловіч аказаўся падонкам. Віка трахалася з дэканавым сынам і рабіла кар'еру, а ў Менску ніхто не гаварыў па-беларуску. Ну што мне заставалася рабіць? Паслаць гэтага пракурора ў клятчастай максі-спадніцы ў

марозную ноч да яе скандынаўскіх продкаў? Відаць, такі варыянт сапраўды быў бы найлепшы. Але замест гэтага я паспрабаваў ажывіць у памяці цёплы прыщемак над кар'ерам і шамаценне бурундукоў у падлеску...

Неўзабаве пасля ад'езду амазонак маладзечанская электрычка зноў прывезла ў Менск хранічнага ўцекача ад жонкі Мішу Бугра. У нас як на тое надарылася выязное паседжанне Клубаamataraў піва на Генікавым летніку. Марна прачакаўшы да вечара ў халодным інтэрнатаўскім фае, Міша выпіў пляшку гарэлкі і ўсё-ткі сеў у маскоўскі цягнік.

Ён дапяў да Уладзівастока, наняўся на гандлёвы вадаплаў, што хадзіў у Японію, кінуў піць і сабраў за год кучу грошай.

Ужо купіўшы квіт на самалёт і спакаваўшы дзве валізы падарункаў, Міша выйшаў на шпацыр па пераднавагоднім горадзе і нарваўся на біча.

Біч вылез з каналізацыйнага атвору і папрасіў дваццаць капеек на кіно. Бугор зацікавіўся і даў бічу дваццаць рублёў. Той прапанаваў пасядзець. Знаёмства задоўжылася да вясны.

Увесну Міша зарабіў на кабатажнай развалюсе грошы на дарогу і перад летняю сесіяй, даўно аплаканы жонкаю і сваякамі і на ўсякі выпадак памянуты намі, з'явіўся ў нас у пакоі, як вястун з таго свету. Ён піў піва з воблай і апавядалаў вусцішныя гісторыі пра жыццё ў падземных уладзівастоцкіх камунікацыях, дзе бічы спяць на трубах цэнтральнага ацяплення і ў лютыя маразы дзесяткамі гінуць ад велізарнай розніцы тэмператураў знізу і зверху цела, а дворнікі выцягваюць іх потым праз люкі бусакамі.

З кішэні Міша вытрас жменю перамяшаных з махоркаю кедравых арэхаў.

Гэта было апошняе прывітанне з Сібіры.

Краявід

з

ментоловым пахам

Рука піс, прысланы ў зялённым канверце

Цяпер, вядома, можна сцвярджаць што заўгодна: суадносіць дату на паштовым штэмпелі з загадкавай смерцю аднаго літарата, якога ў тыя самыя дні знайшлі павешаным ва ўласнай кватэры; спрачацца, жаночай ці мужчынскай руцэ належыць буйны круглявы почырк, што не пакінуў на прысланым мне пульхным зялёным канверце зваротнага адреса; строіць кріны з маёй знаёмай, якая дагэтуль перакананая, быццам той канверт сапраўды захоўваў пах добрых ментоловых цыгарэтаў, хоць ускосныя дэталі дазваляюць датаваць рукапіс канцом 80-х ці самым пачаткам 90-х гадоў... Што да вядомага психіятра, якому я прапанаваў выступіць у якасці эксперта, дык ён, вяртаючы гэтыя чатыры дзесяткі драбнютка спісаных старонак, абмежаваўся цъмянай фразаю пра суму выпадковых велічыняў, дзе дапускаеца літаральна ўсё. Магчыма, якраз згаданая акалічнасць і скіліла мяне да публікацыі рукапісу без усялякіх купюраў і каментарыяў.

Апошнім часам я часта звяртаюся да свайго з'яўлення тут, у старой аднапакаёўцы, якая... Мне хацелася напісаць нешта накшталт, «якая адыграла ў майм жыщі такую ролю», аднак роля працягвае іграцца, і я магу памыліцца ў вызначэнні парадкавага нумара дзеі. Урэшце, сама зацягнаная метафара тэатра выглядае тут недарэчнай, хоць я і маю падставы назваць гаспадара кватэры акторам. Але цяпер, калі падзеі таго дня, а праўдзівей, той размовы, адрастайраваныя да паўтонаў і запісаныя ў памяці нібыта на відэастужку, якую можна спыняць, адкручваць назад альбо пускаць на запаволенай хуткасці, я магу сказаць, што актор ён быў кепскі. Ужо адзін спалоханы ўздрыг, калі на кухні ўключылася лядоўня... Альбо мізансцэна з трэцяй парою ключоў... Хоць гэта яшчэ як паглядзець...

Ён стаяў вось там, каля майго адзінага вакна. Няўжо ён імкнуўся захінуць сляды, пакінутыя на падваконні лапамі вераўчанае лесвіцы? А мо спадзяваўся скаваць іх ад самога сябе, як, дарэчы, і пакінуты мне ў спадчыну праигравальнік? Наогул, цяпер мне здаецца, што — асэнсавана або інтуітыўна — ён рухаўся па кватэры дакладна вызначаным маршрутам, што дазваляў не

сарвацца і давесці гаворку да канца, каб ніколі больш са мною не бачыцца.

Ён быў прыкладна майго веку, меў нервовы твар і раннюю сівізну. Я чамусыці падумаў, што такія людзі схільныя да інфарктаў. Дадаць да гэтага невыразнага партрэта мне, бадай, няма чаго. Ну, можа, яшчэ ягоную худзізну, якую я, памятаеца, спачатку з прыхільнасцю назваў сам сабе шляхетнаю.

Сустрэўшыся з ім на вуліцы, я прайшоў бы міма — не пазнаўшы ці не захацеўшы пазнаць яго.

Кватэра, якую я вырашыў наняць, знаходзілася ў тым раёне, дзе з сучаснай забудоваю суседзілі зялёныя выспы старога патрыярхальнага горада. Няроўны брук з чародкаю козаў і цяпер успрымаеца там больш натуральна за асфальт з трамлейбусам. Відаць, гарадская геаграфія і сталася галоўным аргументам, бо ў тыя дні я меў цвёрды намер бараніць сваю адзіноту і найперш шукаў спакою.

— Там, за паркам,— гаспадар кватэры паказаў у вечаровае вакно,— мяжа горада.

— Мяне гэта не палохае. Вальтэр пісаў, што літаратар павінен жыць паблізу мяжы, каб зручней было ратавацца.

— Вы літаратар? — не падтрымаў майго тону, але відавочна зацікавіўся ён.

Вылаяўшы сябе за легкадумна рассакречанае інкогніта, я няпэўна кіўнуў. Згадка пра род маіх заняткаў, безумоўна, была лішняю.

— У такім разе...— з выцвілай усмешкаю загаварыў ён і не скончыў.

Яго манера размовы пачынала раздражняць. Грошы ўжо ляжалі ў ягонай кішэні, а брыжык з ключамі — у маёй. Я мог без абмежавання карыстацца кнігамі і пастараўся запомніць колькі непазбежных у такіх выпадках дробных парадаў наконт замкоў, ваконных защапак і талонаў на электрычнасць. Усе інструкцыі былі прамоўленыя скорагаворкаю, а заплачаныя мною грошы засталіся непералічанымі. Яшчэ хвіліну таму ён выдаваў чалавекам, што хоча як найхутчэй развязацца з не надта прыемным клопатам. Але зараз загучала новая, незразумелая мнеnota.

— Увосень парк проста чароўны. Асабліва клёны...

Жывучы тут, ён павінен быў ведаць, што гэта не зусім парк, а — старая лютэранскія могілкі, па якіх гадоў дваццаць назад праехаліся бульдозеры. Я не палічыў

патрэбным дзяліцца сваімі ведамі і конча ўпэўніўся, што размова здоўжыцца.

— Вы збіраецеся жыць адзін? — запытаўся ён і папрасіў дазволу закурыць.

Просьба падкрэслівала мой новы статус і таму спадабалася, пытанне — не.

Ён зняў з кніжнай паліцы масіўную металёвую попелку — змрачнаватую чортаву галаву з адбітым рогам і глыбокімі пустымі вачніцамі.

— Гэта для вас істотна? — вярнуўся я да пытання, з кім збіраюся жыць.

— Ва ўсякім выпадку не ў такой ступені, як для вас,— адказаў ён і, імгненна ўсвядоміўшы абсалютна неадпаведную сітуацыі рэзкасць, перапрасіў.

Якраз тады ўключылася лядоўня. Ён зацкавана здрыгнуўся і, спалатнеўшы, выпусціў з пальцаў цыгарэту. Гэтага хапіла, каб уся мая ўквelenасць знікла, і я, як са мною часам здараецца пры сустрэчы з чалавечай слабасцю, адчуў такі прыліў шкадавання, што не прыдумаў нічога лепшага, чым паведаміць пра свой развод і прагу самотнага супакою.

— Як вы сказаў? Не хочацца пражываць чужое жыццё? — з дзіўнай інтанацыяй паўтарыў ён і строс попел у адну з чортавых вачніцаў. У ягоных гонкіх пальцах яшчэ не сунялася дрыготка.— Ну, гады ў вас...

Трымаючыся сваёй завядзёнкі, ён абарваў фразу і нечакана выняў другі камплект ключоў.

— Ведаеце, я пакіну вам і іх. Магчыма, у вас усё-такі хто-небудзь з'явицца.

Пасля маіх слоў пра пошуки спакою гэтае дапушчэнне выглядала не зусім лагічна, аднак значна больш нелагічны быў яго наступны ўчынак. У нервовых пальцах з'явіўся ўжо трэці брыжык з ключамі. Гаспадар патрымаў іх на далоні і працягнуў мне.

— Няхай усе ключы будуць у вас. Дакучаць вам візітамі я не збіраюся. Калі спатрэбіцца, патэлефануеце. Цяпер толькі сакавік, значыць, засталося... Не думаю, што вы заўважыце нешта такое...

Я спачувальна выслушаў яго няўцямна-блытанае мармытанне і не звярнуў на апошнія слова амаль ніякае ўвагі. Што я павінен быў заўважыць? Што ў яго праблемы з псіхікай?

Апускаючы два дадатковыя камплекты ключоў у кішэню, я не сумняваўся, што візаві адчувае з гэтае

прычыны палёгку. Разгадка магла быць досьць простаю: цяжкія ўспаміны, звязаная з кватэраю асабістая драма... Ці не адтуль, падумаў я, і ранняя сівізна.

Якімі наўна-трыўяльнымі выглядаюць мае тлумачэнні сёння...

— Ну вось, здаецца, і ўсе фармальнасці. — Патушыўшы ў вачніцы ў чорта недапалак, ён паняўся з канапы, аднак няўпэўнены тон сведчыў, што запас дзіўнаватых пытанняў і прапановаў не вычарпаны.

У такіх сітуацыях прадчуванне рэдка падманвае мяне. Ён прайшоўся ўсцяж сцяны з кніжнымі паліцамі, правёў рукой па запыленых карэнъчыках і, няўдала зрабіўшы выгляд, нібы толькі зараз успомніў штосьці важнае, зноў загаварыў:

— Скажыце, у вас ёсьць прайгравальнік?

— Не, я аддаю перавагу магнітафону.

— Прайгравальнік таксама добрая рэч. — У ягоным голасе прысутнічаў яўны водцень просьбы.

— Вядома,— суха пагадзіўся я. Да мяне вярталася раздражненне.

— Я хачу пакінуць вам прайгравальнік. Лічыце гэта падарункам.

Я стрымана падзякаваў і абвёў пакой вачыма, аднак неспадзянага презента нідзе не заўважыў.

Нічога не ўдакладняючы, я выразна паглядзеў на гадзіннік, потым на дзве валізы з гаспадаровым скарбам і прапанаваў паднесці іх да трапейбуснага прыпынку. Ён адмовіўся. Выкладзеныя за год наперад грошы давалі мне права зноў кінуць падкрэслены позірк на гадзіннік.

Ён паважыў у руках валізы і заміж таго, каб рушыць да выхаду, паставіў іх назад.

— Скажыце... вы любіце... Шапэна?

Цяжка было даць веры, аднак у яго словах мне пачуўся відавочны страх.

— Вы кампазітар? — холадна ўдакладніў я. Усе гэтыя неабавязковыя пытанні з зацягнутымі пярэрвамі і загадкавай эмацыйнай падкладкаю імкліва падвышалі градус майго раздражнення.

— Кампазітар?.. Не зусім. Я проста хацеў...

— У Шапэна мне падабаюцца прэлюдыі, толькі вельмі прашу нічога больш мне не дарыць.

Адкуль я мог ведаць, што ў тыя хвіліны было сказана самае істотнае за ўесь вечар?

Перад дзвярыма гаспадар яшчэ раз апусціў валізы на падлогу.

— Ён там, у шафе.

— Хто? — Ува мне падымаўся калючы клубок злосці.

— Прайгравальнік,— прабачліва, нават лісліва растлумачыў ён.— У сценнай шафе каля ложка.

Я адчуў тое самае, што і ў выпадку з ключамі: немаведама чаму ён хацеў пакінуць гэты прайгравальнік у старой кватэры.

Зачыніўшы нарэшце дзвёры, я сеў за стол, паклаў перад сабою ўсе трывамплекты ключоў і з затоенай радасцю падумаў, што, прынамсі, год буду пазбаўлены візітаў чалавека, што мае схільнасць без дай прычыны дарыць прайгравальнікі і пытацца, ці любіце вы Шапэна.

Назаўтра я прывёз на таксоўцы сумкі з рэчамі, а ўвечары адкаркаваў пляшку сухога херасу і аддаўся ціхамірным лятункам аб тым, як за год перачытаю тут штабель чужых кніг і напішу адну сваю. Я прадбачыў, што атрымаецца зборнік апавяданняў свабоднага саракагадовага чалавека, які своечасова звеў падрахункі з мінулым. Памятаючы Борхесава папярэджанне пра непрадказальнасць гэтага ўзросту для мужчыны наогул і для літарата — асабліва, зазіраць далей не хацелася.

Віно скончылася нечакана хутка. Дапіваючы апошні глыток, я сустрэўся вачыма з масянжовай стодкаю Шывы на кніжнай паліцы. Гэтае чатырохрукае стварэнне і падкінула мне ідэю правесці ў новым жытле інвентарызацыю.

Стараючыся не згадваць самога гаспадара, я прызнаў, што інтэр'ер ягонае кватэры можа прэтэндаваць на пэўную неардынарнасць і найперш — дзякуючы сцяне, якую ад столі да падлогі зімала мапа Еўропы. Прычым яна, гэтая жоўта-зялёна-бронатная з плямамі блакіту мапа, была не проста наклееная на тынк накшталт шпалераў, але ўзятая, нібы жывапіснае палатно, у адмысловую драўляную асаду, што на пару пядзяў адступала ад паверхні, ствараючы своеасаблівую перспектыву. Мапа як быццам адкрывалася воку з шырокага вакна, куды злева не трапляла толькі Пірэнейская паўвыспа, а справа — Уральскі хрыбет. Унізе лінія абрэзу праходзіла прыкладна на шыраце Крыма, пад якім уладкаўся стол-кніжка. Праваруч гэтага «вакна» цягнулася сцяна, цалкам занятая самаробнымі паліцамі з кнігамі ды трывма тузінамі пустых рознакаліберных пляшак з размаітымі налепкамі, што

захапілі ўвесь верхні ярус. На трэцяй зверху паліцы ў атачэнні дзесятка шматкальных бляшанак з-пад піва і атабарыўся чараваты шматрукі бажок з круцельскім выразам на ільсняна-тлустым твары. Бажок пазіраў у сапрайднае вакно. Суседні дом стаяў вельмі блізка, і шчытная чорная штора, якая спадала ніжэй за падваконне, не выглядала лішняй.

Годнае месца ў пакоі належала шырокаму ложку-канапе злева ад дзвярэй. Сцяну над ложкам закрывалі панелі з бардовай скуры. (Таго разу я не звярнуў увагі, што сям-там скура падрапаная нечым вострым кшталту каціных кіпцюроў.) Збоку ад вакна, над спальнym кутком, сцяну аздабляў гадзіннік у драўляным корпусе з вакенцамі і вежачкамі. Праўда, сам гадзіннік быў электронны і мераў час не стрэлкамі, а зялёнымі лічбамі.

Не падымаючыся з ложка, можна было націснуць на некалькі ўштукаўаных у панель жоўтых клавішаў. Першая ўключала дабіты чорна-белы тэлевізар, другая — люмінісцэнтную лямпу над пісьмовым столом паміж вакном і мапаю, трэцяя — вентылятар на століку-кніжцы, дзве наступныя сваіх функцыяў аніяк не выявілі, а апошняя прынесла прыемную неспадзянку: дзесьцы пры падлозе ўтульна запалілася мяккая падсветка мапы. Калі патушыць астатніе святало, «вакно ў Еўропу» глядзелася асабліва маляўніча.

Дзверы пакоя мелі матаўае шкло і адchyняліся ўсярэдзіну. Выход у пад'езд вартаваў, седзячы на пыльнай антэрсолі, памаранчавы плюшавы сабачка. Я выйшаў на лесвічную пляцоўку і націснуў гузік званка. Сабачка заскакаў і зайшоўся вясёлым брэхам. Дзверы зачыняліся на ланцужок і на тры замкі. Я падумаў, што гэта занадта, і наважыў карыстацца двумя. У сумешчанай з туалетам ваннай нічога прыкметнага, апрача вялікага павука, не сустрэлася.

Усё, што я пішу зараз, можа здацца занудлівай-нейістотным, але я адчуваю неабходнасць зафіксаваць гэтыя дробязі, бо неўзабаве літаральна кожная з іх набудзе велізарную значнасць.

Канец вечара быў далёка, і я прыступіў да больш блізкага знаёмства з пакінутымі аматарамі Шапэна рэчамі.

У сценной шафе пры ложку ляжалі дзве коўдры і дзве падушки. На ніжній паліцы стаяў презентаваны прайгравальнік. Падбор кружэлак выглядаў досьць страката: Вівальдзі, сярэднявечная лютневая музыка, «The

Beatles», санаты Чурлёніса, «Песняры» і два маленькія дыскі дзіцячых казак. Запісаў Шапэна насуперак чаканню не аказалася.

У дадатак да мапы і гадзінніка ў кватэры прысутнічала яшчэ адна рэч з прэтэнзіяй на арыгінальнасць. Паміж дзвярыма і кніжнымі паліцамі месціўся акаваны меддзю куфар, зроблены, відавочна, не вясковым майстрам, а гарадскім імітатарам, якому не хапіла густу, і ён прымалаціў на пярэдні бок пяць медных літараў: SEZAM. (Светлыя драпіны на фарбованай драўлянай падлозе, якія сведчылі, што гэтую частку абсталюнку — і не раз — падцягвалі да дзвярэй, я заўважу значна пазней.)

Куфар быў пад самае вечка наладаваны розным жалеззем і інструментамі, паўзверх якіх ляжала вераўчаная турыстычная лесвіца з кіпцямі-зачэпамі. З выгляду яна наўрад паспела паўдзельнічаць у сур'езных падарожжах. Пакруціўши заходку ў руках, я змешоў заводскую налепку з даўжынёю — 10 м і механічна адзначыў, што гэтага якраз хапае, каб спусціцца па сцяне з майго трэцяга паверха.

Пакінуўши ў спакоі куфар, я заняўся кнігамі. Перад сном заманулася пачытаць, і я зняў з паліцы лімонавы том Акутагавы Руноске. Паміж старонак «Жыцця ідыёта» знайшоўся лісток з вучнёўскага сшытка ў кратку. Дзіцячая рука фламастэрам намалявала на ім пяціпавярховік з жаночым тварам у вакне трэцяга паверха. Малюнак не меў у сабе нічога незвычайнага, а вось надпіс мяне зблізіў і нават трохі занепакоіў.

ГЭТА НЕ МОЖА БОЛЬШ ПРАЦЯГВАЦЦА НЕ МОЖА

Словы, дзе хавалася трывога, а мо і роспач, належалі відавочна не дзіцёнку, хоць і былі напісаныя буйнымі друкаванымі літарамі, што тоўпіліся і, як сляпія, натыкаліся адна на адну. Так мог пісаць чалавек на моцным падпітку альбо ў скрайняй расхваляванасці.

Тут, безумоўна, таілася нейкая загадка, і яе бударажлівае адчуванне абяцала пераўтварыцца ў сюжэт, а потым у навелу.

Паліжаўши колькі хвілінаў у цемры, я павярнуўся да сцяны-мапы і ўключыў падсветку. На жоўта-зялёной прасторы хутка ўдалося знайсці Парыж, а за ім — Лондан і Стакгольм. Дом аддзяляла ад вуліцы такая адлегласць, што шум транспарту сюды не далятаў. Чорныя кропкі з назвамі

еўрапейскіх сталіцаў зрушыліся з месца і закружыліся ў карагодзе. Я дрымотна націснуў клавішу на панелі і, засынаючы, паспей усцешана падумаць, якія ціхія вечары чакаюць мяне наперадзе.

Другі камплект ключоў спатрэбіўся нашмат раней, чым я меркаваў.

Я наняў кватэру ў сакавіку, а на пачатку наступнага месяца яна ўжо чула жаночы голас.

Як і абсолютная большасць такіх знаёмстваў, нашае — ад сустрэчы на стаянцы таксі да пакінутага нумара тэлефона — было наборам банальных слоў і ўчынкаў. Праўда, тэлефон я даў свой — не столькі таму, што Наташа мне адразу спадабалася, як з прычыны беспрасветна здзеклівага маўчання майго белага тэлефоннага апарата.

Я не цешыў сябе спадзяваннямі на прарыў гэтае блакады, але праз два дні тэлефон загаварыў Наташыным голасам.

Яна зрабілася маёй у самы першы візіт сюды і потым прызнавалася, што вельмі праз гэта перажывала. У тыя дні нашы адносіны ўжо дазвалялі мне растлумачыць Наташы, што яна проста даверылася жаночай інтуіцыі, а тая нашэптвала, што новы знаёмы не будзе траціць час на дзеянні, якія адзін ягоны сябар калісьці назваў танцам паўліна. Мая сяброўка згадзілася. Яе русая галоўка з дзвюма падкручанымі ля скроняў даўгімі кудзеркамі ляжала ў мяне на плячы. Чорная штора захінала нас ад дзённага святла і астатняга свету. З прайгравальніка, якому пасля Наташынага з'яўлення я вызначыў месца на століку каля мапы, лілася лютневая музыка, а на падлозе пры ложку стаяла пляшка чырвонага віна.

Наташа сказала, што ні ў чым не раскайваецца, і, не падымаючыся, напоўніла шклянкі. За вакном быў травень, і на сажалцы каля быльых лютэранскіх могілак у шарую гадзіну пачыналіся жабіныя канцэрты.

Назваць той час шчаслівым было б няшчыра. Як акрэсліць яго больш дакладна?.. Ён поўніўся жыццёвай энергіяй. Ён быў падарункам лёсу, хоць часам я падазраваю, што таемныя сілы, якія неўзабаве зацягнулі мяне ў свой водаварот, усяго толькі вырашылі даць мне адпачынак перад бліzkімі выпрабаваннямі.

У адрозненне ад некаторых літаратурных герояў я не жыў ад спаткання да спаткання. Раніцой я сядаваў за стол і пісаў трыв, а калі шанцевала, то і чатыры старонкі будучай

кнігі. За тыдзень чарнавік апавядання звычайна быў гатовы, і, паводле старой звычкі, перад тым, як перапісваць опус начыста, я чытаў яго сам сабе ўголас.

Апошні аповед, праўдзівей, ягоны чарнавік, так і застанецца на стале непрачытаны...

Ну навошта гэтае недарэчнае «апошні»? Хіба тое, да чаго я рыхтуюся, не дазволіць мне?.. Адкуль бяруцца сумневы, калі падарожжы не даюць для іх ніякага грунту? А можа, я толькі пераконваю сябе, старанна калекцыянуючы памысныя доказы і заплюшчваючы вочы на тое, што ўпарціцца класціся ў схему?..

Не, цяпер я павінен вярнуцца ў той травень, да Наташы, да жабіных канцэртаў і бэзу на амаль вясковай суседній вуліцы.

Калі не памыляюся, я яшчэ не згадваў, што пасля разводу звольніўся са службы. Ганаару за папярэднюю кнігу, па маіх падліках, хапала не меней як на год-паўтара, а надаўжэй я даў сабе слова жыццё не планаваць.

Дык вось, ад раніцы я пісаў свае абавязковыя трываронкі. Потым выпраўляўся на праходку, выбіраючы ціхія вулачкі з дагледжанымі кветнікамі, лавачкамі і аканіцамі. Памежным слупам паміж гэтымі вуліцамі і новым горадам служыў дзеяцілаварховы дом з гастрономам, дзе я на зваротным шляху купляў пару бутэлек сухога віна.

Мае дачыненні з суседзямі абмяжоўваліся знаёмствам з колішнім электрамантажнікам Лёнем, які будаваў высакавольтныя лініі і, вярнуўшыся аднаго разу з камандзіроўкі, убачыў жонку ў абдымках у шчаслівага суперніка. Лёня выгнаў няверніцу з дома, а сам запіў, сарваўся з мантажнай мачты і атрымаў інвалідную пенсію. Заходзячы пазычыць чарговую пяцёрку, Лёня паўтараў сваю гісторыю ў розных варыянтах, але ніколі не забываў шляхетна адзначыць, што жонка зрадзіла яму не з першым-лепшым аматарам амурных прыгодаў, а з капітанам далёкага плавання. Мне імпанавала, што Лёня хутка развучыў, у які час не трэба турбаваць памаранчавага сабачку, бо ён вартуе нас з Наташай.

Сабачка вітаў маю сяброўку такім вясёлым брэхам, нібыта чакаў яе разам са мною. Аднак неўзабаве ён ужо мусіў дэманстраваць радасць толькі пацеркамі бурштынавых вачэй, бо я ўручыў Наташы ключы.

Па яе прыходах можна было правяраць гадзіннік. А палове пятай за ёю зачыняліся дзвёры, а ў 16.35 мы ўжо

любілі адно аднаго. Пяці хвілінаў якраз хапала на тое, каб выпіць келіх віна і скінуць з сябе ўсё, што перашкаджала лавіць доўгія хвіліны асалоды.

Наташа паходзіла са шчаслівага племя тых жанчын, якія ніколі не паўтараюцца і гэта не каштует ім аніякіх намаганняў, таму што атрымліваецца незалежна ад іх волі.

Яе з'яўленне не толькі змяніла мой распарадак, але і ўнесла разнастайнасць у рацыён, бо тая самая інтуіцыя падказала ёй, што каханак мае таемныя схільнасці гурмана. Пасля таго як мы, вяртаючыся ў рэчаіснасць з першай блізкасці, дапівалі ў ложку нашу першую пляшку віна, Наташа ішла на кухню, каб згатаваць на вячэру што-небудзь цікавейшае за маю дзяжурную яечню ці смажаныя калдунцы.

Кухня бачыла Наташу ў шлафроку, які яна прынесла і акуратна павесіла на плечыкі ў адно з першых, яшчэ насцярожаных наведванняў. Я напісаў «кухня бачыла» і падумаў, што выкарыстаў гэты выраз неасэнсавана, але зусім не выпадкова. У тыя дні я ні за што не напісаў бы так. Тады мая аднапакаёука ўпэўнена вяла ролю звычайнай кватэры на гарадскай ускраіне.

Ага, шлафрок. Той зялёны з буйнымі шыпшынавымі кветкамі шлафрок напачатку, я дагэтуль памятаю, укалоў мяне думкаю аб тым, дзе вісела гэтая спакуслівая апранашка раней.

Мне падабалася дапамагаць Наташы каля газавай пліты і збіраць на стол, у які мы ператваралі дзве пастаўленыя пры ложку табурэткі. Новую сустрэчу нашых целаў афарбоўвала ўжо не вострае жаданне, а пяшчота ўзаемнага прыцягнення. Здаволіўшы першы раз смагу, цяпер мы як быццам дапівалі пакінутыя глыткі, каб запасу валодання адно адным хапіла да наступнае, заўтрашній ці паслязаўтрашній паловы на пятую.

Шлафрок займаў сваё месца ў шафе, калі электронны гадзіннік у драўляным корпусе паказваў без чвэрці восем. Па дарозе да трамвайных дверей я браў Наташу за руку і любіў раз-пораз злётку сісікаць яе сухія цёплія пальцы, адчуваючы іх адказ. Калі насустряч нам траплялася юная парачка, мая сяброўка вызываляла руку, гаворачы, што маладзёнам будзе смешна: такія старэнкія і тримаюцца за ручкі. Яна какетнічала, бо і сама выдатна ведала, што абсолютная большасць гэтих жаўтаротых дзяўчатак магла б адно пазайздросціць яе маладому,

гнуткаму і такому таленавітаму целу, якое, здавалася, мела намер ніколі не падпарадкоўвацца часу.

Асколак былога, ужо амаль чужога жыцця...

Бэзавы травень неўпрыкмет пераліўся ў язмінавы чэрвень; у ліпені Наташа з'ехала на два тыдні ў адпачынак, але такая доўгая ростань нічога не змяніла: у прызначаны дзень я нецярпліва, як хлапчук, чакаў яе, і ключ павярнуўся ў замку роўна а палове пятай.

Усё пачалося напрыканцы жніўня, калі ўслед за спёкаю некуды прапалі і цэлыя раі матылькоў-крапіўнікаў, што яшчэ нядаўна акупавалі навакolle, залятаючы ў адчыненае вакно і бессаромна апускаючыся на нас, куды ім толькі заманецца.

Як нядаўна і як даўно гэта было!.. Часам я сапраўды адчуваю настальгію па tym жыцці, але яна нагадвае настальгію жыхара Атлантыды, якому пашчасціла ўратавацца, калі ягоны мацярык загінуў. Маё былое жыццё паглынулі хвалі. Напісаны, вядома, занадта прыгожа, каб быць праўдаю. Проста я адчуваю, што дарогі назад няма.

Але ці маю я права ўпэўнена сцвярджаць, што ўратаваўся?..

У любым выпадку я цудоўна памятаю дату здарэння, што сталася прадвесцем... Які сэнс займацца пошукамі эўфемізмаў? Прадвесцем прыходаў. Дакладнейшага тэрміну я не знайшоў, як не вынайшаў і нічога лепшага за падарожжы.

Падарожжы стануць другой стадыяй...

Прашу вас адкінуць падазрэнні і не шукаць тут ніякіх сімптомаў. Падрыхтуйцесь чытаць далей з большай увагаю, і гэта пераканае вас у поўнай яснасці майго розуму, якую ён захаваў насуперак усяму, што на яго абрывнулася.

Таго дня на праходцы пасля трох ранішніх старонак мне ўспомніўся мой гаспадар. Ужо паўгода ён не ашчасліўліваў мяне новымі падарункамі, не высвятляў, ці люблю я Шапэна, і наогул ніяк не нагадваў пра сябе, за што я быў яму бязмерна ўдзячны, як, дарэчы, і за прайгравальнік, што аздабляў нашыя з Наташай спатканні.

Вынікам гэтай прыгадкі сталі змены ў маршруце, якія прывялі мяне ў музычную краму.

Я выбраў кружэлку «Led Zeppelin» з маёй улюбёнаю «Лесвіцай у неба», капрысы для скрыпкі Паганіні і, ужо кіруючыся да выхаду, убачыў на стэлажы рамантычны

профіль Шапэна. Памяць была напагатове: «Скажыще... вы любіце... Шапэна?» — «Мне падабающа прэлюдыі, але вельмі прашу нічога больш мне не дарыць...» Тады я адказаў праўдзіва, а на дыску ў чорна-зялёным канверце, які трymаў цяпер у руках, былі якраз яны, знакамітъя «Дваццаць чатыры прэлюдыі» — ад радаснага парыву першай да трагічных басовых фігурацыяў заключнай.

Дома я паслухаў «Лесвіцу ў неба» і паставіў Шапэна. Адварт кружэлкі пачынаўся з прэлюдыі № 15, якую Жорж Санд, нягледзячы на пратэсты Фрыдэрыка, называла «прэлюдый у кропельках». Гэтая пастаральная п'еса з рысамі накцюрна зноў прывяла мяне за пісьмовы стол, натхніўшы яшчэ на адну старонку чарнавіка.

Ад рукапісу адарваў водар ментоловых цыгарэтаў. Дакладней, я пачуў яго трохі раней, але нейкі час пяро яшчэ бегала па паперы, а прыемны пах існаваў на перыферыі ўспрымання, нараджаючы туманныя вобразы тонкай рукі, няярка падведзеных вуснаў, белай цыгарэты з пакінутым памадаю ружовым колцам... Неўзабаве я адчуў лёгкае здзіўленне і падняў галаву. На тле кніжных паліцаў плыла шызая пасмачка дыму. Крыху заінтыгавана я падышоў да расчыненага вакна і глянуў долу. Унізе сядзеў на лавачцы былы электрамантажнік Лёня, што зроду не курыў нічога, апрача «Астры». Пасмачка знікла з відавоку, ды пах аказаўся ўстойлівым, нібыта курылі дзесьці зусім блізка, у суседнім пакоі, якога ў мяне не было. Мне падумалася, што Наташы такія водары маглі быць не да густу, і я на ўсялякі выпадак адчыніў дзвёры на пляцоўку. З пад'езда звыкла цянула катамі. Значыцца, вінаватыя былі вакно і тутэйшая мудрагелістая ружа вятроў.

Пачатак вечара не быў адметны нічым, акрамя того, што мы слухалі новыя кружэлкі, прычым на Шапэна часу не хапіла. Выдатна памятаю, што паставіў прэлюдыі на прайгравальнік, аднак Наташа ўжо прычэсвалася перад нашым вялікім авальным люстрам, і я не стаў апускаць іголку на дыск.

Я вяртаўся ў тым настроі, які Лёня навучыўся вызначаць абсолютна беспамылкова. Удзячны за атрыманую пяцёрку, ён пацягнуўся следам на мой трэці паверх. На пляцоўцы Лёня закурыў, і я аўтаматычна адзначыў, што ў руках у яго пакамечаны пачак «Астры».

У гэты момант мне і здалося, нібыта з-за дзвярэй чуецца музыка. Я напружыў слых і пазнаў «прэлюдью кропелек». У першыя імгненні — ці то з прычыны бесклапотнага

настрою, ці таму, што побач стаяў Лёня — адкрыццё ўспрынялося зусім спакойна. Я крутануў у замку ключ, развітаўся з суседам і апынуўся ў сваім цесным калідорчыку. У кватэры плавала заканчэнне музычнай фразы, і гэта, несумненна, быў прэлюд № 15. Толькі тут да мяне дайшла сутнасць таго, што адбываецца. Чуючы пад сэрцам непрыемны скразнячок, я рыўком адчыніў дзвёры ў цёмны пакой і пstryкнуў уключальнікам.

У пакой нікога не было, прайгравальнік моўчкі стаяў на месцы, але ў паветры пахла ментоловым цыгарэтным дымам. Я праверыў кухню, ванную і абедзве сценныя шафы, а потым сеў на непрыбраны ложак і засмяяўся.

Не скажу, каб мой смех прагучаў цалкам пераканаўча.

Музыка за дзвярыма, вядома, прымроілася, але што было рабіць з пахам? Дзесьці я чытаў пра спецыфічныя нюхальныя галюцынацыі, аднак адкуль тады ўзялося блакітнае воблачка на асноведзі чорнай шторы, якое цягнулася да прачыненае форкткі?.. Ці не зашмат галюцынацыя?

Я наліў поўную шклянку віна і, выпіўшы яго маленькімі глыткамі, заняўся аналізам сітуацыі.

Самым натуральным адказам на ўсе пытанні была б нядайняя прысутнасць у гэтых сценах чалавека з цыгарэтаю. Разам з тым такое тлумачэнне выглядала найбольш хісткім. Калі ў кватэры насамрэч хтосьці знаходзіўся, ён меў усяго хвілінаў пятнащцаць паміж нашым з Наташай адыходам і маім вяртаннем. За гэты час аматар ментоловых цыгарэтаў павінен быў, папершае, нейкім чынам трапіць у кватэру, а па-другое, паспесь сысці да майго прыходу. Але з якой мэтаю? Каб выкурыць цыгарэту і тым самым пакінуць сведчанне свайго незаконнага ўварвання? Версія выглядала досыць сумнеўнай, хоць і пакідала простору для далейшай распрацоўкі.

Паводле элементарнай логікі, пранікнуць у кватэру, маючы лічаныя хвіліны, найперш мог чалавек з ключамі. Адны ключы ляжалі ў мяне ў кішэні. Другія Наташа трymала ў касметычцы. Трэці камплект я паўгода таму паклаў у верхнюю шуфляду пісьмовага стала.

Па дарозе да стала позірк спыніўся на попелцы, што стаяла на паліцы паміж Шывам і томам Акутагавы. Аднарогі чорт супакоіў адсутнасцю якіх-небудзь слядоў попелу. Верхняя шуфляда таксама не падвяла. Я наліў сабе віна і ўключыў тэлевізар. Ішоў французскі дэтэктыў.

Упэўніўшыся, што ахвяра мёртвая, забойца спускаўся па аплеценай дзікім вінаградам сцяне. Я адчыніў куфар. Верайчаная лесвіца была ў наяўнасці, аднак мне ўсё роўна захацелася пераключыць тэлеканал.

Наташын муж, знаходка ў касметычцы, выраб дублікатаў ключоў etc... Ад гэтай гіпотэзы я рашуча адмовіўся. Апрача ўсіх астатніх «нацяжак», ні Наташа, ні яе муж не курылі.

Развагі непазбежна скіраваліся на гаспадара кватэры. Я пракручваў у памяці нашу першую і адзіную размову, і яна мне ўсё больш не падабалася. Сцэна з ключамі... У дадатак да трох уручаных мне з такім кранальным клопатам камплектаў, безумоўна, існавалі яшчэ трывабо нават трывіцаць трыв. А пытанне, ці адзін я збіраюся жыць... Плюс асцярожны і, магчыма, тонка прадуманы намёк, што я могу заўважыць нешта такое...

Мною авалодала несамавітае адчуванне того, што мяне ўцягваюць альбо ў блазенскі розыгрыш, альбо, наадварот, у добра спланаваны эксперымент. У кожным разе становішча выглядала, далікатна кажучы, дыскамфортным, бо сцэнарый ствараўся без майго ўдзелу хаця б у якасці кансультанта. Праўда, дзесяці на ўзбочыне раз-пораз выплывала з туману тое дзіўнавата-спалоханае гаспадарова пытанне пра Шапэна, але які, скажыцце, здаровы разум здатны быў звязаць яго ў адзін ланцужок з набытай сёння мною па ўласнай волі кружэлкаю ў чорназялёным канверце і, тым больш, з дымам ментоловых цыгарэтаў?

Як паказала надзвычай блізкая, можна сказаць, затоеная за матавымі дзвярыма будучыня, якраз логіка і была тут найменш патрэбная.

Ладзячыся на сон, я ўпершыню зачыніў уваходныя дзвёры на ўсе трыв замкі. Я яшчэ не ведаў, што ў доўгай чарадзе наступных начэй гэтая акажацца ці не самай ціхамірнаю.

Раніца, як зазвычай, унесла ў вечаровыя ацэнкі свае карэктывы. Зрэшты, іншых высноваў, акрамя відавочнага — непасрэднага ці ўскоснага — ўдзелу ў гэтай таямнічай гісторыі майго гаспадара я ўчора так і не зрабіў. Дый сама таямнічасць у сонечным святле ўвачавідкі паблякла і атрымала аперэтачны выгляд.

Калія дванаццатай патэлефанавала Наташа. Яна не магла прыйсці, што мяне крыху засмуціла, але я даўно быў у тым узросце, калі адмена спаткання не здольная істотна

змяніць яркасць навакольных барваў. Паклаўшы трубку, я ўспомніў, што паслязаўтра пятніца, а значыць, Наташа, як заўсёды перад выхаднымі, затрымаецца ў мяне даўжэй і вынайдзе нешта арыгінальнае не толькі на кухні.

Пасля дзённай прагулянкі я не напаткаў дома нічога падазронага. Самым выяўным з пахаў быў смачны водар змолатай на ручным млынку кавы. Не скажу, што нервы канчаткова ўгамаваліся, аднак заглыбіцца ў пачаты рукапіс удалося без вялікай цяжкасці.

Павячэраўшы філіжанкаю кавы з лусцікам, я зазбіраўся на шпацыр. Вечар вярнуў учараашняму здарэнню загадкавую значнасць, у выніку чаго зборы адрозніваліся ад звычайных. Найперш я наглуха зачыніў фортуку, потым стаў пасярод пакоя і па стараўся запомніць дакладнае размяшчэнне попелкі, масянжовага Шывы, раскладзеных на стале кніг і старонак рукапісу. Дзвёры былі, як і нанач, зачыненыя на ўсе тры замкі, а кішэню джынсаў прыемна адцягваў падараваны Наташы паляўнічы нож у скураной похве.

Маршрут руху таксама быў удакладнены. Былыя могілкі з іх слаба асветленымі ваколіцамі выглядалі для позняга шпацыру месцам даволі спрэчным, затое адтуль я добра бачыў свой дом і вакно ў тарцы на трэцім паверсе, якое пакінуў з паднятаю шторай, каб адразу зауважыць свято.

Такім чынам я бадзяўся па колішніх лютэранскіх кладах, дзе нейкім дзівам ацалеў адзін перакулены і абымшэлы надмагільны камень, і час ад часу са зручных кропак кідаў позірк на дом. Кожны раз у такі момант ува мне торгалася нейкая струна і злёгку пераціналася дыханне. Аднак мае вакно нязменна заставалася адзіным цёмным прастакутнікам у сваёй вертыкалі, і хвілінаў праз сорак, настройваючы сябе на іранічны лад, я рушыў дамоў.

Жнівень лічыў астатнія дні, і пад нагамі ўжо трапляліся першыя кляновыя лісты. Узбегла на памяць мая юначая навела, чый герой пісаў кахранай прызнанні на залацістых кляновых лісцях. Ягоным правобразам быў сам аўтар, што пражыў з тых часоў два дзесяцігоддзі і больш ніколі не пісаў такіх лістоў, хоць два ці тры разы яшчэ бываў закахраны і некалі — толькі ў іншым горадзе — вось так блукаў увечары па парку і чакаў, пакуль у суседнім доме загарыцца вакно, свято якога прынясе радасць, што будзе хвалімі нарастаць на лесвічных маршах, каб дасягнуць найвышэйшай адзнакі перад знаёмымі дзвярыма, за якімі гучыць ціхая музыка і чакаюць

гарачыя прагненія вусны. Таму закаханаму наканавана было стаць прататыпам чалавека, што сёння глядзеў на іншае вакно і чакаў калі не радасці, дык хоць спакою ад таго, што яно застанецца цёмным, а за дзвярыма сустрэне цішынія.

Музыку я пачуў на пляцоўцы другога паверха. Гэта быў прэлюд № 15, з якога, як я ўжо казаў, пачынаўся другі бок купленай напярэдадні кружэлкі. «Кропелькі» гучалі мацней і выразней, чым учора.

Ногі зрабіліся чужымі, як бывае ад высокае тэмпературы, але загаду падняцца яшчэ на адзін паверх паслухаліся. «Вочка» ў дзвярах заставалася цёмным, ды за імі безумоўна хтосьці быў. Я зняможана прыхінуўся да лесвічных парэнчаў і паспрабаваў засяродзіцца.

Мелодыя скончылася. Цяпер павінен быў загучаць адметны змрочным каларытам прэлюд № 16, аднак замест яго пасля кароткай пярэрвы зноў зазвінелі «кропелькі». Я выняў нож, праверыў, ці лёгка ён выходзіць з похвы, і, трymаючы зброю ў левай руцэ, правую падняў да званка.

У тое самае імгненне ў кватэры прачнуўся тэлефон. Пакуль ён з доўгай настойлівасцю паўтараў званкі, сэрца паспела зрабіць падарожжа па ўсім целе. Званкі заціхлі адначасова з фінальнымі акордамі прэлюды.

З таго боку дзвярэй запала глухая вусціш. «Вочка» паднешшаму было цёмнае, але не існавала ніякай гарантый, што адтуль хтосьці затоена не глядзіць на мяне, таксама сціскаючы ў руцэ нож альбо нешта больш надзейнае. Нядайні намер націснуць на гузік званка падаўся мне неабачлівым. Бегчы да телефона-аўтамата, каб выклікаць міліцыю, значыла дазволіць майму госцю без проблемаў падмазаць пяты. Я чамусьці быў перакананы, што музыку Шапэна слухаў менавіта госць, а не госці.

Выйсце падказаў грукат з размешчанай насупроць Лёневай кватэры. Сусед штосьці майстраваў у калідоры і, на шчасце, быў адносна цвярозы. Яшчэ больш дарэчным падаўся малаток у ягонай руцэ. Я экспромтам папрасіў паглядзець зламаны вентылятар і, не даючы Лёню пакінуць дома малаток, падштурхнуў яго да сваіх дзвярэй. Левую руку я апусціў у кішэню з нажом, правая занялася ключамі. Трэба сказаць, левая чулася спакайней. Лёня зазначыў, што яму хапае аднаго замка і па-філасофску дадаў, што, вядома, калі б іх было, як у мяне, трыв, ён, можа, і не жыў бы цяпер адзін, бо жонка з капитанам далёкага плавання зачыніліся б як след і не дазволілі

застукаць іх праста ў ложку. Ён меў права гаварыць, што хоча, абы трymаў малаток і быў гатовы па маёй камандзе пусціць яго ў ход.

Калідор сустрэў нас пустатой, пакой і кухня — таксама; вокны і форткі былі зачыненыя, дзвёры на абедзвюх шафах — зашчэпленыя звонкі, але нос пачуў пах ментоловага дыму яшчэ раней, чым вока запрыкметіла на фоне вакна свежы струменьчык дыму. Няпрошаны візітант мог хавацца толькі ў ваннай.

— Лёня! — крыкнуў я, выхопліваючы нож.— У ваннай хтосьці ёсць! За мной!

Уключальнік быў у калідоры. Я тыцнуў у яго пальцам і рвануў дзвёры.

З абодвух кранаў капала, а бачок над унітазам сумаваў па сантэхніку.

— Ну ты даеш...— пахітаў галавою Лёня.

Я адкруціў сіні кран, вымыў слізкія ад поту рукі і, набіраючы ваду ў прыгаршчы, астудзіў твар. Затым павольна выцер яго ручніком і напіўся. Наколькі магчыма, я адцягваў вяртанне ў пакой, бо ведаў, што там мяне чакае, прынамсі, адно, не лічачы дыму, непрыемнае адкрыццё.

Адкрыцця аказалася болей.

Разгорнутая кніга на пісьмовым стале кінулася ў вочы яшчэ ў ліхаманцы ўварвання. Адыходзячы, усе кніі я пакінуў закрытымі.

Рэвізія іншых кантрольных рэчаў выклікала неадольнае жаданне плюнуць на заплачаныя наперад гроши і заўтра ж з'ехаць з гэтай кватэры, каб забыць і перастаўленага з трэцяй на чацвёртую паліцу індыйскага бажка (на ранейшым месцы застаўся акуратны незапылены квадрацік), і бязладна ператасаваныя старонкі рукапісу, і — найперш — чортаву фізіяномію папяльнічкі з напоўненымі попелам вачніцамі.

Лёня адрамантаваў вентылятар і лашчыў позіркамі выстаўленую на стол пляшку каньяку. Я няроўна наскрыляў паляўнічым нажом лімон і наліў адразу па палове шклянкі. Усе тлумачэнні і спадзяванні, якімі я сябе закалыхваў, дазвання развеяліся, адкрыўшы голую праўду: хтосьці з невядомым намерам пранікае ў маю кватэру.

Без вялікай ахвоты развітаўшыся з суседам, я зварыў сабе каву. Зайсці госць мог праз дзвёры, але якім чынам яму ўдалося сёння непрыкметна выслізнуць, калі вокны

былі зачыненныя з сярэдзіны? Заставаліся сцены, падлога і столь.

Я ўзяўся метадыгна прастукваць сцены і дзейнічаў так старанна, што, калі дайшоў да мапы Еўропы, костачкі пальцаў наліліся болем. Мапа здалася мне найбольш небяспечным месцам. Не, гэтая сцяна не адгукалася замаскаванаю пустатой, а выглядала падазроную сама сабой — і нязвычнасцю ў якасці часткі інтэр'еру, і сваёй прасторавай перспектывай. Прастукаўшы кухню і калідор, я заняўся падлогаю, а пасля, перастаўляючы табурэтку, уважліва агледзеў столь. Калі не лічыць павучка, што хаваўся за гадзіннікам, нічога адметнага я не знайшоў і, як ні дзіўна, прыняў гэты сумнеўны вынік з пэўным задавальненнем. Гадзіннік паказваў палову на першую, і ад мяне патрабавалася дапіць канъяк і заваліцца спаць.

Ноч прыйшла спакойна. Мне сніліся не таемныя наведнікі, а мінулае лета і Наташа, з якой мы займаліся любоўю на азёрным плыткаводдзі.

Я прачнуўся спустошана-лёгкі і пад свярдзёлкамі халоднага душу вырашыў не прадпрымаць абсалютна нічога, а чакаць працягу падзеяў. Ці трэба казаць, што якраз гэтага працягу мне хацелася найменей? Я быў бы шчаслівы, каб усе падзеі майго жыцця як мага даўжэй абмяжоўваліся дзённымі сустрэчамі са сваімі рукапісамі і вечаровымі — з жанчынай, якая ўмела любіць не толькі ў снах. Дзякуючы бабулі я з дзяцінства памятаў колькі малітваў і ў ту ўраніцу памаліўся за *modus vivendi*, якога прагнула мая душа.

Наступны дзень прамінуў так, нібы хтосьці сапраўды пачуў малітвы. Але цяпер я ўпэўнены, што насамрэч тая кароткая перадышка была дадзеная, каб падрыхтаваць мяне да новага кроку на ўжо вызначаным шляху.

На другі вечар пасля абстуквання кватэры і знаёмства з гадзіннікам павучком я таксама вяртаўся дахаты праз былья могілкі. У шатах старых клёнаў пасяліўся верасень, але вечары захоўвалі вернасць жнівеньскай цеплыні, збіраючы на лавачках юныя парачкі.

На падыходзе да дому я зірнуў на сваё вакно і быццам наляцеў на невідочную сцяну: на ваконным тле вымалёўваўся светлы сілуэт. Я да болю ў павеках заплюшчыўся і праз хвілю асцярожліва адкрыў вочы. Сілуэт знік. Я казаў сабе пра аптычны падман зменлівага сутоння, аднак ува мне не знайшлося ніводнае клеткі, якая дала б гэтamu веры. Разам з тым я адчуў, як спеліца

рашучасць. Да пад'езда заставалася сотня кроکаў. Я перайшоў на бег і апынуўся перад кватэраю меней чым за хвіліну.

За гэтую хвіліну мне ўспомнілася, як некалі, пасля выхаду першых кніжак, маё самалюбства любіла цешыцца выслоўем кагосыці з лацінаамерыканскіх мэтраў: я гуляю ў пісъменніка, і гульня можа стацца смяротнаю.

У суседзяў злева грымеў магнітафон, і пачуць нешта з-за маіх дзвярэй было немагчыма. Відаць, гэтая акалічнасць і надала мне мужнасці. Не маючы з сабою ні нажа, ні якой іншай хаця б сімвалічнай зброі, я, не марудзячы, адамкнуў дзверы і пstryкнуў калідорным выключальнікам. З зачыненага цёмнага пакоя даносіўся незразумелы роўны шум. Я набраў поўныя лёгкія паветра і ўдарыў нагою дзверы. Святло запальвалася адразу за вушаком. На століку ля мапы працаваў вентылятар. Узбройўшыся цяжкім Шывам, я кінуўся ў кухню...

Апрача мяне, ў кватэры нікога не было. Дакладней, апрача мяне, уключанага некім вентылятара і паху ментоловых цыгарэтаў.

Была яшчэ пляшка каньяку. Я асушыў поўны вінны келіх, спыніў вентылятар і заняўся праверкаю.

Вачніцы папяльнічкі зеўралі пустатой, затое сляды попелу меліся на падлозе каля мапы, якую я зноў старанна абследаваў ад Лісабона да Волгі. Наўрад ці я здольны быў адказаць на пытанне, што спадзяваўся знайсці, бо мапа была наклееная на глухую сцяну, якая другім бокам выходзіла на вуліцу.

Самым разумным выйсцем здалося вяртанне да сфармульванага трох дні таму рашэння: пачакаць дадатковых фактав.

Чаканне не здоўжылася: падзеі, перамінаючыся з нагі на нагу, літаральна стаялі за дзвярыма.

Пасля вялікай дозы каньяку я заснуў досьць хутка, але сон быў неглыбокі — поўны няўлоўных образаў, абрыўкаў мелодый, трывожных шолахаў. Зялёная рыбіна свядомасці плавала ў ваколіцах зыбкай мяжы сутонлівай явы і сну. Штосьці замінала ёй апусціцца бліжэй да дна, знайшоўшы спачынак у мяккім багавінні, і гэтае штосьці пачынала акрэслівацца ў ціхім шэпце і лёгкіх кроках.

Я прахапіўся, быццам ад дотыку, і інстынктыўна склікнулі пакінутага на падлозе Шыву. Лічбы ў драўляным вакенцы гадзінніка сцвярджалі, што ішла другая гадзіна ночы.

Штора засталася неапушчанай, і ў пакоі было дастаткова светла.

Стайшы дыханне, я пасунуўся на сярэдзіну ложка, каб убачыць дзверы ў калідор. Цяпер заставалася крыху нахінуцца наперад. У рэдкім цемрыве ўзніклі размытыя абрывысы матавай дзвярное шкліны.

Каб Шыва быў жывой істотаю, наступная хвіліна сталася б для яго апошняй. Мая рука сціснула стодку з нечалавечай сілаю: з таго боку дзвярэй прамільгнуў выразны цёмны цень.

Праз некалькі ўдараў сэрца шкло зноў пацымнела.

Страх туга спавіў ногі і замарозіў волю. У абладзе такой усеабдынай жуды я апынуўся аднойчы ў дзяцінстве, калі, начытаўшыся нанач у пустой кватэры навелаў Праспера Мерымэ, прачнуўся сярод ночы, і, як эпілог вусцішнага сну, да мяне працягвала руکі Венера Ільская, дакладна такая, як у кнізе: з плямамі паціны і лацінскім надпісам CAVE AMANTEM* на ўзноўжжы.

Параўнанне таго начнога жаху з дзіцячым паўсном-галюцынацыяй я, вядома, знайшоў пазней. А тады ўсё ж удалося адарвацца ад ложка і зрабіць крок да дзвярэй. Левая рука намацала выключальнік. Паляўнічы нож ляжаў на адлегласці трох крохаў, якія я пераадолеў шалёным звярыным скакком.

З нажом у правай руцэ і бажком у левай я стаяў перад дзвярыма, фізічна адчуваючы, як хтосьці стаіць за матавым шклом. Дзверы адчыніліся з калідора ў пакой, значыцца, той хтосьці меў яўную перавагу, бо мог са сваёй цемры напасці раптоўна. Я ведаў, што ў такіх выпадках развагі адно нашкодзяць, а таму з ваяўнічым крыкам «А-а-а!» таргануў дзверы на сябе і вылецеў у цёмны калідор...

Мой нож увайшоў у пустату. Кухоннае вакно сцераглі ўсе шпінгалеты, а дзверы на лесвічную пляцоўку апрача замкоў ахоўваў сталёвы ланцужок. Тоё, што з дапамогаю хітрамудрай прылады ланцужок можна скінуць, уваходзячы ў кватэру, хоць і з цяжкасцю, але дапускалася, аднак магчымасць накінуць яго, выходзячы ў пад'езд, выглядала цалкам нерэальнай. Тым не менш хтосьці пабываў не толькі ў калідоры і ў кухні, але і ў пакоі: не перавандравала ж аднарогая чортава галава з кніжнай паліцы на лядоўню сваім ходам, загрузіўшыся па дарозе попелам ад некалькіх цыгарэтаў, што напоўнілі кухню насычаным пахам ментоловага дыму.

Праўда, я здзіўлена адзначыў, што пах, пры ўсёй таемнасці свайго з'яўлення, дзейнічаў на мяне супакойліва, бо ўпарта не хацеў асацыявацца з кім-небудзь накшталт наёмных забойцаў. Я хутчэй паверыў бы, што цыгарэту курыла жанчына...

Якая жанчына? Што ўмее праходзіць праз сцэны?..

Наліваючы канъяк, я падумаў, што, калі гэта не скончыцца, я маю рэальныя шанцы спіцца. Захацелася зірнуць на сябе на пачатку гэтага рызыкоўнага шляху, і я падышоў да авальнага люстра над куфрам. На першы погляд, нічога асаблівага ў майм ablічы не заўважалася. Сівая пасма на правай скроні магла, дапусцім, з'явіцца раней. І ўсё ж узнікла адчуванне, што ў гэтым рослым чалавеку ў зялёной начной піжаме прысутнічае новая якасць... Нацадзіўшы трэцюю порцыю канъяку, я адшукаў адказ: чалавек у лютэрку меў большае падабенства не з пісьменнікам, а з яго персанажам.

Гэтае назіранне нечакана прыйшлося мне даспадобы. Ёсць такая псіхалагічная гульня-рэкамендацыя: у цяжкай сітуацыі трэба ўяўіць, што дзейніцаць зараз будзеце не вы, а створаны вашай фантазіяй чалавек, з якім вы — каб захаваць дыстанцыю для кіравання двайніком — атаясамляце сябе толькі да пэўнай мяжы.

Я загадаў свайму двайніку класіця і іранічна сачыў, як ён хавае пад падушку нож. Мы з дублёрам выпілі адноўкавую колькасць канъяку, аднак я быў прыкметна цверазейшы і даў яму каманду перакласці падушку на процілеглы край ложка, каб трymаць дзвёры ў сектары агляду.

Ён лёг, нейкі час пазіраў у цемры на бялёсую шкліну, а потым дзякуючы спіртному і нескладанай гульні праваліўся ў сон. Гэтым разам насамрэч праваліўся: сон быў глыбокі і глухі, быццам падарожжа ў закінутых сутарэннях, дзе не мільгане ні сонечнага промня, ні аген'чыка і нават не чуваць, як падаюць са скляпенняў краплі.

І раптам уладная сіла падхапіла мяне і, пранёсшы праз немаведама колькі паверхаў, апусціла на ложак у пакоі, дзе пахла цыгарэтным дымам.

Нож быў выхаплены з-пад падушки ў той самы момант, а мо і раней, чым я ўбачыў за дзвярыма туманлівы цень.

Цень памарудзіў і растаў у калідорным мораку.

Далей я дзейнічаў як робат: першым чынам кінуўся да куфра і адным махам падцягнуў яго ўсутьч да дзвярэй. У

наступнае імгненне я заўважыў, што ў пакоі ўжо гарыщь свято і абедзве мае руکі ўзброенныя.

— Хто ты? І што табе трэба? — гучна сказаў я да матаўага шкла, здрыгнуўшыся ад гукаў уласнага голасу.

Дзверы маўчалі. Злева, з таямнічай прасторы люстра на мяне касавурыўся чалавек з паляўнічым нажом і схопленай за галаву індыйскай стодкай. Нас зноў зрабілася двое, і сціснутая ўва мне да ўпору спружына злёгку аслабла. Калі не лічыць палахліва прашмыгнулага па ліштэўцы прусака, дзверы не выяўлялі ніякіх прыкметаў небяспекі.

Вочы прымагніціла падлога. Адтуль, дзе стаяў куфар, па брунатных масніцах пралеглі да дзвярэй свежыя драпіны. Тут не было нічога звышнатуральнага, і я не адразу сцяму, чаму не магу адвесці ад іх позірк.

Не, вочы не падманвалі: па фарбаваных дошках у тым самым накірунку, да дзвярэй, ішла цэлая дарожка старых слядоў. Куфар перацягвалі сюды і раней!

Цяпер я зразумеў прызначэнне вераўчанае лесвіцы. Замацаваўшы яе металёвыя лапы, можна спусціцца з вакна на дол. Вось адкуль узяліся тыя глыбокія ўмяціны на падваконні!..

Памылкі быць не магло: я не першы, каго завабілі ў гэтую пастку!

Адчуўшы поўную нервовую знясіленасць, я ўзгадаў, што ў аптэчцы есць снатворнае.

Першай заўтрашняй вястункаю рэальнасці сталася думка пра вар'яцтва. У ей было мала ўтульнага, але меўся і станоўчы момант: усе здарэнні атрымлівалі тлумачэнне, а мне заставаўся паход да псіхіятра.

Але, ледзьве звесіўшы з ложка ногі, я мусіў паставіць на гэтым варыянце крыж, бо ні драпіны на маснічынах, ні яшчэ красамоўнайшыя сляды жалезных лапаў на падваконні і не думалі знікаць.

Дык кім жа быў гаспадар кватэры? Ахвяраю тутэйшай д'ябалшчыны? Яе сцэнарыстам ці рэжысёрам? У нашай сакавіцкай размове я выкопваў доказы на карысць і першай, і другой версіяў. Прычым адзін і той жа аргумент, у залежнасці ад ракурсу, і там, і тут выглядаў пераканаўчым. Напрыклад, рэакцыя на лядоўню. Жах, які няма змогі схаваць? А мо чалавек з нервовым тварам і ранній сівізной па-акторску прафесійна ўжыгуся ў ролю?

Я адшукаў візітоўку з яго тэлефонам. Ахвяра ці паляўнічы, у любым выпадку ён паводзіў сябе несумленна,

і набіраць ягоны нумар было ніжэй маёй годнасці. Апрача таго, затэле фанаваць значыла б прызывацца ў сваім страху, магчыма, падараўаць яму радасць. Паміж маймі разважаннямі прыткнулася і падазрэнне, што ні такога нумара, ні чалавека з такім імем проста не існуе.

Вярнуць куфар на месца ў парыўнанні з імклівым начным манеўрам аказалася значна цяжэй. Перад тым як адчыніць дзвёры, я паслухаў прастору за іх ненадзейным бар'ерам. Шостае пачуццё падказвала, што зараз пагрозы няма. Я прыслухаўся да самога сябе і ўзяўся, куток за кутком, вычышчаць павучынне начнога страху.

За каваю зноў прыгадаўся гаспадар кватэры з яго худзізною і бязглаздымі, як тады здавалася, пытаннямі, што цяпер набылі злавесны ўздых сэнс. Шапэн і прайгравальнік безумоўна былі не апошнімі звёнамі гэтага ланцуза таямніцаў.

Шапэн, музычная крама, прэлюд № 15... У густой смузе бліснуў вогнік. Я выйшаў з кухні і ўважліва паглядзеў на прайгравальнік. У душы змагаліся два аднолькава моцныя жаданні: першае — паставіць «прэлюдыю кропелек» і другое — неадкладна занесці апарат з кружэлкаю ў камісіёнку ці, яшчэ прасцей, пакінуць яго дзе-небудзь на парковай лавачцы.

Як вы здагадаліся, я выбраў першае. У ту ю хвіліну я паабяцаў сабе, што не дазволю страху захапіць уладу, і зрабіў першы крок насустрach... Мне хацелася напісаць «насустрach ёй», аднак тут гэта будзе занадта рана і не скажа вам ні на драбок болей за папярэднюю фразу.

Я проста зрабіў крок да прайгравальніка, падняў прзыстую пластыковую накрыўку і, паставіўшы дыск, апусціў іголку.

З маленства, калі гэта адбывалася яшчэ чыста інтынктыўна, я слухаў класічную музыку менавіта так: апусціўшы павекі і трошкі прыціснуўшы іх вялікімі пальцамі сашчэпленых рук. Такая пастава, пэўна, здзіўляла маіх суседзяў у канцэртных залах, але мне, аматару, які не атрымаў музычнае адукцыі, заўсёды дапамагала авалодаць мелодыяй і напоўніць яе асацыяцыямі і вобразамі, што ўзнікалі на экране ўнутранага зроку.

Вобразы прыходзілі самія розныя. Парк з палацовым ансамблем у духу палотнаў Барысава-Мусатава і Бакста... Крыгі на восеньскай рацэ... Сонечны ўзлесак з чырвонымі пацеркамі суніцаў...

Таката і фуга рэ мінор Баха нязменна выклікалі на гэтым экране старыя ліпавыя прысады і закрыты экіпаж, з якога выходзіць маладая жанчына ў бэзавай сукенцы. У далечы прысадаў з'яўляеца мужчынская постаць. Яны ідуць, потым бягуць насустроч адно аднаму, жанчына апынаеца ў яго на руках, ён кружыць яе пад вячыстымі дрэвамі, але на ўсёй радасці гэтых двах ляжыць пячатка нязбытнага трагізму.

Накцюрнавыя інтанацыі прэлюда № 15 прыносілі мне, можа, не самыя арыгінальныя вобразы і гукі вясёлага плачу вясновых ледзяшоў. Нягледзячы на нервовую наструненасць, так здарылася і цяпер. Кропелькі дазвінелі, і іголка ўзнавіла першыя акорды прэлюда № 16.

Вось тады, па-ранейшаму седзячы з заплюшчанымі вачыма, я і пачуў пах ментоловых цыгарэтаў. Я гатовы быў прысягнуць, што ніякіх старонніх гукаў, апрач музыкі, увесь гэты час у пакоі не было: не адчыняліся дзвёры з лесвіцы, не рыпела маснічына перад уваходам у пакой, не чыркалі запалкі і не пstryкала запальнічка...

Я, не варушачыся, падняў павекі. Над пісьмовым столом мудрагеліста перапляталіся дзве блакітныя пасмы дыму.

Так я высветліў сувязь ментоловага паху і музыкі Шапэна.

Дзеля чысціні эксперымента я яшчэ двойчы ўключаяў прайгравальнік, ставячы прэлюды, а потым — «Led Zeppelin». У першым выпадку струменьчыкі дыму павіслі ў тым самым месцы, над столом, уznікнуўшы — я не заплюшчваў вачэй — як быццам ніадкуль. На «Led Zeppelin» рэакцыі не было.

Напісанае трохі раней слова «эксперимент» тут уяўляеца перадчасным. Перыйд эксперымантаў ляжаў наперадзе. А тады я рашуча і назаўсёды адпрэчыў жаданне тэрмінова з'ехаць з кватэры, махнуўшы рукой на аплачаныя і непражытыя паўгода. Я думаў ужо не столькі пра неабходнасць супроцьстаяння страху, як пра свой аваўязак літаратара, які сутыкнуўся з невядомым.

Калі ва ўмоўлены час зазваніў тэлефон, я зусім спакойна пагаварыў з Наташай і выйшаў купіць дзве традыцыйныя пляшкі чырвонага віна.

Была, я ўжо казаў, пятніца, таму Наташа не паглядала на гадзіннік і мы змаглі заняцца любоўю другі, а потым і трэці раз, запіўшы яго глытком каньяку, бо віно ўжо скончылася.

Калі я вярнуўся з трамвайснага прыпынку, мяне не сустрэлі ні музыка, ні ментоловы пах, ні попел у чортавых вачніцах, і я нават пасмяяўся з версіі, паводле якой гості гіпнатызавалі мяне каля дзвярэй і такім чынам прымудраліся шмыгнуць у пад'езд.

Ложак захоўваў Наташыны пахі. Усё падводзіла да думкі, што непасрэдна майму жыццю ніхто не пагражае. Я падміргнуў Шыву, які стаяў на звычайнім месцы, і зняў з паліцы том Акутагавы, той самы, што гартаў тут у першы вечар. Складзены ў дзве столкі лісток вучнёўскага сшытка з дзіцячым малюнкам жаночага твару ў вакне ляжаў, як і раней, паміж старонак «Жыцця ідыёта». Я разгарнуў яго і задуменна перачытаў надпіс:

ГЭТА НЕ МОЖА
БОЛЬШ ПРАЦЯГВАЦЦА
НЕ МОЖА

Коўдра зберагла цеплыню нашых целаў. Каб хутчэй заснуць, я хацеў скарыстацца, як і ўчора, паслугамі двайніка, але ўрэшце выбраў звыклы, неаднаразова правераны з вясны сродак: выклікаў у памяці Наташу, павярнуў яе да сябе цёплай спінкаю і моцна абняў пад пашкі.

Раніцою я прачнуўся ў накуранным пакоі з пачуццём падрыхтаванасці да самага неспадзянавага. З гэтага і пачаўся адлік дзён, якія я ўмоўна называў перыядам эксперыменту.

Эксперыменты — часам з досьці значнымі перапынкамі — доўжыліся ад спалення візітоўкі майго гаспадара да першага сну, які яшчэ не стаў сапраўдным падарожжам.

Але не буду спяшацца, як не мае права нічога прапускаць чалавек, што вядзе бартавы журнал, калі карабель адхіліўся ад курсу і яго чакаюць альбо адкрыццё новых земляў і троумф вяртання, альбо гібелі і забыццё.

Так, эксперыменты пачаліся пасля спалення візітоўкі з тэлефонам і адресам гаспадара. Я ўспрыняў гэта як сімвалічны акт, закліканы пацвердзіць маю рашучасць — калісьці з такой самай змрочнай слодыччу я расклайваў на ўніверсітэцкім скверы маленькае вогнішча з лістоў аднакурсніцы.

Вы памыляецца, калі мяркуеце, што ў аснове маіх дзеянняў ляжаў нейкі грунтоўна распрацаваны лагічны план. Я зыходзіў з таго, што ў алагічных умовах любая сістэма непазбежна дасць збой, а таму трэба разлічваць на

імправізацыю. Карацей кажучы, я заняў кругавую абарону і, намацваючы ў праціуніка слабое месца, ладзіў вылазкі адразу на ўсіх напрамках.

Пра некаторыя з доследаў я ўспамінаю са з'едлівай усмешкаю. Ну, напрыклад, пра белыя з зялёным паскам пачкі цыгарэтаў «Piere Cardin», якія я — то нераспячатаныя, то знарок пачатыя — пакідаў, адыходзячы з дома, дзе-небудзь навідавоку, як бы запрашаючы пачаставацца. Яшчэ наўнейшым было нацягванне ў пакоі і ў калідорчыку нітак. Зрэшты, трэба зазначыць, што і ніткі, і цыгарэты заўжды заставаліся нечапаныя, што ніяк не ўпльывала на з'яўленне ці адсутнасць у кватэры ментоловага паху. Пачак быў непачаты і тады, як я знайшоў свежы недакурак.

Папярэдняя радкі могуць павеяць на вас легкаважнасцю, ды такое ўражанне будзе бясконца далёкае ад рэчаіснасці. Дастаткова сказаць, што я пачаў курыць. Гэта мела, праўда, і чыста практычны сэнс, бо, каб пазбыцца наслання з пахамі, я курыў толькі ментоловыя цыгарэты. Я ўступіў у гульню, але не ведаў ні яе правілаў, ні ставак, хоць увесь час адчуваў, што стаўкі будуць высокія.

Паўтараю, я дзейнічаў непаслядоўна і навобмацак, аднак цяпер, калі дагарае каstryгнік, эксперыменты паддаюцца сістэматызацыі.

Першую іх групу я ўмоўна назаву тэлефоннай.

Наогул, тэлефон паводзіў сябе бездакорна. Не лічачы пары памылковых званкоў, ён гаварыў выключна грудным, з лёгкім прыдыханнем Наташыным голасам. Мая сяброўка ні аб чым не здагадвалася, а дзякуючы майму курэнню не мела падставаў і для звязаных з ментоловым пахам падазрэнняў. Прызнаюся, што я пачуваўся досьць самазадаволена: я жадаў яе і, не зважаючы ні на што, рытуал нашых спатканняў не зазнаў аніякіх зменаў — ад дзвюх неадменных пляшак да выбару маршрутаў на падсветленай мапе Еўропы.

Божа мой, якое гэта цяпер мае значэнне...

Безумоўна, нельга было абмяжоўвацца адным назіраннем за тэлефонам. Я рэгулярна набіраў свой нумар з аўтамата ў час праходак. Кватэра адказвала доўгімі гудкамі. Часам чуліся кароткія, ды гэта нічога не значыла, бо тэлефон быў спараны з суседскім і, калі там размаўлялі, на маім працаваў блакіратар. Разоў колькі я накручваў дыск тэлефона-аўтамата ў пэўных камбінацыях: адлічваў

дзесяць доўгіх сігналаў, якім адпавядала роўна столькі ж званкоў майго белага апарата на куфры, вешаў трубку, зноў набіраў нумар і адлічваў яшчэ дзесяць, наступным разам — восем, затым — сем... Я пасылаў свайму верагоднаму госцю сігнал: падазраваю, што ты ў мяне, чаму б табе не адгукнуцца... Вынік заўсёды быў аднолькавы.

На куфры я прыціснуў маслянжовым Шывам цыдулку прыкладна з такім зместам: хто б вы ні былі, прашу папярэджваць пра візіты загадзя, каб у нас не ўзнікала двухсэнсоўных сітуацый. Мяркуючы па свежым цыгарэтным дыме, маё пасланне прачыталі і — пакінулі без адказу.

Гэтаксама безуважна госці паставіліся да «забытых» на стале запасных ключоў.

Нічога новага не паведаміў замаскаваны сярод кнігаў мініяцюрны магнітафон.

Найбольш казыталі нервы эксперыменты з дзвярным «вочкам». Выпраўляючыся на вечаровую прагулянку альбо ідучы праводзіць Наташу, я не выключаў у калідорчыку святла, а вярнуўшыся, націскаў на гузік званка. Мой ненадзейны плюшавы вартаўнік абзываўся насцярожана-вінаватым брэхам, а я, міжволі сцяўшыся, да болю ўваччу ўтаропліваўся ў «вочка», пасярод якога гарэла светлая крапка. Яна магла пагаснуць у двух выпадках: калі б хтосьці выключыў святое або прынік да «вочка» з таго боку дзвярэй. Крапка не пагасла ні разу.

Перад сном я таксама карыстаўся паслугамі «вочка», але ўжо знаходзячыся ў больш выйгрышнай пазіцыі. Накінуўшы на дзвёры ланцужок, я прыкладваўся да «вочка» і аглядаў зведзеныя лінзаю ў цеснае кола аб'екты: дзвёры дзвюх суседніх кватэраў, пляцоўку і край лесвічнага марша. Там было пуста, аднак колькі разоў у мяне ўзнікала неадчэпнае адчуванне, што гэтаксама ўважліва, як я, у той самы момант хтосьці глядзіць на мяне ў сваё «вочка», быццам бы гэта я стала на пляцоўцы перад зачыненым уваходам. Прычым, калі давяраць чуццю, мой контрапозіцыйны зорок знаходзіўся ў мяне за спінай. Перамагаючы страх, я рэзка азіраўся і са змрочнай іроніяй казаў сам сабе: «Мой дом — мая фартэца».

Самую значную групу эксперымантаў складалі звязаныя з прайгравальнікам. Адсюль цягнулася тонкая нітачка хоць да нейкага тлумачэння сітуаціі, закладнікам якое я аказаўся. Факт заставаўся фактам: упершыню ментолавы

пах матэрыялізаваўся ў пакоі, калі я купіў кружэлку Шапэна.

Я правёў з прайгравальнікам сотні разнастайных доследаў: з дзесятак разоў пракруціў кожны з маіх дыскаў; паставіўшы Шапэна, выходзіў з дому і раптоўна вяртаўся; пераносіў апарат то ў кухню, то, карыстаючыся электрападаўжальнікам, у ванную... Не сказаў бы, што ў выніку я істотна прасунуўся наперад. Справаздача прагэтая манеўры змясцілася б у два-тры пункты. Пах цыгараў трансцендэнтным чынам узнікаў у кватэры толькі пры гучанні прэлюда № 15. Разам з тым пад перавон «кропелек» дым мог і не з'явіцца — наўпроставай залежнасці доследы не выявілі. Іншая рэч, што падчас астатніх мелодыяў магчымасць з'яўлення паходу раўнялася нулю.

Пытанняў набіралася болей, чым адказаў.

Шукаць адсутнія адказы я паспрабаваў у сваёй бібліятэцы.

Адна з кніг, аўтара якой анатацыя рэкамендавала як вучня Алены Блавацкай, на некалькі вечароў завалодала маёй увагаю. Напачатку падаліся цікавымі думкі аб тым, што сутнасць мужчыны ёсць каханне, аблічча ж ягонае ёсць мудрасць, у той час, як сутнасць жанчыны — мудрасць, а аблічча яе — каханне, і я нават наладзіў з Наташай абмеркаванне.

З той самай кнігі я даведаўся, што ў дадатак да вядомых органаў усپрымання кожны з нас мае яшчэ сорак дзевяць, што ў сучаснага чалавека бяздзейнічаюць, як, напрыклад, размешчанае на патыліцы трэцяе, празорлівае вока.

Са значна большай сур'ёзнасцю я чытаў пра астральны, альбо тонкі свет, у якім таксама, уадначас з прысутнасцю ў свеце фізічным, працякае чалавече жыццё.

Дапусціўшы, што я сплю, іначай кажучы, знаходжуся ў тонкім свеце, я атрымліваў шанец спрытна растлумачыць сітуацыю. Але ж маё жыццё цякло ў свеце рэальным і адчувальным кожную хвіліну — з менскай ускраінай, з вечна нецвярозым Лёнем, са смакам віна, з аксамітам Наташынага цела... і з пахам ментоловых цыгараў...

Тысячу разоў меў рацыю філосаф, што, даючы вызначэнне чалавеку, назваў яго істотаю, якая да ўсяго прывыкае. Абстрагаваўшыся ад гэтага паходу, я сказаў бы, што жыццё ў кастрычніку вярнулася ў звыклае рэчышча. Мне ўдалося закончыць адно апавяданне і накідаць эскіз

другога. Пра не азмрочаную радасць спатканняў з Наташою я ўжо згадваў.

Правёўшы сяброўку на трамвай, я выбіраў такі зваротны маршрут, каб тримаць на воку сваё вакно, аднак нічога падазронага ні разу не заўважыў. Спрыняючыся на пляцоўцы паміж другім і трэцім паверхамі, а потым каля кватэры, я ператвараўся ў слых, ды ніякіх мелодыяў ці іншых гукаў з-за маіх дзвярэй не даносілася. Зрэдку па ходу ў кватэры меў большую насычанасць, чым тады, калі я выкурваў абавязковую цыгарэту перад адыходам. У такім разе, распрануўшыся, я даставаў з пачка яшчэ адну. Аднак выпадалі вечары, калі ў гэтым не было ніякое неабходнасці, і ўва мне мацнеў голас, які пераконваў, што грудкі попелу ў вачніцах у аднарогага чорта, гэтаксама як уключаны не маёй рукою вентылятар, цені за матаўым шклом і ўсё астатнє, калі і не прымроілася мне, дык адплыло ў невараць. Здаралася, я толькі прыслухоўваўся да супакойлівага голасу, а здаралася — з ахвотаю браўся дапамагаць яму, успамінаючы просценьку параду Дэйла Карнэгі: пасадзіце непрыемнасці ў купэ і адпраўце цягнік ва ўчарашні дзень.

Я занатоўваю дэталі так падрабязна, бо хачу — гэта ўяўляецца мне вельмі істотным — намаляваць як мага дакладнейшы «партрэт» свайго тагачаснага псіхічнага стану.

Кастрычнік стаяў пагодлівы і прыгожы. Мой унутраны ландшафт вярнуў сабе раўнавагу, і эксперыменты працягваліся ўжо пераважна па інерцыі. Я навучыўся на далёкіх подступах блакаваць няўтульную думку, што хтосьці паралельна ставіць доследы нада мною і што мае ўласныя эксперыменты — толькі запланаваная частка ягоных, падпрадкаваных свайму рытму і свайму строгаму графіку.

Здаецца, я пісаў, што перыяд эксперымантаў завяршыўся першым сном, які не быў у поўным сэнсе падарожжам. Згадзіцесь, гучыць настолькі ж няўцягна, як і велягурыйста. Эксперыменты падразумываюць канкрэтыку і матэрыяльныя доказы, таму ўношу ўдакладненне: той перыяд завяршыўся недакуркамі са слядамі памады.

Зноў была пятніца, дзень, калі мы з Наташою належалі адно аднаму даўжэй, чым звычайна. Ад раніцы церусіў дождж — надвор'е, якое яна любіла болей за любое іншае.

Нам з ёю ніколі не бывала сумна ні за сталом, ні ў пасцелі, але ў дажджлівя дні мы дзякуючы Наташы як быццам пілі ўсё з поўных келіхай. Яе фантазія абавязкова нараджала што-небудзь незвычайнае на кухні. Яшчэ больш пікантыя стравы падаваліся ў ложак, які ў дождж мая сяброўка залішне рамантычна называла каравелай.

Таго дня наш карабель пад акампанемент кропляў на падваконні плыў наперад пад усімі ветразямі...

Мы выбавіліся з дому каля дзеяятай гадзіны, але па дарозе пачалі пад парасонам цалавацца і, не згаворваючыся, павярнулі назад. Я трymаў Наташу за руку, глядзеў на мокрае цёмна-бурштынавае лісце пад нагамі і ўпершыню думаў, што ў нас з ёю ўсё можа атрымацца і тады, калі мне не трэба будзе праводзіць яе ўвечары на трамвай.

У калідоры мы, быццам сустрэліся пасля доўгай ростані, праста задыхнуліся ў пацалунку.

Я ўпэўнены: наша фізічная іпастась, самі чалавечыя целы, таксама надзеленыя дарам прадбачання і прадчування і бываюць чуйнейшымі за душы. У той вечар душы залагоджана драмалі, а целы... Целы, чуючы блізкае расстанне, кінуліся развітвацца.

Наташа, сяброўка мая, ты не прачытаеш гэтых старонак, аднак, калі ўсё ж прычыніца неверагоднае, ведай, што, як мы другі раз ішлі на прыпынак, ішлі, забыўшы парасонку, хутка, быццам уцякаючы, і я стараўся думаць, што ў цябе на твары не слёзы, а дажджавыя кроплі, у тых хвіліны ты не пачула ад мяне ніводнага хлуслівага слова.

Гэта праўда, ні з кім да цябе я не адчуваў сябе настолькі мужчынам і настолькі самім сабою...

Але праўда і тое, што здарылася, калі мы запалі свято.

Наташа паднялася з ложка і прайшлася па пакоі ва ўсёй раскошы свайго жаночага хараства.

На вішнёвым кілем стаялі шклянкі, недапітая зялёная бутэлька і попелка. Наташа перанесла шклянкі на пісьмовы стол і вярнулася па чорта з адбітым рогам. Я працягваў любавацца ёю і тады, калі яна, паставіўшы поўную недакуркаў попелку на край стальніцы, павярнулася да мяне з нязвычна разгубленым тварам.

— Можна ў цябе запытацца? — Яе голас вібраў, як струна.

Я сеў.

— Ты фарбуеш вусны?

— Не разумею... — Надышла мая чарга разгубіцца.

— Тады адкажы, што гэта такое?

Яна выбрала некалькі недакуркаў, паклала іх на далонь і, як бы нечага баючыся, наблізілася да мяне.

Гэта былі пяць ці шэсць скураных ледзьве напалову або адразу патушаных цыгарэтаў «Piere Cardin» з трима тонкімі — параю залатых і пасярэдзіне іх зялёным — абадкамі, каля якіх густа пунсавелі сляды памады.

Я адчуў поўную бездапаможнасць.

— Зараз я табе ўсё растлумачу...

Я памкнуўся злавіць Наташу за руку, ліхаманкава вырашаючы, з чаго пачаць — з Шапэна, з ментолавага паху, з ценяў за дзвярыма? — і да карэнъчыкаў валасоў ненавідзячы сябе за тое, што маўчаў пра гэта раней.

Наташа вырвала руку і, спяшаючыся, рыўкамі апраналася.

— Не трэба мяне праводзіць! — выкрыкнула яна ў калідоры.

Мы ішлі пад касымі струменямі дажджу, і я гаварыў пра яе голас, пра тое, што ў мяне нікога, апроч яе, няма, што ў панядзелак буду чакаць яе званка, але ўвесе гэты час мяне не адпускала сцішнаватая думка аб тым, што ці хто чакае мяне дома.

«Прэлюдью ў кропельках» я пачуў на другім паверсе.

Каб паставіць побач з пляшкай канъяку не адзін, а два кілішкі, мне не хапіла зусім мала. Шыва ляжаў на стале ў такой паставе, нібы яго толькі што разглядвалі і ўжо не мелі часу вярнуць на паліцу. Выключыць прайгравальнік паспелі, але ў погелцы дымела непатушаная цыгарэта. Усё сведчыла, што кватэру пакінулі за некалькі секунд да майго прыходу, не выключана, што ў той момант, калі я ўстаўляў у замочную шчыліну ключ.

Цяпер я быў канчаткова перакананы: гэта былі не госьці і не госьць, а — госьця.

Так, яна безумоўна была жанчынаю, прычым маладой, аб чым казалі не столькі яркая памада на цыгарэтавых фільтрах і ўпершыню дамяшаны да ментолавага дыму тонкі водар дарагой парфумы, як прысутнасць у паветры чагосыці істотнейшага за самыя вытанчаныя духі. Паспрабую канкрэтны заваць... У паветры, у саміх яго малекулах, была, як пасля імклівай летняй навальніцы, разлітая непаўторна лёгкая азонавая свежасць.

Я зрабіў добры глыток канъяку і пацікавіўся ў бажка, чыя рука трymала яго пяць хвілінаў таму. Шыва зразумеў

нявымайлене ўголас пытанне і паказаў рачынымі вачамі на лімонавы том Акутагавы.

Сумневы развеяліся: на дзіцячым малюнку было мае вакно

ГЭТА НЕ МОЖА
БОЛЬШ ПРАЦЯГВАЦЦА
НЕ МОЖА

— кръчалі буйныя літары-крывулы.

Я піў канъяк, курыў цыгарэту за цыгарэтай і, не п'янеочы, адчуваў, што скуча адпушчаная мне перадышка скончылася: трэба рыхтавацца да нечага новага і не распускаць нервы, як мой невядомы папярэднік, чыя дрыготкая рука вывела гэтыя сем роспачных слоў і, відаць невыпадкова, знайшла для іх схоўку ў «Жыцці ідыёта»...

Пасля паўночы я ўладкаваўся ў ложку так, каб, прачнуўшыся, бачыць матавыя дзвёры, патушыў верхнєе свято і, пакінуўшы падсветку геаграфічнай мапы, заплюшчыў вочы.

Як ні дзіўна, нач выпала спакойная.

Я непрабудна праспаў да раніцы, каб зноў адчуць у пакоі ўжо знаёмую азонавую свежасць. У адрозненне ад вечара ў паветры не плавала ні пасмаў ментоловага дыму, ні струменьчыкаў парфумавых пахаў — адны фітанцыдныя ручайнікі аzonу, як быццам ад мяне хвіліну назад пайшла юная жанчына.

Я закрыў вочы і намогся ўспомніць, што мне снілася.

Спрабу напаткала амаль поўная няўдача. На апушчаных павеках не ўспыхнула ніякага звязнага сюжэта. Але рэшткі сну, яго ледзьве ўлоўныя срэбныя валаконцы, яшчэ захоўвала само цела. Невыразныя, ужо засмужаныя ранішній рэчаіснасцю адчуванні, прабіваючыся на ўзоровень вобразаў, спрабавалі сказаць мне пра цёплыя ласкавыя рукі і хуткія, падобныя да матыльковых дотыкаў, пацалункі. Мая істота ведала: гэтыя бязважкія дотыкі мелі працяг, але ён ужо губляўся ў непрагляднай салодкай смуже...

Знешне тая субота не была адметная нічым, апрача того, што Лёня напіўся да божай моцы і, пакаціўшыся па лесвіцы, зламаў руку. Я ж — зусім не ў сувязі з гэтым — даў сабе слова не піць нічога мацнейшага за віно.

Свой унутраны стан я акрэсліў бы словам «чаканне». «Штосьці павінна вырашыцца», — цвыркалі на абляцельм ясені пад маім вакном вераб'і. «Вырашыцца...» —

падпявалі водаправодныя краны. І нават бязмоўны насцены гадзіннік па-свойму нагадваў пра гэта, бо ў чаргаванні яго зялёных лічбаў знікла абыякавая манатоннасць і завялася затоенасць.

Шостым пачуццём і, можа, усімі тымі сарака дзеяццю органамі ўспрымання, пра якія чытаў у вучня Блавацкай, я прадчуваў... Што? Апрануць тое прадчуванне ў словы было немагчыма. Цяпер, узброены веданнем далейшага, магу сказаць канкрэтней: я падсвядома адчуваў, што трапіў у памежную паласу, у нейтральную зону, за якой ляжыць тэрыторыя з іншымі законамі.

Я чую блізкую прысутнасць Яе.

Прадбачу, што некаму захочацца паіранізаваць з вялікай літары, таму скажу, што ёй, літары, адведзена чиста функцыянальная роля. Вы не паверыце, мне дасюль невядома Яе імя.

Хоць хутка, ужо хутка я даведаюся яго...

Але перанясёмся назад, у ту ю суботу.

Цэлы дзень я не мог знайсці занятку, які б мяне разважыў. Бязметна гартаў рукапіс. Паставіў кружэлку з запісамі «Beatles» і амаль адразу памяняў яе... вы ведаеце, на што. Іголка гуказдымальnika зноў і зноў апускалася на чорнае колца з прэлюдам № 15 рэ бемоль мажор, аднак ніякіх пахаў не матэрыялізоўвалася, і ў гэтым я таксама ўгледзеў знак. (Забягаючы наперад, заўважу: з таго дня і да момантu, калі пішу гэтыя радкі, у сценах маёй кватэры, менавіта ў сценах, нічога трансцендэнтнага больш наогул не прычынялася, хоць, як вы потым убачыце, такое сцверджанне і вымагае агаворак.)

Два ці тры разы званіў тэлефон. Слухаўка маўчала, потым на тым канцы сувязі клалі трубку. Найверагодней, нумар набірала Наташа. Званкі на пэўны час занялі мае думкі, і я склаў для Наташи легенду пра суседку зверху, якой на ўсялякі выпадак даў ключы.

Увечары я, каб стаміцца, дайшоў пешшу да самага цэнтра. (Неўзабаве такія доўгія шпацыры зробяцца неадменнаю часткаю кожнага дня, бо цяжка будзе прыдумаць да начных падарожжау лепшую інтрадукцыю.)

Перад сном я ўпершыню пасля ночы з ценямі за матаўым школом не стаў зачыняць дзвёры з калідорчыка, а падушка засталася на сваім месцы пад панеллю з клавішамі. Я націснуў клавіш зялёнае падсветкі і, адчуваючы ў нагах лёгкае гудзенне ад пройдзеных

кіламетраў, выцягнуўся пад коўдрай. Зялёныя лічбы ў вакенцы электроннага гадзінніка паказвалі поўнач.

Мы плылі па цёплай азёрнай затоцы. Я сядзеў на вёслах. Яна збірала белыя лілеі. Краплі вады яшчэ не высахлі на кранутых аліўкавым загарам целах. Мы кіравалі да берага, але не возера, а — выспы. Сам лясісты бераг сінеў у гарачым мроіве далёка за намі.

Адтуль лодка везла трэцяга пасажыра — грака з перабітым крылом. Мокрага і знясіленага, Яна выратавала яго на пачатку плавання. Цяпер птушка абсохла і, седзячы на носе за маімі плячыма, уважліва сачыла, як набліжаецца суша.

Лодка шкрабанула па донным жвіры. Я саскочыў у ваду, скапіўшыся за ланцуг, выцягнуў нос на мылец і намерыўся дапамагчы сысці на дол нашаму пасажыру. Грак не пагадзіўся. Ён сам нязграбна кульнуўся цераз борт і, вахлікам валочачы па пяску пакалечанае крыло, пашкандыбаў у лазовыя зараснікі.

Відаць, гэта было не возера, а вадасховішча: на выспе мы знайшлі здзічэлы яблыневы сад з кустамі спелых жоўтых парэчак. Адна, самая старая і разложыстая, яблыня расла наводшыбе. У яе засені мы апусціліся адно перад адным на калені. Тоё, што адбылося потым, не хочацца давяраць словам, бо любое з іх пагражае дэвалюваць вышыню і супаднасць зліцця нашых целаў, якія перапаўняліся неўтаймоўным імкненнем ператварыцца ў адно цэлае...

За вакном пачыналася нядзеля. Усе рэчы займалі законныя месцы, і ў кватэры абсолютна нічым не пахла.

Сцвярджаць, што я прачнуўся свежы, як ранішняя стакротка, было б няшчыра. Я ляжаў у ложку з адчуваннямі чалавека, які выходзіць з наркозу. Праўда, услед за ўколам пацыент уцёк альбо яго перадумалі везці ў аперацыйную, і спатканне цела са свядомасцю абышлося без болю, а было прыпраўлене адно галавакружэннем.

Фарбы сну не выцвілі ні пасля кавы, ні ў час вылазкі да газетнага шапіка. Я сказаў бы болей: грак, які падмятаў пясок хворым крылом з сінім водлівам, а перш чым схавацца ў вербалозе, зусім па-чалавечаму азірнуўся на нас, гэты грак успрымаўся больш жыщёва рэальным, чым знаёмая кіяскёрка.

Мяне мучыла пытанне: няўжо ўвесь учараши дзень мая істота чакала менавіта гэтага? Гэтага надзвычай рэльефнага і аб'ёмнага, я скозаў бы нават, гіперрэальнага,

але ўсяго толькі сну? І, калі адказаць станоўча, што значылі ягоныя сімвалы?..

Нітку думак абарваў тэлефонны званок. Апарат адазваўся сваім улюблёным голасам. Наташа абязала прыехаць не пазней як праз паўгадзіны. У выхадныя мы ніколі не бачыліся. Я не меў прычынаў адмаўляцца, аднак упершыню ў гісторыі нашых адносін не сустрэў у душы ранейшае радасці.

Паўгадзіны хапіла, каб схадзіць па віно і адмовіцца ад змайстраванай нашармака байкі пра суседку з ключамі.

Наташа прыехала на таксоўцы. Я не збіраўся хлусіць і адначасова не хацеў, праўдзівей, проста не мог дазволіць сабе расказаць ёй пра Шапэна, ментоловы пах і астатніе. Вір падзеяў укручваў мяне па сваёй спіралі ўсе глыбей, я ўжо належала яму, але і ён, гэты вір, належала мне, ён таксама быў маёй уласнасцю, маёй таямніцяю, якою я не меў намеру, а магчыма, і права ні з кім дзяліцца.

Я быў удзячны Наташы, што яна ні аб чым не пыталася, і мог бы назваць сустрэчу нашых целаў віхураю жадання і асалоды, але гэта была б палова праўды. Недзе злева, калі сэрца, я адчуваў востры крышталік, які мусіў растаць, аднак не прапаў і ані не страціў сцюдзёнай вастрыні граняў.

Наташа надзела шлафрок, і мы пайшли на кухню; потым падуднавалі і адкаркавалі яшчэ пляшку чырвонага, а там падкралася тая непазбежная хвіліна, калі шлафрок шчыгульней прылёг да Наташынага цела, падкрэсліваючы ўсе ягоныя лініі, каб здацца непатрэбным і лішнім...

А злева ад сэрца халадзіў крышталік, і ў ім было закадзіраванае тое, што раздвойвала мяне: адна мая і паставаць заставалася з Наташай, а другая з лабараторнай цікаласцю пазірала на нас з пэўнай дыстанцыі, што вымяяралася не прастораю, а часам. Я-першы любіў Наташу, а я-другі глядзеў на гэта, крыху, можа, усяго на колькі дзён, апярэджаючы час, і пачуцці мяне-другога не вешчавалі мне-першаму будучыні.

Разгадка раздваення хавалася дзесяці побач, за бліжэйшым паваротам, і яна адкрылася, калі мая правая рука зноў абдымала Наташыны плечы, а левая ляжала там, дзе яна любіла ляжаць, адчуваючы пругкую падатлівасць Наташыных паўшар'яў.

Сон! Адказ тайцца ў сённяшнім сне, у лодцы з лілеямі і выратаванай птушкай, у тым, што здзейснілася на траве

пад яблыняй, лістота якой плавілася і станчалася ў промнях высокага сонца...

Наташа здзіўлена расплюшчыла вочы, і мне давялося зрабіць намаганне, каб вярнуцца з зялёнае выспы на ложак.

Тады яна першы раз сказала, што можа застацца ў мяне да раніцы. Паведамленне заспела мяне знянацку, але я адразу зразумеў, што не хачу гэтага. Стараючыся быць натуральным, я мякка папракнушаў яе, што не папярэдзіла загадзя, бо сёння я ад'яджаю і паездку немагчыма адкладсі. Яна адварнулася да сцяны.

Я-першы гладзіў яе па плечуку і, як дзяўчынку, угаворваў, што ўжо ў аўторак буду вартаваць яе крокі на лесвіцы, а я-другі назіраў за гэтай сцэнаю з недаверліва кплівай усмешачкай.

На прыпынку Наташа запыталася, калі ў мяне цягнік. У 23.40, не задумваючыся, схлусіў я.

Калі паўночы зазваніў тэлефон. Пасля секунднага вагання, чамусыці глянуўшы на сябе ў люстэрка, я з цвярозай адвагаю ўзяў трубку. Тая памаўчала і Наташыным голасам пажадала шчаслівага падарожжа.

У тую ноч я адкрэсліў мінуласць ад будучыні. Тыдні і месяцы, чымі эпіграфам было Наташына імя, цяпер належалі часу, які магла злучыць з маім толькі ўспышка кароткага ўспаміну, што ненадоўга пакідае пасля сябе прыемны дымок.

Праз колькі дзён я знайшоў у паштовай скрынцы Наташын камплект ключоў і напалохаў імі дрымотных жабаў у парковай копанцы, якую ўжо браліся шкліць лістападаўскія прымаразкі. Але гэта быў яшчэ не пастскрыптум да нашай гісторыі. У сценной шафе вісеў зялёны з шыпшынавымі кветкамі шлафрок, і аднойчы я акуратна склаў яго ў поліэтыленавы пакет і «забыў» на прылаўку той самай камісійнае крамы, куды некалі збіраўся здаць прайгравальнік.

Мой учыннак быў прадыктаваны не хвілінным настроем, а меў важкія прыгчыны, пра якія скажу трохі пазней.

Ад моманту, калі я паставіў кропку ў папярэднім сказе, прамінула, паводле некаторых прыкметаў, не меней за чатыры дні. Гадзіннік паводзіць сябе ўсё больш дзіўна, а ісці да шапіка, каб купіць газету і даведацца, які сёння дзень, мне зусім неахвота. Такіх доўгіх падарожжаў у нас дагэтуль не здаралася. Не выключана, што мне трэба

спяшацца і, не надта зважаючы на стыль і паслядоўнасць, засяродзіцца на галоўным.

Галоўнае — падарожжы.

Падарожжы з ёю, якія зрабіліся зместам і сэнсам майго быцця.

У ноч пасля разрыва з Наташай, калі я зразумеў, што не хачу злучаць разарваны час, мы вярталіся з Вільні праз Нарач, дзе дарога паўтарае мудрагелістую канфігурацыю ўзбярэжжа. Яна сядзела за рулём і, убачыўшы чараду лебедзяў, звярнула з шашы. Мы паслалі пры ціхай вечаровай вадзе абрус, якому наканавана было ператварыцца ў прасціну. Белья птушкі здзіўлена выцягвалі шыі і засталіся развітальным уражаннем перад магутным усплёскам асалоды, якая здзекліва смяялася з усіх чатырох вымярэнняў.

У другую з тых, першых начэй мы трапілі на Палессе. Пераменліва хуткая рака, чые берагі праплывалі паўз нашую маторку, верагодна, звалася Гарынню; над вадою, як звычайна ў тых мясцінах, сядзелі з вудамі жанчыны, а ў прыбярэжным трыснягу я злавіў маленькую, як пяціканечная манета, балотную жалвшку.

Час ад часу мы вячэралі ў невялікіх рэстаранчыках, што ў апошнія гады паадчыняліся ў былых гарадскіх падвалах. Памятаю міні-фантан з залатымі рыбкамі-тэлескопамі ў адным з гэтых зацішных месцаў і мініяцюрную сажалку з парачкаю ракаў у другім, дзе карціна над утульна траскучым камінам адкрывала перспектыву гатычных спічак старажытнага горада. Дадому мы вярталіся пешкі альбо спынялі таксоўку, і першы дотык Яе рукі на заднім сядзенні ўжо абяцаў, ужо быў весткаю...

І той зімовы вечар сярод бясконцай белай роўнядзі, над якой раз'ятраны вецер гнаў раўналежна зямлі рэдкія, навостраныя, як іголкі, сняжынкі... А пасля — нечаканай радасцю — вялікая сялянская хата, напаленая печ і пярына на гарачай чарэні.

Стан, калі ўранні я чуўся хворым, што пасля наркозу збег ад дактароў, ужо не паўтараўся. Я прачынаўся з разлітай па целе салодкай лёгкасцю, і па венах бегла не кроў, а пералівалася субстанцыя з зашыфраванай формулай эліксіру маладосці. Я адчуваў сябе бесклапотна, як у дзяцінстве, калі мы ўсе яшчэ неўміручыя.

А потым Яна знікла, пакінуўшы пустой спачатку адну маю ноч, пасля — другую і трэцюю. Напрыканцы тыдня сэрца зашчаміла такая неchalавечая туга, што я ўголос

прасіў Яе вярнуцца, выходзячы з кватэры, пісаў цыдулкі з адным толькі словам «Прыйдзі» і бесперастанку ставіў на прайгравальнік кружэлку з прэлюдам № 15.

Тады я і пазбыўся Наташынага шлафрока.

Не думаю, што гэты мой учыннак меў вялікую вагу. Найверагодней, сапраўдную прычыну Яе адсутнасці я ніколі не ўведаю. Аднак — Яна вярнулася.

Яна вярнулася да мяне, і з таго самага часу ранішнія абуджэнні страцілі празрыстую дзіцячу бестурботнасць.

Але пакуль я павінен паспець болей сказаць аб падарожжах, чые маршруты, сюжэты і працягласць дзень пры дні мяняліся, пераходзячы ў новую якасць.

Усе нашы вандроўкі пералічыць ужо немагчыма. Выберу некалькі, пагатоў пра некаторыя не магу сказаць нічога акрэсленага, апрача таго, што нас заносіла неймаверна далёка ад гарадоў, пазначаных на маёй насценай мапе, і наогул ад цывілізацыі.

Аднойчы яна спала на маім плячы ў «Боінгу», перад якім вырастая з акіяна фантасмагарычны айсберг Грэнландыі. Смуглавы сцюард прынёс плед, і я шэптам папрасіў яго самога захутаць маю спадарожніцу, таму што баяўся, паварушыўшыся, разбудзіць яе.

Другі раз я чакаў Яе ў пустым бары з тузінам высокіх круглых крэслаў. Яе доўга не было, і я чамусьці згадзіўся патанцаваць з чарнаскурай барменкаю ў глыбока дэкальтаванай джынсовай сукенцы. Знячэўку шчокі ў маёй партнёркі з чорных зрабіліся папяліста-шэрымі, і, павярнуўшыся ў танцы да дзвярэй, я ўбачыў у іх сонечным атворы Яе. У руцэ Яна трymала наведзены на нас дамскі пісталет. Пасля мы пілі з высокіх кухляў светлае піва, а белы пісталецк ляжаў на стойцы побач з запальнічкай і пачкам ментоловых цыгарэтаў. Яна села мне на калені і сказала, што хоча любіць мяне праста вось тут, на вачах у чорнай спакусніцы.

І той паром праз Ла-Манш... Мора моцна штарміла, і, пакуль мы мужна змагаліся з марской хваробаю, дзеци ў пасажырскім салоне наладзілі спаборніцтва: хто дабярэцца ад дзвярэй да дзвярэй не заваліўшыся.

Здаралася, я пазнаваў свае ўлюбёныя мясціны ў гарадах, дзе выпадала бываць раней: пляц каля Домскага сабора ў Рызе, шматкалёрныя мураванкі на вуліцы Лай у Таліне, замак у некранутым часам венгерскім гарадку на мяжы з Аўстрыйяй. Гэта значыла, маршруты вандраванняў выбірала не толькі яна, што, прызнаюся, супакойвала маё

самалюбства, бо, хай сабе і ўскосна, сведчыла пра нашую роўнасць у адносінах.

Я здымаў з паліцы кнігу вучня Блавацкай і чытаў пра тонкі свет, які не ведаў, што такое час і адлегласць. Дакладней, гэтыя паняткі нібыта існавалі і там, але — зусім інакш, і таму ў сне, альбо пераносічыся ў тонкі свет у нядрэмным стане, тысячы міляў нескладана было пераадолець за секунду, зямное стагоддзе — зблытаць з імгненнем, а імгненне — з вечнасцю. Матэрыйя таго свету, сцвярджала кніга, настолькі эластычная, што чалавек стварае там думкаю ўсё, што заўгодна. Іншымі словамі, ён сам робіцца формаю ўласнай думкі, набываючы аблічча, якое адлюстроўвае сутнасць ягоных жаданняў і імкненняў — прычым усе гэтыя ілюзіі ў тым ілюзорным свеце з'яўляюцца такімі ж рэальнымі, як і рэчы ў свеце фізічным.

У кнізе з пакінутымі некім закладкамі мяне прывабіла ідэя аб tym, што калі ў фізічным свеце чалавек можа схаваць сваю сапраўдную сутнасць, дык у тонкім гэта немагчыма. Там чалавек трапляе ў ту ю сферу, што адпавядае яго духоўнаму развіццю, і той, хто прыходзіць туды свядома, вядзе асэнсаванае жыццё, у адваротным жа выпадку — працягвае такое самае існаванне, як і на зямлі, нават не ўсведамляючы, дзе ён знаходзіцца.

Але ўслед за метафізічнымі развагамі мяне змушалі паверыць, быццам у тонкім свеце не трэба гатаваць сабе ежы і турбавацца пра астатніе, бо тонкае цела атрымлівае ўсё неабходнае, як толькі створыць ва ўяўленні яго вобраз. Аўтар кніжкі, відаць, не надта разлічваў на вераемнасць удавсканалення чалавечася натуры, бо не ўстрymаўся ад папярэджвання, што жыхары астральнага свету схільныя злоўжываць дадзенымі ім бясконцымі магчымасцямі, а таму ён, гэты свет, загрувашчаны крышталёвымі замкамі і іншымі ўвасабленнямі зямных мараў.

Чым далей я чытаў, tym саркастычнейшая ўсмешачка змяілася на вуснах. Да маіх падарожжаў гэты трактат меў прыкладна такое дачыненне, якое мелі да праўды сярэднявечныя фаліянты, чые аўтары абвяшчалі нашых продкаў аднавокімі гіпербарэйцамі, асуджанымі бавіць жыццё ў вечных снягах і сумовіцца з белымі мядзведзямі.

Мяне спрабавалі пераканаць, нібыта насельнікі тонкага свету не маюць патрэбы ў сонечным і ў любым іншым свяtle, бо самі з'яўляюцца яго крыніцаю, а я не мог забыць, як мы з Ёю раскладалі вогнішча ў начным лесе з

усімі яго схаванымі ў цемры шолахамі і страхамі. Мяне ўтаворвалі даць веры, што ў тым свеце існуе агульная для ўсіх мова, а я выдатна памятаў, як у цеснай кавярні, дзе мы, увайшоўшы з марозу, замовілі па вялікай шклянцы глінтвейну, усе, апрача нас, гаварылі па-нямецку.

Над той кавярняю быў гатэльчык, і мы вырашылі там спыніцца. За вокнамі ўзвышаўся не крышталёвы замак, а заснежаны альпійскі перавал; гаспадыня падавала на сняданак каву са свойскімі вяршкамі, а ў прыбіральні стаяў на палічцы канцэнтраваны хваёвы дэзадарант, што ўзнік там, як выглядае, зусім не ў адпаведнасці з жаданнем майго астральнага цела, бо я выбраў бы водар язміну.

Яна любіла светлае віно, і ў вясковай крамцы мы неспадзявана адкрылі пакаштаваную неяк у Вільні «Ларэляй» з яе халаднавата-вытанчаным букетам. Каб трапіць у крамку, трэба было паўгадзіны спускацца ўніз, у даліну. Сцежка вілася ўздоўж жывой і ўзімку рэчкі, што, абсыпаючы падарожніка срэбным пылам, абрывалася з уступу. Якраз там, каля вадаспаду, мне прыйшла ў галаву думка, што наш шырачэзны гатэльны ложак падымалі з даліны шрубалётам. Мы ведалі, што, пакуль прыйдзем назад, гаспадыня зноў заменіць у нумары ўсю бялізу і туга прышпіліць начышчанымі да бліску меднымі гузікамі-булдавешкамі блакітную накрухмаленую прасціну.

Пра альпійскі гатэльчык я павінен падрабязней сказаць і з іншае прыгчыны. Пачынаючы з яго, нашы падарожжы ўвайшлі ў новую стадью.

Тады на маёй ускраіне канчаўся лістапад. Пасля філіжанкі кавы мяне пацягнула на вуліцу. Дзень быў пазімовому стылы, на падмерзлай траве бялелі лапікі снегу. Я здзівіўся, што вуліцы нечакана пустэльныя, бо ўчора ўвечары, калі ўкладваўся спаць, была серада, значыцца, сёння — звычайны чацвер. Уражаны здагадкаю, я павярнуў да газетнага шапіка. Газеты на вітрыне датаваліся суботай.

Адсюль вынікала, што я прабыў у ложку не ноч, а два дні і тры ночы, роўна столькі, за які час мы з Ёю заплацілі ў гатэлі. Падумаўшы: «у ложку», я не ўтрымаўся ад усмешкі.

Калі скажу, быццам мяне апанавала радасць, пакрыўлю душой. Але не было і боязі. Патаемна я ўжо чакаў гэтага.

Не маю часу ды і жадання перачытваць ранейшае, таму, пэўна, паўтаруся, згадаўшы, што думку пра вар'яцтва

адкінью яшчэ да развітання з Наташаю. Пра якое вар'яцтва магла ісці гаворка, калі свет, куды я вяртаўся раніцой, успрымаўся мною — у краме, у размове з сантэхнікам або з Лёнем, што прыйшоў па чырвонец,— цалкам адэкватна. Іншая реч — наколькі мне хацелася вяртацца.

Але ў лістападзе гэтая праблема яшчэ не выходзіла на першы план. Мне хапала ўсведамлення сваёй абранасці і далучанасці да таямніцы. Часам я лавіў сябе на tym, што з пачуццём перавагі паглядаю на прахожых, а часам дазваляў сабе думаць аб перспектывах, якія давалі мне падарожжы як літаратуру.

Абуджэнне ў суботу заместа чацвярга сталася рысаю, за якой падзеі атрымалі інакшы рытм і новую лінію руху. Удакладню, што гэтых лініяў было адразу некалькі і яны ўвесь час перапляталіся ў складаным узаемадзяянні.

Пасля гісторыі з горным гатэлем я купіў наручны гадзіннік, які паказваў таксама дні тыдня, і штовечар клаў яго на панель над ложкам, каб ведаць, у які дзень вярнуўся. Новы гадзіннік строга трymаўся традыцыйных правілаў, чаго нельга было сказаць пра стары насценны.

Стары пачаў выкідваць конікі.

Не прамінула і тыдня, як, седзячы ўвечары каля тэлевізара, я не столькі ўбачыгү, як бакавым зрокам адчуў, што з насценным гадзіннікам не ўсё ў парадку. Мой хранометр у стылі рэтра паказваў 98.47. Секундная стрэлка наручнага гадзінніка замерла на месцы. Я дачакаўся змены апошняй лічбы ў драўляным вакенцы: 98.46. Тут у кватэру пазванілі. Ідучы да дзвярэй, я паспей падумаць, што, калі такое чыніцца з часам, зараз завітае хто-небудзь з пазаўчарашняга ці паслязаўтрашняга дня. Магчыма, Лёня і з'явіўся адтуль, аднак ён хацеў са мной выпіць, і ўдакладніць сапраўдны час Лёнеў намер аніякім чынам не мог.

Пакуль я выправаджваў суседа, у вакенцы над ложкам выскачылі чатыры нулі.

З тae ночы маршруты падарожжаў пралягалі і ў прасторы, і ў часе.

Калі бышы карэктным, дык вандроўкамі ў часе трэба прызнаць ужо некаторыя першыя спатканні, бо, напрыклад, тады, як мы пад наглядам лебедзяў любіліся на беразе летніе Нарачы, за вокнамі мае аднапакаёўкі кружылі белыя мухі. Цяпер жа гэтыя экспедыцыі зрабіліся больш далёкімі і рызыкоўнымі.

Неяк на вуліцы мой позірк спатыкнуўся на вялізным перадвыбарчым партрэце Ліндана Джонсана.

Дадам выпадак у піўнушцы, дзе мы запівалі гумовыя лусцікі нясмачным цёплым півам, а прымацаваны пад столлю тэлевізар паказваў футбольны матч з Бобі Мурам. У той вечар у піўнушцы стралялі — праўда, не па людзях, а па футбалістах на тэлеэкране. Здаецца, гэта адбывалася дзесьці ў Ласінскай Амерыцы, бо ангельцы выйгравалі ў зборнай Аргенціны, а рэкламныя ролікі ішлі пад мелодыі танга.

Здаралася, прыблізна вызначыць час, куды нас закідвалі, дапамагалі мадэлі аўтамабіляў і адзенне сустречных.

Думаю, не памылюся, калі скажу, што мы не перасеклі мяжы XIX стагоддзя. За адным выняткам.

Я быў алхімікам і замураваўся ў лабараторыі для бяссонных пошукаў вялікага магістэрства. Праз тоўстыя муры пррабіваліся прыглушаныя гукі вуліцы: грукат колаў па бруку, галасы царкоўных званоў, гоман развар'янага натоўпу і крыкі на чэшскай мове. Гэта маглі быць і часы Гуса, і XVI і XVII стагоддзі.

Са светам мяне злучала вакенца ва ўнутранай сцяне, да якога Яна прыносіла мне ў кошыку простую ежу і пляшку віна. Віно падтримлівала мяне, але адначасна распаляла агонь бяссільнае лютасці, што аднаго вечара дайшла да крытычнае кропкі. Я перакуліў перагонны куб і кінуўся крышыць бутлі і бутлікі з рэактывамі, а потым рушыў з кулакамі на неатынкованыя вільготныя сцены.

Вандраванні рабіліся ўсё больш разгалінаванымі і складанымі ў сваіх акалічнасцях: мы нібы падымаліся па ўсходах, і на кожнай прыступцы чакала сустрэча з датуль нязведенным.

Мы вярталіся ва ўжо знаёмыя месцы і абставіны, шумна радуючыся старым сябрам і заводзячы новых, якія прызначалі нам спатканні ў летніх кавярнях або запрашалі без лішніх цырымоніяў заходзіць дахаты. Я пражываў фрагменты дзесяткаў іншых жыццяў, прычым без права назваць іх чужымі, бо заўсёды быў не староннім назіральнікам кшталту кінагледача, а дзейнай асобаю з крыві, плоці і жывых чалавечых пачуццяў.

Я бывай маладзейшы за свой цяперашні век альбо на некалькі гадоў старэйшы. Але я нязменна быў, і ў гэтым пераконвала з'яўленне рэчавых доказаў вандровак:

манеты вартасцю 50 песетаў, каталіцкага крыжыка на срэбным ланцужку...

Гэта маглі быць не рэчы, але не менш відавочныя сведчанні нашых пілігрымак. Знак, пакінуты Яе вуснамі каля маёй левай смочкі. Да крыві збітвы ў алхімічнай лабараторыі кулакі...

Убачыўшы запечаную на костачках пальцаў кроў, я знайшоў у згаданай вышэй кнізе патрэбнае месца і з сарданічным смехам перачытаў пасаж аб tym, што ў тонкім свеце цела свободна пранікае праз сцены і любыя фізічныя перашкоды.

Асобна, далёка ў баку ад астатніх, застаецца сон пра кожаноў.

Кожаноў было двое — большы і меншы.

Гэтыя істоты, якія наяве — з того часу, як у дзяцінстве адзін з іхніх суплеменнікаў спікіраваў на маю кучараўскую галаву,— ніколі не выклікалі ў мяне і падабенства сімпатыі, там, у сне, успрымаліся без усякай підлівасці. Наадварот, іх палёт быў поўны бязгучнай грацыі і гармоніі. Спярша яны лёталі паасобку, кружляючы вакол адно аднаго, быццам вялікія цёмныя матылі, потым меншы кожан, мабыць, стаміўшыся, падчапіўся знізу да большага, і той нейкі час вазіў яго. Затым успыхнула свято, і я асэнсаваў, што яны лётаюць у маей кватэры. Я пішу «яны», але насамрэч «яны» ўадначас былі і намі, мною і ёй. Я бачыў кожаноў збоку і ў той самы момант адчуваў свой уласны палёт — то лёгкі і імклівы, то павальнейшы, ды не менш прыемны, калі Яна чаплялася да мяне лапкамі.

Так, гэта была мая аднапакаёўка, дзе ўсё знаходзілася на звычных месцах і дзе, разам з tym, прычыніліся змены. У пакоя выцягнуліся сцены, бо знаёмыя рэчы выглядалі зверху, адтуль, дзе мы кружлялі, значна паменшанымі. І раптам я падняў вочы і згледзеў, што над намі няма столі, замест яе — фіялетавае неба з буйнымі негарадскімі зоркамі.

Гэтае адкрыццё прымусіла мяне звузіць дыяметры кругоў, якія ўжо выходзілі за перыметр сценаў, і паступова апусціцца ў іх калодзеж — да гадзінніка ў пыльным корпусе і яшчэ ніжэй, да ложка з бардовымі, падрапанымі нечымі пазногцямі панелямі і століка з дзвюх табурэтак, дзе стаялі шклянкі з віном, паміж якімі ўтульна ўладкаваўся пачаты зялёны пачак цыгарэтаў. З дасягнутага бяспечнага ўзроўню вышыні я скасіў вока

ўгору і супакоена адзначыў, што зоркі ўжо захінутыя столлю.

Як вы заўважылі, тут я ўпартка карыстаюся тэрмінам сон, а не падарожжа. Так мне лягчэй адганяць трывожную думку, што сон з кожанамі быў пробнаю куляй.

Я ні пры якіх умовах не хачу развітвацца са сваім целам. Яна павінна зразумець. Яна не можа не зразумець мяне, бо ўсё і пачалося з іх, з нашых целаў, якія знайшліся, выбралі адно аднаго з безлічы быльых і будучых варыянтаў.

З нашых целаў, што сталіся пасланцамі і разведчыкамі душаў.

Зараз я скажу пра тое, аб чым дагэтуль маўчаў.

Пакуль што ні разу я не спрабаваў даць вам пра маю спадарожніцу хоць нейкае ўяўленне — намаляваць яе партрэт, акрэсліць характеристар.

Я не здолею зрабіць гэтага і сёння, бо Яна прыходзіла да мяне ў розных абліччах — то зеленавокай шатэнкаю з круглай радзімкаю пад брывом, то серабрыстай тонкаю бландзінкай з кароткай «марсіянскай» стрыжкай, то... Навошта гэты пералік з наборам зашмальцаваных эпітэтаў, калі дзесяткі яе абліччаў не змаглі схаваць таго, што гэта заўсёды была Яна — яе сунічныя смочки, яе бясконца знаёмыя пальцам хрыбеткі, яе лона, якое я называў імем маленькага ласкавага звярка, яе вусны, якія даводзілі маю плоць да белага кіпення.

Памятаю, як у зімовым альпійскім гатэльчыку, гледзячы ўранні на яе цела, я маліўся, каб для гэтага цёплага палевага колеру, для даўгіх і тонкіх, але такіх моцных точаных ножак, для літых грудак з пяшчотнымі цёмнымі дзюбкамі, для бездакорнай спіны з раўнюткім паскам пазваночніка і дзвюх крутых, зробленых з жывога мармуру палавінак там, дзе спіна губляе свае найменне, каб для ўсяго, што я бачу, час спыніўся...

Гэта нязменна было Яе цела, якое выпраменівала ў прыщемку мяккае свято і плавала ў ім, лягчайшае за касмічную бязважкасць і адначасова па-зямному важкае і поўнае сакавітасці нагрэтага сонцам ананасавага яблыка. Яе свято было часткаю гэтае цеплыні, яго эманацыяй і не мела нічога агульнага з прывідна-халодным свячэннем з аблюднае кніжкі пра тонкі свет.

Характар? Ён таксама быў пераменлівы, як Яе твар, як паверхня рэчкі, што павольна плыве ў одуме і раптам прачынаеца, становіцца капрызліва-гарэзной, б'еца ва ўтравельня, парослыя жабінымі вочкамі берагі, а за

павароткаю, за купчастай алешынай зноў робіцца элегічна-сцішанай, набіраючыся сілы і ўпэўненасці перад доўгім перакатам. І ўсё гэта — з падводнымі плынямі, з падступнымі бохатамі і страказіннымі затокамі — тая самая чыстая лясная рэчка.

Здаецца, збіваюся на сэнтыментальнасць... Зрэшты, я пішу зусім не літаратурны твор.

Але як, сапраўды, назваць гэты рукапіс? Супроць дэфініцыі «запавет» пратэстуе ўся мая істота. Дзённік? Дыяруш? Падарожныя нататкі? Справаздача пра экспедыцыю?

Я выконваю абавязак літаратара, а астатніе — жанр і, так бы мовіць, канчатковы дыягназ — будзе вызначана без майго непасрэднага ўдзелу, магчыма, якраз у ту ю хвіліну, калі вы дойдзеце да гэтай старонкі.

Яе імя? Я даў Ёй імя пасля першых вандровак, аднак не хачу называць яго тут, бо напраўду дасюль не ведаю яго.

Хіба гэта варта ўвагі ў параўнанні з тым, што Яна — мая жанчына.

А гэта я ведаю з такой самай дакладнасцю, як тое, што я мужчына і што кожны новы дзень набліжае мяне да падарожжа, якое станецца найдаўжэйшым, да падарожжа, дзе Яна набудзе нязменнае аблічча і нарэштце назаве сваё імя.

Я яшчэ не гаварыў, што кожнае вандраванне канчалася блізкасцю. Нават там, у нязнаным горадзе і стагоддзі, дзе я быў алхімікам і ў паўднёва-заходнім куце маёй каменнае цэлі са здзеклівай размеранасцю крапала вада. Калі я ў роспачы накінуўся на сцены, Яна выняла пад вакенцам, праз якое падавала мне ежу, некалькі цаглінаў і апынулася ў разгромленай лабараторыі, каб змазаць мне арнікай параненых руکі і стаць маёй на мулкіх тапчагах каля няроўнай сцяны з зялёнымі ўзорамі цвілі.

Мы любілі адно аднаго ў гатэлях і прапахлай карыщаю белай мураванцы над морам, да якога вялі роўна трыццаць дзве высечаныя ў скале прыступкі. Нашыя целы перапляталіся, зліваючыся ў адну шматрукую, шматногую і шматвокую істоту, на шырокіх і вузкіх ложках, на пухкіх пярынах і прasedжаных канапах з колкімі вусамі спружынаў, у фатэлях і на вагонных паліцах, у цемры і перад уважлівымі люстрамі ў старадаўніх асадах, якія ўмелі паказаць самыя патаемныя куточкі гэтага салодкага вар'яцтва. Я не паверу, што Яна забыла тое купэ, і столік, на якім ляжалі яе локці, і сонечных зайчыкаў, што

скакалі па аголенасці веснушкаватых плечукоў, і круглыя вочы старога з роварам на чыгуначным пераездзе.

Яна магла аддацца мне ў самым нечаканым месцы. Аднойчы гэта была пляцоўка агляду над агнямі рэкламаў начнога горада. Другі раз — цёмны міжгародні аўтобус з рэдкімі соннымі пасажырамі на пярэдніх сядзеннях.

Словы бываюць бездапаможныя і ніколі не перададуць усёй праніzlівай асалоды першага дотыку і таго, як crescendo распускаеца кветка перарывістага дыхання і як яна ападае пялёсткамі ўскрыкаў.

Ніколі раней у мяне не было жанчыны, здольнай падараўцаць такія пералівы асацыяцыяў і адчуванняў. Калі вы чулі пра Геракліта Эфескага, вам няцяжка будзе здагадацца, як я перафразаваў у дачыненні да маёй спадарожніцы яго знакамітае выслоўе.

Кожная новая блізкасць была падарожжам у падарожкы. Калі нашыя целы авалодвалі левітацыяй... Калі, трymаючы Яе ў абдымках, я імчаў па рацэ, па яе рацэ, у лёгкім вастраносым каное... Калі неспатольнасць яе вуснаў нараджала жаданне раздваіцца і растраіцца, каб зведаць Яе даastатку...

Калі адчуваў, як рэгенеруюцца мае адмерлыя яшчэ ў дзяцінстве і, напэўна, найлепшыя клеткі...

Не выключана, што я ўжо пісаў пра гэта; тады паўтару: несканчоная чарада падарожжаў нагадвала ўзыходжанне — ад простага да больш складанага, ад зразумелага — да таго, што трэба праста ўзяць на веру.

У гэты шлях калісьці даўным-даўно мы выправіліся ў лодцы з уратаванай птушкай...

Старажытныя індыйцы валодалі ісцінай: найпаўней спасігнуць адна адну душы могуць толькі ў зліцці сваіх зямных абалонак.

Неяк мы ішлі па вясновай вуліцы насустроч пайднёваму ветру. Нашы руکі не дакраналіся, але ў мяне ўзнікла пачуццё, што я ўзяў Яе за руку, што раз-пораз, дзелячыся цеплынёй, датыкаюцца нашы плечы, і я зразумеў: гэта ўзаемапранікаюць мая і яе аўры.

Яна сталася першай жанчынаю, што падараўала мне адчуванне Вечнасці. Яно ўзнікала, калі рытмы дзвюх істотаў паступова і няухільна зліваліся ў адзін супадны рытм, які ўключаў у сябе ўсе астатнія мелодыі сусвету і, пульсуючы, замяняў сабою сам гэты сусвет, каб узарвацца сляпучай успышкаю, што нязменна абуджала мяне ў іншай рэальнасці.

Так, кожная блізкасць з Ёю пераносіла мяне ў мае чатыры сцяны. Блізкасць была білетам назад, але з аплаченым зваротным шляхам — з маёй рэчаіснасці ў ейную, дзе нас падпільноўвалі новыя адкрыцці і новыя ўспышкі, што вярталі ў свет, які я меў усё меншае права называць сваім.

Жыццё падзялілася на дзве часткі, і першая сціскалася, як шчыгрынавая скура.

Аднае раніцы я з радасным, зусім нястрашным страхам усвядоміў, што незнаёмы горад, адкуль я вярнуўся, больш рэалъны — навобмаца, на пахі і на смак,— чым адліжная графіка заключных снежаньскіх дзён за адзінным вакном майго пакоя.

Цяпер амаль кожны дзень — нібыта яны, дні, змовіліся між сабою — прыносіў чарговае сведчанне, якому свету я прыналежу мацней і мацней.

Я згадваў ужо рэчавыя доказы падарожжаў, што пачалі з'яўляцца пасля альпійскага гатэля. Iх калекцыю адкрывала светла-ліовая кветка, часцінка сухога букета з бяссмертнікаў і макавых галовак, які стаяў на століку ў нумары, чью палову займаў той самы неабсяжны ложак, што паднялі з даліны шрубалетам.

А ўчора ўранні я апынуўся дома з гадзінкам, на які паглядаю, пішучы гэтыя радкі. На ім няма ніводнае лічбы: трох стрэлкі рухаюцца непасрэдна над вантрабамі механізма, а той непрыкрыта анатамуе матэрью часу, прымушаючы ўладальніка вызначаць гадзіны і хвіліны пераважна інтуітыўна. Я не стаў бы ісці ў заклад, што кожная з трох стрэлак заўсёды мае адноўкавую хуткасць. Відаць, я болей упэўнены ў адваротным.

Такі падарунак Яна зрабіла мне ў турэцкіх кварталах Заходняга Берліна, куды ўвечары турыстам рэкамендуецца не завітваць. Мы рызыкнулі, і нічога надзвычайнага з намі не прычынілася, хоць я і палічыў за лепшае спыніць таксі і адараўца ад кампаніі маладых туркаў, што дружна выйшла следам за намі з піцэрыі, пагатоў. Яна была тым разам з серабрыстай «марсіянскай» фрызурай. Асабліва мне не спадабаўся той высокі, са шнарам на левай шчацэ, бо кожны ягоны позірк як быццам зрываваў з Яе частку адзення. У таксоўцы я ўздыхнуў з палёгкаю, а Яна, здаецца, з не меншай палёгкаю, зацягнулася цыгарэтай.

Калі не памыляюся, я пісаў пра новы гадзіннік. Дапускаю, што тут больш дарэчным будзе вызначэнне «компас», і з абсолютнай дакладнасцю магу сцвярджаць,

што мне даспадобы назіраць за каляровымі жывымі шасцярэнькамі — тръма сінімі, дзвюма чырвонымі і некалькімі залацістымі — назіраць і здагадвацца, якая зараз гадзіна і паводле якога часу.

Сёння на вуліцы, каля паштамта, я спаткаў былога аднакурсніка, і ён падаўся стварэннем значна менш рэалным за таго рослага турка.

Тэлефон у кватэры звоніць неверагодна рэдка (звычайна блыгтаюць нумар), але калі пра мяне знячэўку ўспамінаюць у нейкай рэдакцыі, я здзіўляюся глыбей, чым калі б патэлефанавалі з той піўнушкі, дзе футбольны заўзятар разрадзіў абойму ў тэлеэкран над стойкаю.

Днямі я зноў знайшоў лісток з дзіцячым малюнкам і каструбаватымі літарамі, і мне зрабілася шкада іх аўтара. Потым падумалася, што ён таксама меў магчымасць падарожнічаць з Ёю, і наведала невядомае раней пачуццё, якое не магло быць нічым іншым, апрача рэўнасці. Розум казаў, што нельга раўнаваць да мінулага, да таго, што адбывалася да «нашай эры», але я зманю, сказаўшы, быццам не мучыўся і не трапляў пад уплыў думак, што гаспадар маёй кватэры быў не першы і не ягоная рука пакінула лісток з малюнкам. Напэўна, іх было шмат — тых, хто здаваў і наймаў ціхую аднапакаёўку і вандраваў з Ёю...

Як вы бачыце, атрутнае насенне рэўнасці давала ўсходы...

Яна павінна быць толькі маёй.

Я не буду пакідаць такіх, як мой папярэднік, распісак у бездапаможнасці і з сумнеўным падтэкстам хаваць іх паміж старонак «Жыцця ідыёта».

Каб не быў літаратарам, я б з задавальненнем вызваліў сябе ад пісання тэксту, які вы чытаеце. Але мая прафесія — слова, і мой намер цвёрды — захаваць ёй вернасць да самага канца.

Будзе несумленна прамаўчаць яшчэ пра адно, даволі, на першы погляд, дзіўнае здарэнне. Сёння, пасля той выпадковай сустрэчы паблізу паштамта, мне заманулася праехацца на ліфце. Жаданне ступіць у кабіну, націснуць на кнопкі і пачуць, як за плячыма са шматзначным гудам сыходзяцца палавінкі дзвярэй, апанавала настолькі, што праз пяць хвілінаў я ўжо заходзіў у пад'езд найбліжэйшага дома, які мусіў мець ліфт.

Ліфт аказаўся старамодным, яго дзвёры зачыняліся пафарбаванай у зялёны колер звычайнай металёвой

ручкай. З дзіцячай нецярплівасцю я ўтапіў у панель сцёрты кубік з нумарам самага высокага паверха, і старая, спярэшчаная ад падлогі да столі непрыстойнымі надпісамі кабіна, падстукаючы на стыках, папаўзла ўгору.

Магчыма, вас таксама калі-небудзь пераведвала жудлівае адчуванне, што паводзіны ліфта, ва ўладзе якога вы апынуліся, выходзяць за рамкі інструкцыяў і ён падазрона жвава набірае разгон, пагражаюты не толькі не выпускціць вас на патрэбнай пляцоўцы, але і наогул падняцца вышэй за апошні паверх. Такое пачуццё часам уznікае і ў вагоне метро, асабліва калі напярэдадні прачытаеш якую-небудзь аповесць пра цягнік, што не выйшаў з горнага тунеля. Але ў метро вакол людзі, і прадчуванне імавернасці прарыву гэтай рэальнасці не вельмі выразнае.

У замкнёнай капсуле ліфта, зазвычай сам-насам з сабою, пачуццё такой верагоднасці ў мяне абавязкова абвастралася і нярэдка стварала ў грудзях зону пякучага вакууму. Калісьці з усяго гэтага вырасла маё апавяданне пра чалавека, што вёў з ліфтам небяспечныя гульні, пакуль той не падняў яго да кватэры, за дзвярыма якой героя чакаў ягоны двайнік.

Не, сёння я не сустрэўся ні з двайніком, ні ўвогуле з нечым звышнатуральным і згадваю гэты выпадак выключна дзеля паўнаты карціны.

Педантызм — не мая рыса, аднак я імкнуся не прапусціць нічога істотнага, а таму павінен занатаваць яшчэ адну немалаважную дэталь. Рэч у тым, што я не проста не ведаю Яе імя. Вяртаючыся з падарожжаў, я не магу яго ўспомніць. Я мушу пакуль скарыцца і з тым, што не здольны, нават у агульных рысах, аднавіць нашы размовы. У памяці затрымліваецца адно ўспамін пра голас — малады і абвалакальны, надзелены талентам імгненна зрабіць утульным любое месца, дзе мы апынаемся.

У такім разе мяне можна абвінаваціць у тым, што, называючы рэальнасць падарожжаў жывейшаю за гэтае жыццё, я самому сабе супярэчу. У сапраўднасці — не. Проста існуе зона, уваход у якую будзе вольны, калі я зраблю апошні крок. Вельмі прыблізна гэта можна парайонаць з адчуваннямі чалавека, які ведае, што неўзабаве да яго вернецца страчаны слых. Як там, у вершы:

І брамка ў сад

адчыніцца сама,
як соннік
на старонцы зачытанай...

Адначасова з гэтымі нататкамі напісаны мінімум неабходных лістоў. Iх разашле адзін з нешматлікіх знаёмых, які не забыў майго тэлефоннага нумара.

Яна папярэджаная: я гатовы.

Магчыма, гэта адбудзецца не адразу, і я запасаюся вытрымкай.

У кагосыці з фантастаў ёсьць такая навела. У горадзе ствараецца турбюро, дзе запрашаюць наведаць іншую планету — усім падобную да нашай, але, як пераконваюць турыстычныя праспекты, яшчэ не кранутую злом зямной цывілізацыі. Герой бярэ білет у тую зялёную ідылію і разам з астатнімі ахвотнікамі сядзе ў аўтобус, які прывозіць іх не на месца старту касмалёта, а на звычайную лясную галявіну. Заместа камфортнае пачакальні — спехам збітая са свежых дошак стадола, негабляваныя лаўкі і пасыпаная пілавіннем падлога. Людзі цярпліва чакаюць і нарэшце пачынаюць здагадвацца, што іх класічна абвялі вакол пальца. Герой далучаецца да тых, хто патрабуе адчыніць выхад. Вярнуўшыся ў аўтобус, ён бачыць, як стадолу залівае блакітнае свято. Людзі кідаюцца назад, але за дзвярыма з крывых аполкаў іх сустракаюць пустыя лаўкі.

Я не вярнуся ў аўтобус.

Не буду рабіць выгляду, быццам мяне не займае пытанне, застанецца мой ложак пустым і на ім знайдуць маё цэла. Вам вядома, які варыянт задавальняе мяне болей.

Сёння я выняў з кнігі вучня Блавацкай апошнюю закладку: «У момант смерці, калі свядомасць ужо знаходзіцца ў тонкім свеце, а разум працягвае дзейнічаць яшчэ ў фізічным целе, чалавек за некалькі секунд пражывае ўсё сваё зямное жыццё».

Гэта не пра мяне.

Я заўсёды лічыў, што прыз любога падарожжа — вяртанне. Я хачу калі-небудзь вярнуцца. Можа, гэта здарыцца ў адным з нашых падарожжаў, і разам з Ёю я выкуру тут рытуальную цыгарэту з зялёным паскам на фільтры.

Мой рукапіс наблізіўся да канца.

У мяне настрой, як перад ад'ездам у далёкую вандроўку.

Зараз я паstaўлю на прайгравальнік кружэлку Шапэна і
дягу.

Я не ведаю Яе імя, але адчуваю, што вельмі хутка,
магчыма, нават у гэтую ноч, пачую яго.

KAMUNIKAT.org

Genius loci

KAMUNIKAT.ORG

Не буду спрачацца, ідэя належала табе, і я прыняў яе адразу — ты яшчэ не паспела пакінуць у попелцы першы, патушаны з тваёй нязменнай дзіцячай стараннасцю недакурак. Памятаецца, я казаў табе, што, калі ты курыш першую цыгарэту, твар у цябе робіцца летуценным і адстаронена-незнаёмым — толькі крыху, але дастаткова для таго, каб выглядаць не тваім, а — тваёй сястры-блізнючкі, у якой усё такое самае і разам з тым — не. Падобнае ўражанне ўзнікала і тады, як, сішыўшыся пасля апошніх ласкаў, ты з лёгкім уздрыгам мякка падала ў кароткі сон, а я, вартуючы яго, касавурыў вока на тваю галоўку, што ляжала побач на падушцы.

Ідэя была геніяльна простая: калі ўспамінаць нашу кавярню, дык адну яе — без усякіх прадмоў, эпілогаў і розных лірычных адхілаў кшталту першай раніцы, у якую мы прачнуліся абняўшыся, але бязгрэшныя, як пяцікласнікі, бо ў астатніе імгненне ты, быццам жнівењская жужэлка, абавязкова прымудралася выслізнуць. Альбо кшталту кладак над возерам з пахмурным найменнем Люхава, нават уначы насычаных сонечнай энергіяй, кладак і слоіка са светлякамі, чые зеленаватае мігценне зусім не здавалася халодным...

Але мы дамовіліся гаварыць выключна пра кавярню. Як на школьных уроках літаратуры: адзінства часу, месца і дзеяння.

Пра кавярню, што яшчэ не выветрылася з памяці жыхароў трох куртатых вулачак, якія насуперак усялякай логіцы ацалелі ад сярэднявечнага прадмесця. У цесных дварах з арэлямі і абымшэлымі алтанкамі вам пацвердзяць: насупраць трамвайбуснага прыпынку, там, дзе цяпер салон італійскага абудку, тады сапраўды была кавярня.

Да таго дня, калі мы ўпершыню не праехалі міма, а зайшлі і селі за столік пад пастэльным восеньскім пейзажам з парушанай перспектывай, скаваная пад шклом стандартная шыльда з дзвярэй кавярні ўжо знікла: ці то не задаволіла эстэтычны густ новага гаспадара, ці то яму падалася неарыгінальнаю назва, а найверагодней — і адно, і другое. Між тым новай шыльды так і не павесілі, і неўзабаве хтосьці вывеў на глухой бакавой сцяне стары назоў — спачатку крэйдай, а потым, паўзверх,

нітрафарбаю з балончыка. Смарагдавыя літары на шэрай асноведзі глядзеліся, па-мойму, не горш за малахітавы кулон на тваёй купленай у краме «Second hand» папялястай кофтачцы...

Некалі я пісаў фантастычныя апавяданні, і адно з іх мела сюжэт пра вынаходніка апарата, які — быццам з грамафонавай кружэлкі ці з магнітафонавай стужкі — умеў «счытваць» галасы з рэчаў, што былі сведкамі нейкіх размоў і падзеяў. У апавяданні адбылося забойства, раскрыць якое дапамагло звычайнае кухоннае крэсла.

Не, у кавярні, як табе вядома, нікога на нашай памяці не забілі, аднак ты ўяві, колькі маглі б распавесці яе расхістаныя сінія крэслы. Праўда, у нашым выпадку ўсё наадварот: крэслы даўно згарэлі на звалцы, а мы зараз уваскрасім іх разам з ненадзейнымі спінкамі і парэзамі, адкуль прасіўся на свет жоўты паралон набіўкі. Потым мы адновім дрогкі кутавы столік і брунатную, чыста выщертую стойку ў процілеглым канцы маленькае, усяго на пяць столікаў, залі. За стойкай зоймуць свае месцы рослы румяны бармен, падобны да зробленай добрым майстрам-чырванадрэўшчыкам шафы, і ягоная круглявенькая здобная памочніца; яны няблага разумелі па-беларуску, прынамсі, ведалі, што такое кілішак, і ніколі не блыталі каву з какавай.

У той дзень, калі я не здолеў прыдумаць табе біяграфіі...

Так, гэта ўжо за межамі нашае дамовы, але, пагадзіся, каб не мая бяскрыўдная гульня, ты не сядзела б сёння ў фатэлі каля вакна і не казала, што трох пляшак белага сухога віна якраз дастаткова — не дзвюх і не чатырох, а мяноўна трох.

Значыцца, ты згодная: зробім выключэнне. Я маю на ўвазе не віно, а гісторыю нашага знаёмства. Праўдзівей — ягоную тэхналогію.

Ты не забыла, мы пазнаёмліся дзякуючы маёй звычыі складаць чужыя біяграфіі. Аб'ектам эксперыменту амаль кожны раз былі жанчыны. Па-першае, яны хутчэй заводзілі ўяўленне, а па-другое, самі абставіны, калі без дазволу жанчыны ўступаеш з ёю ў контакт, стваралі падтэкст зваблівай шматварыянтнасці.

Звычайна ўсё адбывалася так. У трамвайце ці вагоне метро мой позірк цалкам самастойна, без усякае разумовае каманды выбіраў жанчыну або дзяўчыну — зусім неабавязкова самую прывабную,— пасля чаго, таксама незалежна ад мяне, спрацоўвала патрэбная спружынка,

патаіны механізм пачынаў бесперабойна дзейнічаць, і праз хвіліну-дзве я меў першую порцыю дадзеных: узрост, прафесія, муж, дзеці. Калі мы ехалі разам досыць доўга, гульня працягвалася і я атрымліваў дадатковыя звесткі: харктар, захапленні, любімы пісьменнік альбо яго адсутнасць з прычыны нецікавасці да літаратуры... На пятым ці шостым прыпынку я «ведаў», куды мая спадарожніца накіроўваецца, якім кветкам і колерам аддае перавагу, што п'е з большаю асалодай. А на чарзе стаяў блок інтывімнае інфармацыі: як сустракаюць яе вусны пацалунак каханка, што ўмеюць рабіць самі, што такое для яе вернасць...

Прычым хачу табе сказаць: у маёй даведзенай да аўтаматызму гульні ніколі не ўзнікала неаднаразова апісаных сітуацыяў, калі пасля некалькіх слоў і поглядаў прыходзіць упэўненасць, што выпадковы візаві створаны не для каго-небудзь, а для вас; а потым — станцыя, прыпынак, і ён ці яна назаўсёды выходзяць, пакідаючы ў душы трагічнае адчуванне незваротнасці імгнення. Паўтараю, са мною (можа, таму, што я кіраваўся правілам не заводзіць з «паддоследнымі» ніякіх размоў) нічога падобнага, у тым ліку і ў той травеньскі надвячорак, не здаралася.

Тады здарылася іншае.

Блukaючы па душным трамвайце, мой позірк, як зазвычай сам сабою, адшукаў найбольш цікавую яму істоту. Пазней я падзяліўся з табой першым уражаннем: гішпанка. Вочы колеру пераспелае вішні вінаватыя тут былі не болей за густы роўны загар злёгку кірпата гвару ў абладзе доўгіх, чорных з сіняю іскрынкаю валасоў. Колькі наступных хвілінаў я акрэсліў бы як суцэльнае здзіўленне. Бездакорна наладжаны механізм гульні ўпершыню даў збой: фантазія мела адволі падстаў стряпянуцца і раскрыць крылы, але паводзіла сябе падазрон абыякава.

Ты ведаеш, я не належу да празмерна сарамяжлівых, і, магчыма, памятаеш, што было далей. Каля цырка ты сабралася выходзіць, а мне ўдалося вышмыгнуць першым і падаць табе руку. Ты з подзівам у пераспелых вішнях абаперлася на яе, намагаючыся разгледзець за цёмнымі акулярамі і рудаватай барадою каго-небудзь знаёмага, і пачула слова, якія сярэднестатыстычную пасажырку грамадскага транспорту непазбежна прывялі б да думкі пра стан здароўя суразмоўніка: «Даруйце, што не здолеў прыдумаць вам біяграфіі».

Увесь вечар мы гулялі па горадзе, елі за вынесенымі на вуліцу столікамі марозіва, а калі неба пахаладнела, куплі шампанскага, пераглянуўшыся, зразумелі, што бутэлькі будзе да смешнага мала, узялі яшчэ дзве і спынілі таксоўку.

Прызнаюся, ты здалася мне даступнаю, і гэта была не апошняя мая памылка...

Больш ні слова. Толькі пра кавярню. Пра нашую кавярню з такой мілай у сваёй банальнасці назваю — «Сябры».

Мы прыходзілі туды пасля спатканняў у тым пакоі за зялёнымі шторамі. Часам наперадзе маячыў цэлы вольны вечар, часам і ты, і я з прабачлівымі ўсмешкамі выбягалі з кавярні камусыці тэлефанаваць. Метафара сіямскіх блізнятаў, якая раз-пораз успывала ў размовах, выглядала мастацкай празмернасцю, аднак вельмі часта развітанне на парозе кватэры ці на прыпынку ўспрымалася б не іначай як злачынства.

Лета; за выняткам лічаных ліпеньскіх дзён з навылёт прагрэтымі сонцам азёрнымі кладкамі, выпала халоднае і дажджлівае, і ў кавярні мы найчасцей замаўлялі арэхавы лікёр, што, як і ўсё астатніе, там налівалі ў блакітныя пластыкавыя кубачкі — дакладна з такіх частавалі мінералкаю і ліманадам сцюардэсы ўнутраных авіялініяў. Некалькі глыткоў густой бурштынавай вадкасці з міндалевым смакам хутка сагравалі і прыносілі амаль хатнюю ўтульнасць.

Выбар напояў не прэтэндаваў на багацце: апроч двух-трох гатункаў лікёру вы мелі магчымасць спытаць шампанскага, каньяку і дарагога нямецкага ці галандскага піва ў бляшанках. Дадайце сюды цыгарэты, гарачыя лусцікі і каву — яе бармен гатаваў не горш, чым разумеў беларускую мову,— вось і ўвесь асартымент, які не забаранялася пашыраць прынесенымі з вуліцы бананамі, пліткай шакаладу і, галоўнае, якой-небудзъ прыстойнай пляшкаю.

Музыка прываблівала не меней за дэмакратычнасць парадкаў. Кавярня слухала класічныя негрыцянскія блюзы, «бітлоў», «ролінгаў»... Карацей, ты памятаеш, там круцілі альбомы, якія нам калісьці не дазвалялі ставіць на школьных вечарынах, і мы слухалі іх дома на нехлямяжых пудовых магнітафонах, што больш за ўсё любілі пажаваць стужку.

У часы тых дапатопных апарату́й нікога з кампаніі моладзі, якая, пазычаючы ў суседзяў два крэслы, займала цэнтральны з пяці столікаў, не існавала і ў праекце. Кампанія піла ў асноўным прынесенае з сабой айчыннае піва, разлівала пад сталом штосьці мацнейшае і гаварыла на такім рафінаваным арго, што, здавалася, з намі гэтых маладзёны пагадзіліся б размаўляць толькі праз перакладчыка. Да прыкладу, я зусім не адразу даўмеўся, што трох-, двух- і аднаактоўкі, якія часта фігуравалі ў іхніх гаворцы, з тэатрам былі звязаныя не болей, чым, скажам, з экспедыцыямі на Марс.

Абмежаванае кола наведнікаў было яшчэ адной бяспрэчнай вартасцю кавярні. Туды забрыдаў выпіць каля стойкі сто грамаў выпадковы прахожы, магла забурыцца гурма крутаплечых хлапцоў са стрыжанымі патыліцамі, што не прасілі, а з ходу давалі бармену загад наліць кожнаму па поўнай каньяку і гучна загаворвалі пра Хрыпата, якому ўключылі лічыльнік. Але большую частку кліентаў, асабліва ўвечары, складала іншая публіка, у якой вылучаліся заўсёднікі. Яны мелі традыцыйныя месцы, прыкметна нерваваліся, пакуль іх столікі былі занятыя, і неадкладна перасаджваліся, калі тыя вызываляліся. З шэраговых кліентаў яны ператвараліся ў індывідуальнасці, і таму я лёгка магу аднавіць ablічы і паводзіны кожнага: і чалавека з вільготнымі рукамі, які называў сябе алмазаздабытчыкам, і глуханямых, і міліцыянта, якога не разумела жонка, і парачкі лесбіянак...

З каго б ты хацела пачаць?

Чаму не, няхай будзе міліцыант, пагатоў у цесным свеце кавярні ён успрымаўся прыкладна так, як сабачае вуха на месцы аднаго з пялёсткаў вялізнага рамонка з палатна паслядоўніка Далі.

Міліцыант заяўляўся недзе каля восьмай. Ён прыходзіў у цывільным, але ўсе ведалі, што ён — міліцыант і што яго завуць Пеця, бо выпітвыя сам-насам з сабою «законныя» сто грамаў каньяку ў момант рабілі яго гаваркім, і, замовіўшы бутэльку шампанскага і крыху лікёру, ён падсаджваўся за чужы столік. Лікёрам ён зредку мог пачаставаць суседку, а шампанскае, усё да кроплі, выпіваў сам.

Рысы ягонага гладка выгаленага твару ніхто не назваў бы непрыемнымі, ды яны існавалі незалежна адна ад адной і, як на прамежкавых стадыях стварэння фотаробата злачынцы, ніяк не хацелі спалучацца: смелы разрэз вачэй пярэчыў мяккаму падбародку, а выразны нос

не спадзяваўся дасягнуць гармоніі з па-жаночаму маленъкім ротам.

Улюбёным слайцом ягона галесікону была, як ты памятаеш, «жопа». Па «жопе» ён страляў з табельнай зброі, калі парушальнік кідаўся наўцёкі. Па «жопе» лупцаваў службовай папругаю сына-двоечніка. Іншага слова не знаходзілася і для жонкі, якой не дадзена было спасцігнуць тайніцу ягонае душы. Аднак гэты балбатун чамусыці не шукаў сабе сабутэльнікаў у форме, а ўпарты ішоў сюды, у кавярню, якую, на вялікае наша здзіўленне, ні разу не абазваў сваім запаветным словам, а часам, перад адыходам да жонкі, абсолютна не абраліва, нават пяшчотна называў «гадзючнікам». Нягледзячы на тое, што з ім было цікава пагаварыць не больш за адзін раз, міліцыянт заняў на палубе прызначанае яму месца, і без яго агульная мазаіка рызыкаўала б рассыпацца — так адсутнасць коскі здатная разбурыць самы дасканалы сказ.

Я сказаў: «на палубе». Гэты выраз належаў алмазаздабытчыку і мог ускосна сведчыць, што той зарабляў на жыщё і на сваіх жанчын не толькі пошукам алмазаў у якуцкай вечнай мерзлаце, але і насамрэч хадзіў у мора. У такім разе заходзіў на палубе раўнавагу ў штармавую непагадзь яму, з ягонымі двумя метрамі, было, відаць, няпроста. Але гэты адносны недахоп кампенсавала атлетычная постаць і моцныя доўгія руки, чый энергічны поціск, аднак, нязменна выклікаў прыступ гідравасці: слізкая вільготная далонь нараджала адчуванне, што ў руку ўсунулі жабу-рапуху.

Як выглядае, жанчыны пакутуюць ад гідравасці значна меней. Лысая галава-яйка таксама не была прыкметнай пёрашкодай на шляху да жаночых сэрцаў, тым больш яе гаспадар сачыў за сабой, ходзячы ў модных гарнітурах і не забываючы пра парфуму. У выбары жанчын ён не любіў паўтарэнняў і кожны раз прыводзіў з сабой новую. Прыйгажуняў сярод іх мы не заўважалі, але і страхотлівых стварэнняў, па-моему, ніколі не траплялася.

Быў зарэгістраваны выпадак, калі ён, пакінуўшы кавярню з адной спадарожніцай, перад закрыццём пасадзіў за столік іншую, а сам, нефанабэрліва падміргнуўшы мне, весела гукнуў бармена: «Гэй, на палубе!»

«Цыган дома не крадзе»,— чую я некалі ад бабулі. Алмазаздабытчык быў падобны да цыгана, як я — на далай-ламу, аднак бабуліны слова мелі да ягоных

паводзінаў несумнеўнае дачыненне. Ён не зрабіў і кволай спробы хоць раз завязаць размову з якой-небудзь самастойнай наведніцай кавярні. Да ўсіх іх, асабліва да тых, чые твары былі яму знаёмыя з ранейшых візітаў, ён ставіўся падкрэслёна ветліва, але нават без намёку на мужчынскую ўвагу.

Выключэнне складала парачка лесбіянак, што кідала нашаму лавеласу выклік ужо самім фактам існавання жаночых істотаў, якія ўмелі абыходзіцца без лысіх, вусатых, барадатых і ўсіх астатніх прадстаўнікоў іншае паловы чалавецтва. Натыкнуўшыся позіркам на лесбіянак, уладальнік галавы-яйка не мог схаваць калючай уквеленасці і спяшаўся запіць яе глытком канъяку. Напрошвалася думка, што ён знайдзе падтрымку ў міліцыянта, ды той успрымаў жаночую парачку якраз надзвычай талерантна і толькі часам мройліва мармытаў сабе пад нос: «Вось бы з дзвюма адразу, бля».

Лесбіянак мы сустракалі ў свой кожны прыход, з чаго вынікала, што гэтыя бландзінкі — танклявая, з нервовым артыстычным тварам, у якім падтэксту было болей, чым самога тэксту, і крышачку паўнейшая, з выдатна прамаляванай постаццю і шырока расплюшчанымі даверлівымі шэрымі вачыма — бывалі ў кавярні ледзьве не штодня. Нас вабіў іхні загадковы свет, аб якім дазвалялі адно здагадвацца скучыя вонкавыя праявы: пераплещеныя на стальніцы пальцы; раптоўныя, паптушынаму лёгкія пацалункі, якімі танклявая зредзьчас адорвала сяброўку; тонкія залатыя пярсцёнкі, якія абедзьве насілі на правай руцэ.

Алкаголь уздзейнічаў на іх па-рознаму. Танклявая пачынала безупынна смаліць цыгарэты, яе твар змрачнеў, і на яго клаўся ценъ драпежлівасці. Аднаго разу яна спалатнела, нібыта з яе выпусцілі палову крыві, і, задыхаючыся, кінула каханцы колькі фразаў, а потым так упілася ёй вострымі малінавымі пазногцікамі ў тыльны бок далоні, што шэравокая гучна ўскрыкнула ад болю. Мы вырашылі, што назіраем сцэну рэўнасці, і, не абмяжоўваючыся канстатацыяй, паспрабавалі ўнікнуць у сітуацыю глыбей. Памятаеш, нас займала пытанне: здатныя лесбіянкі раўнаваць да мужчын ці гэта ў іх сістэме каштоўнасцяў — нявартая ўвагі драбніца накшталт дожджыгчу за вакном?

Скульптар-кераміст Коля не паспей набраць той сумы балаў, якая дала б яму права перайсці ў разрад

заўсёднікаў. Ягоная рэдкая для трыццаці з гакам гадоў светлая бародка над жураўлінай шыяй, дзе матляўся вузел нясвежай стракатай касынкі, аздобіла інтэр'ер кавярні ўсяго двойчы.

У свой другі візіт Коля запрасіў нас на гасціны. Ён жыў з бабуляю на цяністай вуліцы ў пабудаваным палоннымі немцамі двухпавярховым доме. Адзін з пакояў прасторнай занядбанай кватэры на першым паверсе быў ператвораны ў майстэрню і адначасова ў спальню з шырокай канапаю, якую гаспадар называў сексадромам.

Мы выпілі каньяку, і Коля паклікаў мяне на кухню, дзе змоўніцкім тонам паведаміў, што мы з табой можам заняцца на ягоной канапе любоўю, але з адной умоваю: альбо ён, Коля, будзе назіраць за намі ў вакно, альбо праз нейкі час знячэўку зайдзе ў пакой. «Чыста прафесійная цікавасць, стары»,— ужо няўпэўнена варочаючы языком, патлумачыў Коля.

Не, пра паэта я не забыў, як памятаю і тое, што ты прадказала ягонае з'яўленне, зауважыўши, што ў такой мясціне павінен бываць хоць адзін прызнаны ці, лепей, непрызнаны паэт. Тваё прароцтва матэрыялізавалася ў абліччы дыстрафічнага юнака ў акулярах і атрутна-жоўтым швэдры. Лесбіянкі адгарадзіліся ад паэта ледзянымі ўсмешкамі і проста не пусцілі за свой столік, таму першымі слухачамі наканавана было стаць нам. Ад празмернага хвалявання ў паэта мутнелі шкельцы акуляраў. Выпадак быў безнадзейны, як спроба датэлефанавацца да самога сябе. Мы прапанавалі юнаку лікёру; успрыняўши гэта як пахвалу, ён так распусціў пёры, што, калі я зноў пайшоў да стойкі, намерыўся прызначыць табе спатканне.

Я думаю, што, калі б кавярня прызнала паэта, ён насуперак усяму стварыў бы нешта больш значнае за вершыкі, здольныя нарадзіць адну-аднюткую асацыяцыю з вадзяністымі парасткамі ў падвальным закутку. Аднак кавярня не прыняла яго, і паэт знік гэтаксама раптоўна, як і з'явіўся.

Другім пасланцом літаратурнага свету, што аднойчы, расплюхаўши каньяк, палез да мяне з мядзведжымі абдымкамі, стаўся знаёмы празаік, у якога пасля чарговае жаніцьбы пачаўся мядовы месяц. Пералічыўши свае мужчынскія дасягненні заадно з колькасцю і маркамі выпітых напояў, ён абвясціў, што піша апавяданне, якое нарэшце адкрыве ў нашай літаратуры жанр эратычнае

прозы. Першы сказ быў ужо гатовы: «Пад’езд прапах спермай». Я асцярожна параіў замяніць пад’езд на кватэру. «Пад’езд прапах спермай»,— з націскам на першае слова абражана паўтарыў празаік, выщадзіў канъяк і не развітаўшыся ляпнуў дзвярыма.

Значна глыбейшы след пакінулі глуханямыя.

Яны трапілі ў кавярню, ратуючыся ад дажджу, і, паколькі кампанія самых юных наведнікаў адсутнічала, апынуліся за іх столікам. Дзіўная рэч, я не могу ўзнавіць у памяці іх рысаў, апрача того, што яе твар — у парайнанні з ягоным, прыгожым і адухоўленым — напачатку здаўся мне грубавата-вульгарным.

Мы не адразу змечлі, што яны размаўляюць рукамі, а калі заўважылі, дык праз хвіліну ўжо былі перакананыя: гэта — закаханыя. І нашы з табой руکі любім пагаварыць на сваёй мове, але іх лексічны запас здаваўся нам вялікім толькі да таго вечара.

Сапраўды, твары зараз захінутыя ад мяне туманам, а вось рукі... рукі я гатовы намаляваць: яго вузкую далонь з выцягнутымі пальцамі, кожны з якіх быццам бы меў на фалангу болей, і яе маленъкую авальную далоньку з карантышкам-мезенцам. Гэтыя руки выпраменявалі такую пяшчоту, што хацелася адвесці позірк — нібы падглядваеш за нечым інтymным, прызначаным для дваіх.

Мы крыху паспрачаліся на тэму: як яны клічуць адно аднаго па імені і як — калі мы завём іх глуханямымі — называюць нас, тых, у каго слых і мова ў парадку. У мяне бліснула ідэя ўзяць нататнік і асадку і пазнаёміцца з навічкамі: напісаць, што яны нам спадабаліся, даведацца імёны, потым запытацца яшчэ што-небудзь, напрыклад, на якой мове яны гавораць сваімі чуйнымі рукамі і ці існуе наогул такі панятак, як «глуханямая» беларуская мова.

А тым часам музычныя пальцы нашэпталі штосьці такое, ад чаго профіль у жанчыны быў злётку падведзены чырванием. Яе твар развітаўся з уяўнай вульгарнасцю, стаўшы не менш адухоўленым, чым у яе спадарожніка, і я адчуў усю злачынную недарэчнасць свайго намеру пранікнуць у іхні свет з дапамогаю адмычкі зашмальцаваных будзённасцю фразаў.

Ты выказалася здагадку, што слова «кахаю» ў мове, на якой яны гавораць, вынайшаў самы закаханы глуханямы. Нам здавалася, яны павінны зайдзросціць нам, бо на іх мову шмат чаго проста не перакладалася — тэлефонны званок, музыка апошніх ускрыкаў, назвы рэдкіх кветак —

напрыклад, эстэрдэлія,— якія я любіў дарыць табе, ненавідзячы банальныя гваздзікі і ружы.

Так, ты не памылілася, глуханямъя забеглі ў кавярню падчас той залевы. Завесіўшы вокны раннім сутоннем, яна бушавала над горадам з адвячорка да глыбокае ночы. Каля парога наплыла лужына, і міндалевы лікёр піўся з асаблівым, я сказаў бы, экзістэнцыйным прысмакам.

Тады мне ўпершыню і ўзгадаўся той верш:

Я *genius loci**, я помню дзяцінства
Гэтага горада, гэтае песні.
Шкада, калі не ўваскрэсне
Маё і тваё адзінства...

Мы абое калісьці вучылі лаціну. Табе з выкладчыкам паshanцавала, відаць, болей, бо ты прапанавала вымаўляць «с» не паводле сярэднявечных правілаў, як «цэ», а ў адпаведнасці з антычнай традыцыяй, як «ка».

Сутнасць, вядома, была не ў правільным маўленні.

У маленстве пасля такіх, як у той вечар, проліўняў мы, полацкія хлапчуки, неадменна беглі на бераг Дзвіны, каб знайсці каля Верхняга замка вымытую са жвіру манету. Наша ліпеньская залева здзейсніла нешта падобнае, прыадкрыўшы адказ на пытанне: што альбо хто зводзіў у кавярні ўсіх нас, уладна і бесцырымонна пазычаючы ў іншага, больш адпаведнага кожнаму асяроддзя?

Я *genius loci*, я помню дзяцінства...

Ён не проста збіраў нас. Раз-пораз ён штукарый з часам: гэта ані не залежала ад колькасці выпітага — бывала, у нас у кішэнях гуляў вецер і мы абмяжоўваліся параю кубачкаў кавы, але фізічна адчувалі, што час запавольваеца і пляце, як заяц на снезе, карункі петляў, а потым, апамятаўшыся, вяртаеца ў рэчышча кананічных паводзінаў і паспешліва навёрствае ўсё, страчанае на нядаўнія прыхамаці.

Кавярня прымушала зусім іначай працаваць памяць, парушаючы яе павуціны спакой вострымі скавышамі і выцягваючы з пыльнага хлуду забытых або, наадварот, старанна схаваныя рэчы. Здаралася, мы прысвячалі ўспамінам цэлья вечары, даведваючыся тое, што магло прагучаць толькі там, за столікам пад восенійскім краявідам, дзе была відавочна парушаная перспектыва,

затое мастаку ўдалося схапіць момант, калі з нізкіх хмараў вось-вось пасыплецца снег, што рабіла наш куток яшчэ больш прытульным.

Там ты ўведала пра маё першае мужчынскае пачуццё да аднакласніцы Іры.

Я вучыўся ў другім класе, часта хварэў і тыднямі сядзеў дома, марачы, што ўлетку мая абранніца патоне ў возеры, а я выщагну яе і, зрабіўшы штучнае дыханне, ажыўлю. На гарадскім пляжы стаялі стэнды з малюнкамі, дзе тлумачылася, як гэтае дыханне трэба рабіць. Выратавальнік удзымуваў тапельцу паветра праз вусны, і, калі мае лятункі даходзілі да гэтага моманту, у роце перасыхала, а сэрца так шэрхла, што я баяўся памерці. На вырваным з вучнёўскага сшытка ў касую лінейку аркушы я буйнымі, чамусыці друкаванымі літарамі пісаў: «Іра, я цябе кахаю», адчыняў дзверцы напаленай грубкі, кідаў прызнанне на чырвонае ў чорных пералівах вуголле і з невыказным салодкім болем назіраў, як выведзеныя мною слова ператвараюцца ў попел.

З гэтай цнатлівай згадкаю рэзка кантраставала гісторыя з шасцікласніцай. Я закахаўся ў яе пасля другога курса універсітэта. Шасцікласніца займалася лёгкай атлетыкай, і яе ўжо амаль сфармаваная жаночая постаць не хацела мірыцца з сукеначкай і фартушком школьнай формы. У неадчэпна пакутлівых эратычных снах я авалодваў яе загарэлым і пругкім маленькім целам, а прыехаўшы на зімовыя студэнція вакацыі, апынуўся на мяжы вар'яцтва: чакаў дзяўчыну пасля ўрокаў каля школы, ішоў следам да яе дома, высачыў, калі яна плавае ўвечары ў басейне, і пачаў хадзіць туды ў той самы час... Не сказаў бы, што планы, якія нараджаліся ў май распаленым жарсцю розуме, былі фантастычныя. Небяспека падкралася зусім блізка, але, на шчасце, вакацыі скончыліся, а ў студэнцкім інтэрнаце прыйшло выратаванне ў вобразе шчодралюбнай аднакурсніцы — беларускай татаркі Фацімы. Пасля выпітых у дзень стыпендыі дзвюх шклянак віна яна гатовая была ратаваць каго заўгодна, аднак якраз такая жанчына ў той час і аказалася для мяне незаменнаю.

Я вяртаўся ад стойкі з новай порцыяй лікёру і сам ператвараўся ў слухача, уяўляючы гэткую ж, як і мая, ціхую гарадскую вуліцу твойго дзяцінства, дзе таксама цвілі яблыні і пасвіліся козы. Нізкае вакно твойго вузенъкага, нібы пенал, пакойчыка ўпіралася ў сабачую будку, і ўлетку, з-за пахаў, яго лепей было трymаць наглуха

зачыненым. Калі маці працавала ў начную змену, бацька не тоячыся прыводзіў жанчын, і ты ўсё чула праз тонкую перабойку, а часам і сутыкалася з распранутай госцяю ў калідорчыку. Праз гэта, сцвярджала ты, у цябе доўга захоўваўся імунітэт супроць блізкасці з мужчынамі.

Пад ложкам у пакойчыку-пенале стаяла скрынка з кардоннымі лялькамі, якім ты выразала з паперы кофтачкі і спаднічкі. Твае самаробныя цацкі настолькі кранулі мяне, што я вырашыў на дзень нараджэння падараваць табе самую дарагую ляльку ў шыкоўным строі...

Калі мы не сустракаліся цэлы тыдзень, вечар у кавярні быў прысвечаны снам. Не ведаю, як ты, а я магу прысягнуць, што такіх фантасмагарычных і ўадначас паўнакроўных сноў да таго лета мне не снілася. Кавярня ўключала вядомыя адной ёй каналы, і, думаю, зазірнуць у нашы сны не адмовіліся б сам Зыгмунд Фрэйд і Карл Густаў Юнг.

Узяць хаця б сон, дзе мы з табой ідзём па горадзе, у якім усе жыхары — калекі: сляпыя, бязрукія, бязногія, на мыліцах і ў інвалідных калясках. Мы, трymаючыся за руکі, каб не згубіцца, прabіраемся праз іхні крыклівы страхалюдны натоўп і, часам пераходзячы на бег, як быццам ратуемся ад пагоні, а часам, спыняючыся і пераводзячы дых, заглыбляемся ў нерат вуліц і вулачак, але ў вонкавай хаатычнасці нашага руху ёсьць мэта, праякую мы не маем права ні на хвіліну забыць: сярод тысячаў калек і ўбогіх мы павінны адшукаць іншых нармальных.

А памятаеш конкурс прыгажосці?

Над амфітэатрам, дзе ён адбываўся, вісеў букет шматкалёрных мангалф'ераў, і падобны да грaka чалавек у чорным фраку і цылінды па чарзе падцягваў іх за канат да арэны. З кошыкаў высоквалі юныя прыгажуні ў купальніках, якіх чалавек-грак падводзіў да подыума з шырачэзным адкрытым ложкам. Тут яны пераходзілі ў руکі двух бамбізаў у стракатых махровых шлафроках, чыёй задачай было на вачах у журыв і публікі пазбаўляць канкурсантаў нявіннасці. Адчуўшы, што прапанаваная сістэма адбору мяне прыкметна нервuje, ты заразліва засмяялася і паведаміла пра даўняе знаёмства з усімі прэтэндэнткамі, якія ў лепшым разе яшчэ памяталі імёны сваіх першых мужчынаў.

Але неўзабаве паветраны шар прывёз на арэну гнуткую дзяўчыну ў кармінавым купальніку, убачыўшы якую, ты

ўся падалася ўперад і зашаптала, што яе трэба выкупіць, бо дзяўчо — насамрэч цнатліўка і трапіла сюды, каб зарабіць грошай на вяселле. У наступную хвілю мы беглі па праходзе ўніз і паспелі-такі перахапіць чалавека ў цыліндры на яго цырымонным шляху да подыума, а потым пад незадаволены гул амфітэатра рассоўвалі яму па кішэннях купюры. Рэшту аддалі дзяўчыне, і ты загадала ёй ехаць да жаніха і сказаць, каб ён неадкладна, сёння ж, зрабіў яе жанчынай.

У выніку аналізу таго сну атрымалася, што нашая ратаванка — ты...

Я думаю, карыфеі псіхааналізу заплацілі б нам і за сон, у якім я любіў не цябе, а іншую жанчыну, называючы яе тваімі пяшчотнымі імёнамі і мянушкамі; ад гэтага яна ўвачавідкі набывала твае рысы, і ўрэшце я стаўся сведкам канчатковага пераўласаблення, пакутліва разважаючы, што ў такім разе прычынілася з табой сапраўдану і ў якой абалонцы існуе цяпер твая душа.

Ты згодная, што хтосьці жыве пераважна разумам, а хтосьці — пачуццямі? Адны, адпаведна, успрымаючы жыццё як камедыю, для другіх яно — трагедыя. У мяне гэтыя кампаненты, пачуццё і разум заўсёды былі перамяшаны ў складаным кактэйлі з хісткай перавагаю то першага, то другога, але ў тое лета, так, рэчаіснасць — нават у самых, здавалася б, камедыйных праявах з міліцыянтам Пецем альбо з алмазаздабытчыкам — не ўспрымалася мною як камедыя. Тым больш яна не выглядала і трагедыяй. Наш з табой свет меў характарыстыкі іншага кшталту.

Пацягваючы міндалевы лікёр, мы прыйшли да высновы, што калі ты ўзняўся над раслінным існаваннем, то мусіш зразумець адную элементарную, на першы погляд, рэч. Выбару сапраўды няма: кожны — незалежна ад уласнай волі — прызначаны ці асуджаны іграць нейкую ролю, у выкананні якой і схаваны сэнс жыцця. У вайне з хронасам ніхто не пераможа, але той, хто ўсвядоміў свой абязвязак і зліўся з ролю, узброены лепей.

Зрэшты, наша універсальная выснова не замінала ролям, якія мы выконвалі ў вечаровых гульнях — то легкадумных, то з афарбоўкаю драматызму,— бо па натуре мы абое нарадзіліся гульцамі.

Памятаеш, была гульня ў «Аўстралію»? Мы як быццам эмігравалі туды, у штат Вікторыю, і разводзілі на ферме кенгуру. За ранішній кавай ты выказвала спадзяванне,

што сёння я нарэшце паstryгу газоны, а я імкнуўся падмяніць гэтую ненавісную працэдуру вяртаннем на другі паверх, у спальню. З яе вакна адкрываўся від на далёкія горы, а на сцяне вісела захопленае ў эміграцыю авальнае, уштукаванае ў плеценую з лазы асаду люстра, перад якім аднойчы, яшчэ да ад'езду ў Аўстралію, мы любіліся, стоячы ў сонечных промнях, і раптам, на краі той хвілі, калі целы падпрадкоўваюцца ўжо не розуму, а толькі самім сабе, мне здалося, што на падлозе зніклі нашы цені, а значыць, і самі целы...

«Давай я буду жонкаю Скарбыны, а ты — віленскім бурмістрам і паспрабуеш мяне спакусіць», — прапаноўала ты альбо пагаджалася на ролю ціхмянае манашкі, якая даглядае ў патайным пакоі кляштарнага шпіталя параненага паўстанца.

Але такія гульні напраўду вымагалі не століка ў кавярні, а патайных пакояў, і мы пераключаліся на інквізіцыю. Распрацоўваўся сюжэт, калі я кахаў цябе, а ты адказала ўзаемнасцю іншаму і я, аслеплены рэўнасцю, страчыў данос, што ты кахаешся з д'яблам, які з'яўляецца да цябе ў спачывальню, набываючы ablічча чорнага ката з хвастом, што можа тройчы абкруціць цябе вакол талі. Ты чытала «Молат ведзьмаў», а таму даволі ўпэўнена пачувалася ў ролі падследнай, калі на допыще я змушаў цябе даць падрабязнае апісанне вядзьмарскага шабасу.

Відаць, ты заявіш пратэст супроць таго, што я зноў адступаю ад пратакола, ды я ўсё ж успомню «Тытанік». Гэтую гульню мы вынайшлі, пагартаўшы ў скульптара Колі замежны альбом з малюнкамі і фотаздымкамі славутага параплава, ягоных пасажыраў, кают, палубаў і рэстараанаў. Гульню, у якую мы гулялі ў нашай каюце, і толькі потым падымаліся на палубу кавярні, дзе панаваў спакой і ніхто не здагадваўся, што плаванне няўхільна набліжаецца да вусцішнай развязкі.

«Тытанік» тануў, на тросах плылі ўніз шлюпкі з ахопленымі жахам людзьмі, і тут хтосьці з іх убачыў у асветленым ілюмінатары маладых мужчыну і жанчыну, якія, забыўшы пра ўсё на свеце, пяшчотна і страсна любілі адно аднаго. Гэтая пара, думалі ў шлюпцы, проста не чула, што здарылася з караблём, але ў сапраўднасці яны ўсё ведалі і замест штурханіны ў азвярэлым натоўпе і гібелі ў ледзяных хвалях выбралі светлу ю ў цёплую каюту і тыя імгненні, калі целы і душы ператвараюцца ў адну непадзельную сутнасць, зліваючыся з вечнасцю.

Дастаткова было нам некалькі дзён не бачыцца, як я лавіў сябе на тым, што, здаецца, наперакор законам псіхалогіі і фізіялогіі не заўважаю іншых жанчын. Затое пасля нашага спаткання вочы нібыта расплюшчваліся, і мне рабілася не проста цікава затрымліваць на жанчынах позірк, але хацелася ўбачыць іх, выпадковых сустрэчных, аголенымі, і я шкадаваў, што не жывапісец і не фотамастак і не могу іх маляваць альбо здымаць на стужку.

Кажуць, эпілептыкі ў хвіліны прыпадку цалкам губляюць уяўленне пра час і простору, перажываючы імгненне абсалютнае яснасці. У тое лета мне давялося сутыкнуцца з нечым падобным: падчас блізкасці маё ўласнае «я» пачынала сціскацца, канцэнтруючыся ў адной крапцы, якая магла знаходзіцца ўжо за межамі цела, і незваротна згубіць каардынаты той крапцы не дазваляла толькі памяць пра цябе.

У другой палове жніўня, калі нарэшце зрабілася магчымым выйсці з дому без парасона, у кавярні звіло гняздо прыглушанае адчуванне трывогі.

Ты кажаш, здарэнне з голубам сталася чыстай выпадковасцю? Аднак чамусьці і ты сама выдатна ўсё запомніла: як дзікі шызы голуб неспадзеўкі заляцеў у разнасцежанае з нагоды чаканае цеплыні вакно, як, спалохана залопаўшы крыламі, матлянуўся да стойкі, перакуліў пару блакітных кубачкаў з каваю і, зусім ашалеўшы, вымкнуў у дзверы.

Далейшыя падзеі раскручваліся з кінематаграфічнай імклівасцю.

Гатуючы нам каву, бармен аднойчы папярэдзіў, што іх будынак ідзе пад знос і да канца месяца кавярню зачыняць.

Мы абмеркавалі навіну досьць спакойна. Маўляў, няпроста будзе знайсці другі такі куток, але мы знайдзем. Будзем шукаць, пакуль аднаго вечара не адчуем, як на нас павее знаёмай аўраю. Была разгледжаная нават ідэя далучыць да пошукаў усіх сталых наведнікаў, а ўпрыдачу і бармена з яго здобнай памагатай, карацей — «пераехаць» цэлай ватагай, хоць, калі шчыра, мне было цяжкавата ўявіць, як мы дамовімся аб'яднаць сілы з лесбіянкамі, не кажучы ўжо пра глуханямых.

Можна было здагадвацца, як успрынялі паведамленне бармена іншыя, але факт застаецца фактам: у апошні вечар без усякага запрашэння сабраліся ўсе даунія кліенты

— і кампанія маладзёнаў, і Пеця, і лесбіянкі, адна з якіх паставіла на столік букецік свежых жоўтых бяссмертнікаў. Глуханямыя прыпазніліся і адчынілі дзвёры а палове дзесятай, нібыта ведаочы, што з нагоды развітання кавярня будзе працаўца пазней.

Чамусыці не прыйшоў адзін алмазаздабытчык, столік якога раз-пораз ненадоўга займалі розныя залётныя птушкі. Прачытаўшы на дзвярах абвестку, найболыш цікаўныя пыталіся, чаму сёння кавярня адчыненая да паўночы, а мы, не згаворваючыся, паціскалі плячыма і, я ўпэўнены, у думках дадавалі, што гэтыя дзве лішнія гадзіны не даюць чужаніцам ніякага права ашывацца сярод нас і шкрабаць душу недарэчнымі роспытамі.

На пачатку адзінаццатае маўклівы ціск на залётных даў плён: на «палубе» засталіся толькі свае. Моладзь са згоды бармена пераставіла столік да дзвярэй, чым, па сутнасці, забарыкадавала ўваход, і пайшла танцеваць пад блузавыя мелодыі. Услед за гэтым бармен паставіў анталогію «Beatles», і падняліся мы, а дачакаўшыся наступнае песні,— глуханямыя. Такі самы эфект міліцыянт Пеця мог бы выклікаць, разрадзіўшы свой пісталет у вітрыну за стойкай. Глуханямыя не былі глухімі, ва ўсякім разе хтосьці з іх меў слых, дастатковы на тое, каб адчуваць мелодыю і беспамылкова вадзіць партнёра. Ад разгубленасці астатнія пары спыніліся, і да канца песні глуханямыя танцевалі ў адзіноце.

Потым я запрасіў цябе, а міліцыянт, разоў колькі зірнуўшы на лесбіянак,— памочніцу бармена. Сам бармен, нечакана лёгка валодаючы сваім шафападобным целам, танцеваў з высокай шатэнкаю з кампаніі маладзёнаў. Лесбіянкі трymаліся даўжэй, аднак не маглі не адчуць, што іх ахутаныя цыгарэтным дымам адмовы ад мужчынскіх запрашэнняў выглядаюць двайным выклікам. У танцы яны рухаліся з пластычнасцю прафесіяналак, але, як і глуханямыя, не дазволілі разбіць свой дуэт ні міліцыянту, ні бармену, ні мне.

Пад «Girl» ты пайшла з худым, як жэрдка, вastrаносым хлопцам, а я — з ягонай пышнагрудую сяброўкай, што мела зайдросную талію і карону цудоўных каштанавых валасоў, якія, напэўна, умелі маляуніча рассыпацца па падушках. Дзяўчына яўна перабрала норму: яна павісла на мне і, прыціснуўшыся ўсім целам, зашаптала, што хоча, каб я на ёй пакатаўся. Ты атрымала ад яе незаслужанае абвінавачанне ў фрыгіднасці, а твой партнёр з птушынным

носам — у імпатэнцыі, што не перашкодзіла яму вышынгнуць шарыковую асадку і напісаць табе на далоні нумар тэлефона.

Прыкладна ў гэты час мокры ад поту бармен грукнуў аб стойку дзвюма дармавымі пляшкамі лікёру і дзвюма — шампанскага. Гэта сталася сігналам. Пеця ўпершыню раскашэліўся на пачастункае шампанскае, глуханямы паставіў побач канъяк. Мы з лесбіянкамі падтрымалі агульнае натхненне, а моладзь, у якой даўно скончыліся грошы, унесла сваю долю тым, што ссунула два столікі і расставіла крэслы, на якіх уладковаліся ўсе, апрача красуні з асінай таліяй, што ціхамірна пасопвала ў кутку за выступам дзвярэй...

Тралейбусы ўжо даўно не хадзілі, калі ў прачыненае вакно зазірнуў міліцэйскі патруль. «У нас банкет!» — зычна выгукнуў бармен, і ягоны голас аказаўся неспадзявана цвярозым і прагучаў над сатурналіяй, як ранішні крык пеўня...

Ноч пераміргвалася дробнымі гарадскімі зоркамі і дыхала свежасцю блізкае восені.

Колькі хвілінаў мы, паўтара дзесятка позніх гулякаў, непрыкаяна тупаліся ля дзвярэй, а тады пацягнуліся кожны ў свой бок. Пазней за астатніх разышліся пары: мы, глуханямыя і лесбіянкі.

Праз два дні мы з табой стаялі на тым самым месцы. Прыйзнайся, разам са старой завядзёнкай нас вяла і надзея, што расстанне з кавярняю было заўчастным і, праехаўши тры прыпынкі, мы ўбачым чырванашчокага бармена, а там падыдуць лесбіянкі альбо, прыгнуўшыся ў дзвярах, зайдзе алмазаздабытчык з пасіяй-аднадзёнкай...

Нас сустрэла падкова высокага плота, які хаваў і два вакны на някідкім фасадзе, і бакавую сцяну, дзе была намаляваная назва, і клёнік-самасейку з тузінам пыльных лісцяў, што збіраўся вырасці на газоне перад ганкам.

Мы зайшлі ў бліжэйшы зялёны дворык, селі на дзіцячыя арэлі і, выкурыўши па цыгарэце, дамовіліся стэлефанавацца, як заўсёды.

Мы не пазванілі — ні як заўсёды, ні наогул. З усіх наведнікаў кавярні за гэтыя гады я не спаткаў нікога, акрамя алмазаздабытчыка. Наставіўши пад золкім восеніцкім ветрам каўнер, ён самотна брыў па свіслацкай набярэжнай, і з кішэні ягонага калісыці дыхтоўнага паліто выглядавала светлае рыльца адкаркованае бутэлькі. Я

спыніўся, ён таксама відавочна пазнаў мяне, але пасля імгненнага вагання перавёў вочы на рачное рабацінне і прыспешыў хаду.

Ну і цяпер вось сустрэча з табой.

Я *genius loci*, я помню дзяцінства
Гэтага горада, гэтае песні...—

узгадваецца мне, а ты сядзіш з цыгарэтай у пустым фатэлі каля вакна і пагаджаешся: таго, што не зрабілася ўспамінам, проста не існавала.

* Бог падасць (*gīsp.*).

* Літаральна «ад яйка»; з самага пачатку (*лац.*).

* Сцеражыся той, што цябе пакахае (*лац.*).

* Геній месца (*лац.*).

ЗМЕСТ

Полацкія апавяданні

Малекула

Я марыў стаць шпіёнам

Рыба і іншыя

Рэквіем для бензапілы

Мой знаёмы забойца Сяргей

Вова Цымерман

Сібірская аповесць

Краявід з ментоловым пахам

Genius loci